

https://dspace.org/

The experiences of the past in the works of Aaron Appelfeld

Zinner, Daniel

2014-08-18
http://hdl.handle.net/10539/15203

Downloaded from a DSpace repository. https://dspace.org/

I declare that the dissertation herewith submitted for the degree of Master of Arts in the University of the Witwatersrand is entirely my own work and has not previously been submitted for a degree in any other University.

EINNEP D.

JOHANNESBURG. DECEMBER 1976.

חוויות הגיבור בירידותיו של אהרן אפלפלד

The Experiences of the [illegible]: in the Works of Aaron Appelfeld

---

DANIEL ZINNER

דניאל צינר

A Dissertation Submitted to the Faculty of Arts
University of the Witwatersrand, Johannesburg
for the Degree of Master of Arts.

Johannesburg 1976.

ה ת ו כ ן

1. פרק א' הקדמה - שואת יהדות אירופה - חוליה בשרשרת הגורל היהודי . . . . עמוד 1

2. פרק ב' אופיה וחזותה של טראומת הגורל היהודי בספוריו הקצרים של אהרן אפלפלד . . . . עמוד 14

3. פרק ג' למשמעות הגבהים ביצירותיו של אהרן אפלפלד עמוד 55

4. פרק ד' אספקטים של קדושה וחול ביצירותיו של אהרן אפלפלד . . . . עמוד 65

5. פרק ה' "באדנהיים, עיר נופש" - מיטאמורפוזיס של עיר נופש . . . . עמוד 76

6. פרק ו' "1946" - "לא הכל הגויים בית ישראל" . . . עמוד 89

7. פרק ז' "כאישון העין" - בצהוז טבע ובבין על יושבי אוהל. . . . . עמוד 104

8. פרק ח' "העור והכותונת" - בין הגלוי לבין הנסתר עמוד 123

9. פרק ט' המבנה והסגנון של ספורי אהרן אפלפלד . . . עמוד 138

10. פרק י' סכום - יחודו של אהרן אפלפלד כסופר שואה . עמוד 150

11. נספחים. . . . . עמוד א - בר'

[illegible]

[illegible] 1933 [illegible] 20-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [

ודקסבהאוזן. שיאו של האסון הגיע בשנות המלחמה ומסתיים עם כניעת גרמניה
ב-8 במאי 1945.

עד לשנת 1933 לא היתה האנטישמיות בגרמניה שונה במהותה מן האנטישמיות הפולנית או הרוסית בעלות ה'מסורת' בדיכוי יהודים ובפוגרומים. אדרבא, פולין ורוסיה היו מורות-דרך בהרבה מקרים למדינות אחרות עליהן נמנתה גם גרמניה, אלא שהחל בשנת 1933 ועד לסוף מלחמת העולם השניה הפכה האנטישמיות ותולדותיה (השפלה גזעית, פוגרומים, השמדה וגזל) למדיניותה הרשמית של גרמניה ומדיניות זו שימשה אבן-פינה למדיניות הסוציאליות, הכלכלית והפוליטית של גרמניה בכל שתים-עשרה שנות שלטונם של הנאצים.

עליתו של א. היטלר לשלטון, שהביאה עמה את 'חוקי נירנברג' (1935) ובם הסעיף הרביעי, האומר שכל מי שאינו בעל דם גרמני ממילא אינו יכול להחשב לאזרח גרמני, גרם לביטולם הסופי של יהודי גרמניה, שש-מאות אלף במספר. עבור היהדות הגרמנית לא זו בלבד שהיה בסעיף זה כפיות טובה שלא תתואר על כל נאמנותם לגרמניה ועל הטיפוח שטפחו את מולדתם, אלא שבן-לילה הפכו היהודים מאזרחים מכובדים, שרבים מהם נלחמו עבור הקיסר במלחמת העולם הראשונה ל'זרים' ו'בני בלי שם'. כיון שהיו חסרי נתינות ממילא פוטרו ממקומות עבודתם, הוטל עליהם להוציא את ילדיהם מבתי-הספר וכל רכושם הפך לבלתי מוגן.

מבין יהודי גרמניה, שאחוז ההתבוללות שלהם היה בשנת 1933 30.8% הוכו בהלם על-ידי הסעיף הרביעי הנזכר לעיל בעיקר אותם, שכבר היו נוצרים דור שני ושלישי, אלה שראו עצמם נוצרים לכל דבר ועל אחת כמה וכמה גרמנים מושלמים. לא זו בלבד שהוצאו מקרב

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [

בספוריו מתרכז אפלפלד בפרט, באפיזודה מצומצמת ועובדה זו היא שמחזקת את תהודת גורלו של הכלל. אם, לדוגמה, מסופר על יהודי, שאינו מצליח להמלט מפני רודפיו הגרמנים או הילידים, הרי שכשלונו הוא גם כשלונם של רבים אחרים כמוהו ועל כלל הנכשלים יש ללמוד מתוך אפיזודה.

העובדה, שברבים מספוריו, הגבורים הם בני-בלי-שם כמו בספורים: "שלושה", "שונחש" ו"בקומת הקרקע" או שהספור איננו מתיחס למקום מסוים כמו בעלילת הספורים: "ההשתנות", "הרדיפה" ו"ממרום הדומיה", הוא רמז לכך, שהעלילה יכולה היתה לקרות בכל מקום ולכל יהודי ועל כן לשם הספציפי אין כלל ערך היות ואותו מקרה חוזר על עצמו להרבה אנשים ובהרבה מקומות דומים.

הרגשתו והתרשמותו של הקורא בספוריו של אהרן אפלפלד היא, שעל הבמה הפועלות, בין אם הן זקנות או צעירות, רבות או בודדות רובץ כל כובדה של ההסטוריה היהודית רבת השנים והסבל וטראומת הגורל היהודי תופסת מקום נכבד בכל עלילה.

<u>גישתה של השירה והפרוזה העברית לשואה</u>

במונח "שואה" אנו מציינים חורבן לאומי שבא על גופו של עם, על רוחו או על שניהם גם יחד. שואה היא מצב של אנטישמיות לדורותיו, לשלומו ולקיומו של עם, זו סערה שמתחוללת לפתע פתח ובעוצמה כלעומת שבאה. הלל ברזל בספרו "שירת מספרים" טוען: "שאין לכנות את אסון אירופה שואה, שהרי שואה רומזת לקטאסטרופה, אירוע של פתע...(1)" אהרן אפלפלד מכנה את אסון יהודי אירופה במלה "מבול". ישעיהו הנביא חוזה את חורבן יהודה במילים: "ולכן הנה ה' מעלה

---

1. הלל ברזל/"שירת מספרים" - ט"ז סיפורים, עמוד 17.

עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור ואת כל כבודו ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו"(1).

אורי צבי גרינברג בספר הקינה הגדול שלו "רחובות הנהר" משתמש באותה מטאפורה שבה השתמש ישעיהו - "נהר". לאמיתו של דבר סבורני שאין מלה אשר תוכל להביע את הרגשותיהם האמיתיים של משוררי השואה וסופריה בלפני השואה. אורי צבי גרינברג מקונן: "ואין לשון שיר שתבע אסונגו בספר..."(2) טרם נוצר? טבע שיכיל את הכאב הגדול. על אף עושרה של לשוננו ועושרן של לשונות אחרות אין טבע לשוני שימאר במחשבות את החורבן הזה. מילים כמו "מבול" של מפלצת, "נהר", "חשך", "מכאוב", "מבול דם יהודי". אצל גרינברג יש בהם אף נסיון להתבטאות, אך מילים אלה הן "אנושיות" מדי לעוצמה גודלו של האסון ועל כן אין המשוררים מוצאים בהן סיפוק. אי-סיפוק זה מן הלשון הוא שמוליד את האלם אותו אנו מוצאים הן אצל המשוררים והן אצל סופרים כאהרן אפלפלד. גרינברג אומר:-

קֵץ עֵרֶךְ הַמִּילִים, שֶׁאֵין הָרַעַם הוֹרֵן

רַק הָאֵלֶם יָאֶה, אוֹ שַׁאַג אַדִּירִיָּה.(3)

לאה גולדברג שזהה את משורר השואה האמיתי עם הבן הזוכה:-

ד. זָכָה

וְהָאָב עַל בִּרְכַּיִם סָגַר הַהַגָּדָה

וְלֹא קָם וְלֹא שָׁתַק -

וַיִּכְרַע לְהַגִּישׁ אֶל עֵינָיו הַמֵּתוֹת

אֶל עֵינָיו שֶׁל הַבֵּן שֶׁזָּכָה.(4)

---

1. ישעיהו ז' ח'.
2. אורי צבי גרינברג/"לוה במבוא", א', עמוד ה', "רחובות הנהר".
3. אורי צבי גרינברג/ "רחובות הנהר" עמוד של"ו.
4. לאה גולדברג/"כנגד ארבעה בנים", "השואה בשירה העברית", עמ' 159.

המשמר של הבן החכם היא בכך שהוא שותק. המלה מתבטאת לתאר את האסון רק מפחיתה מגודלו ובקשה לעולם לא תסור לו. את מתוקה של אותה מלה בלבי מצויה שרים ומחפשים משוררי השואה, המלה שתתאר הכל שנהרה לא במיון דל להתבטאות אלא השתקפות החורבן מגדיר .המשורר עזרא זוסמן בשירו "בורא העולם וחיים איך אליו בגשת":-

מלה ותופה פומעה שורה ושמים ורוחה
השתקפות הפראות באלמנה - נבואה וקול גם יחד(1).

משוררי השואה כמו אצ"ג רואים את השואה ראית חובקת שאין היומר של ישראל לגוי ובכך מקשרים את השואה לטראגדיה של הגורל היהודי מאז ומעולם. הרי הסיפור של אברהם ברוידס:-

<u>בשדה עכו"ם</u>

העוד יש גוי וגוי ובקים נבל
וכום שלומים נקיש, שכחי איגרת!
אבוי, הראנו שם שחור נמהל
פיד על אלינו אמות.

איכה נשיש יחדו בגוררי מחול
בין הפמרים, טורפינו עד עולם,

------------------------------(2)

ז'רנהיבר לא באו אך מקרב הגרמנים. בדמנו יש הלק לכל אומות העולם והקטה כוס לא תעבור בעדם מלהודגבו.

---

1. השואה בשירה העבריה (מבחר), עמוד 99.
2. שם, עמוד 131.

אביגדור המאירי רואה ב"אתה בחרתנו מכל העמים" שליחות משיחית של העם היהודי למלא בקרב הגויים, בקרב אותם יתומי אסופה שצולבים אותו שוב מליון פעמים: -

בתקופה אחת זמנו לאלף,
רבואות ישו גוועים בצלב
וכלם משיחים מרוחים.

מהרי גלגלתא יורדים בשקט,
נקברים בגיאיות, בגבורה שותקים
כבני קשולם האמלל[1].

ביצירותיהם של גרינברג, ברוידס והמאירי קיים מתח יהדות-נצרות אשר איננו מרפה אף בשואה הבאה.

הספרות העברית הצעירה העוסקת בשואה ממרכזת, על פי רוב, בשואה בלבד. יוצא דופן הוא א. אפלפלד שרואה בשואה חלק אינטגרלי בטראומת הגורל היהודי. אלי ויזל מספר את ספוריו כאחד הקורבנות שעבר בעצמו את הגיהינום והקורא שב וחי את סבלו של הסופר. גם ק. צטניק, שהוא קורבן השואה מתאר את גבוריו כאדם שחזה על בשרו את אימת הימים ההם. מלבד שני הסופרים הנזכרים לעיל רק אפלפלד ואורלב הם ניצולי שואה המתארים את גבוריהם מתוך ידיעה אישית. כל שאר סופרי השואה הצעירים כתבו על השואה מ"בחוץ". יצירותיהם ממרכזות בהפרט זהותם של הגבורים כמו ביצירתו של בן-ציון תומר "ילדי הצל" וביצירתו של א. אורלב "עד מחר". שאלת הפיצויים מגרמניה - לקבל או לדחות נדונה ביצירותיהם של משה שמיר "היורש" ושל חיים גורי "עסקת השוקולד". עם בעיית הנקמה מתמודד גוני, אחד מגבוריו של ח. גרמוב בספור "פצעי בגדי". אפלפלד הוא

---

1. השואה בשירה העברית (מבחר), עמ. 57.

יוצא דופן גם ביחס כלפי השואה. הוא אמנם דן בכמה משפוריו בזמן שאחרי השואה ולמציה, אך איגו דן בשואה עצמה. סובן משפיר מתמקד במבוון מעימות עם השואה גופה. אפלפלד בסגנ שאחרי זיקה לגבי טראומה הגורל היהודי בכלל ולגבי השואה בפרט. אבל גרמה בהמשך ההסבר הלטוגי של אפלפלד ה.א בבחיגת מוצא המחזיק את הסדובה.

גישה של התיאולוגיה היהודית לשואה

אליעזר ברקוביץ בספרו Faith After the Holocaust אומר את הדברים הבאים:-

He (Hitler) spoke the most condemning truth about nineteen centuries of Christian civilization when he said to Fauschning: "You will see how little time we shall need in order to upset the ideas and criteria of the whole world, simply and purely attacking Judaism... The Christian bequest of eighteen centuries of Jew-hatred made the path of Hitler a comparatively easy one." How much more to the point is it to say that Nazi antisemitism was so successful because it was essentially a carryover from the Christian era under pagan guise.(1)

בדברים אלה משמיע לגו המחבר הוא לא רק מצביע על הזיקה שבין הצורה האלילית לבין הגאציזם האלילי - בין הצלב לבין צלב הקרס, אלא גם על חבגתו של היטלר את תורת הסיבות וידיעתו שהעולם שבזרע בזרע איבה ליהדות על-יד הצורה יהיה קרקע בוחה להודם השיבות שלו - של הממלכה הגאצית.

הצורה על פי הדברים הבזכרים לעיל הסיקה לגאציזם בשתי בקודות: א) במבאציות שלה ו-ב) בשבאה ליהדות שבה.

---

1. E. Berkovits /Faith After the Holocaust, p.24.

"The holocaust occurred after several millenia of Jewish history, and it cannot be considered independently either of that experience or of the teaching that accompanied the experience."

[illegible] (1)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

כיון שבממלכת השואה לא רק אבד האל למאמינים, אלא אף נמצא לכופרים לכן אין אנו יכולים לשפוט את האל. אין אנו יכולים לטעון שהאל לא היה במחנות ההשמדה כי הרי העובדה היא שאף שם הוא נמצא לרבים ואין אנו יכולים לומר שהיה שם כיון שרבים אחרים אבדוהו.

גישה מנוגדת לשתי הגישות של ברקוביץ ופאקנהיים היא זו של רובינשטיין המתבסס בגישה היהודית הקלסית שהאל הוא כל יכול. אם אמנם כך הוא הדבר מדוע הרשה הכל יכול לאסון לקרות, מתריס רובינשטיין. רובינשטיין שולל את עצם קיומו של האל כיון שהאל לא הוכיח את כל-יכולתו בזמן השואה, אך מצד שני טוען רובינשטיין שיש צורך להמשיך ולהחזיק בדת היהודית כדת לא-תאיסטית:-

I do not believe that a theistic God is necessary for religious life [1]

אין רובינשטיין מסביר כיצד תתכן דת ללא אלוקים, ייתכן שכוונתו למערכת המוסרית ביהדות שהפכה למסגרת החיים היהודיים. מכל מקום אותנו מעניינת אכזבתו מן האל ורצונו בהמשך קיומה של היהדות על אף הכל.

יעקב נויזנר קרוב בגישתו לזו של א. ברקוביץ ומסתייג מתפיסתו של רובינשטיין. נויזנר שואל: -

What then are the implications of the Holocaust? I claim there is no implication - none for Judaic theology, none for Jewish community life - which was not present before 1933. [2]

נויזנר טוען כי זה אשר לא האמין בה' לפני השואה לא ישתכנע להאמין בו בגללה ואילו זה אשר/האמין בתפיסה הקלאסית של ה' האמין, לא יאבה לשנות את תפיסתו בגלל השואה הירה והיהדות ידעה תמיד כיצד להגיב על אסונות וכיצד לספוג אותם.

---

1. Jacob Neusner / Understanding Jewish Theology p.185
2. Jacob Neusner (Editor) / Understanding Jewish Theology/ p. 193

הקדמה

ספוריו הקצרים של אהרן אפלפלד הם ספורי שואה יהודים בכל הדורות. כמה מהם מיוחדים לשואת אירופה שבין השנים 1945 - 1933, אך במרבית ספוריו יש ראיה סינאופטית של השואה היהודית. הדמויות בעלילות השונות אינן מתפתחות - הן תוצר מוגמר. העלילה בסיפורים אלה מתחוללת תמיד במרחק זמן לפני או אחרי הקטסטרופה עצמה אולם איננה נוגעת באסון עצמו. יחודייתן של הנובלות הקצרות היא לא רק בנטילה אפיזודה מקרית שיש ללמוד ממנה על הכלל, אלא באיפוקו העצום של הסופר. על איפוק זה בסגנון כתיבתו של אפלפלד העירה עדה-צמח ורטה: "והוא כאילו רזון יש בכתיבתו והמכחול שבידו דק ואינו מעלה אלא ריטושי קו אחדים". איפוקו זה של אפלפלד, בשהוא משולב בסגנונו השירי ובתמונותיו העשירה ביצירות, הוא שיוצר את התחושה אלית שואף הסופר. למראית עין מתקבל הרושם שספוריו הם חד-גוניים, אך אין הדבר כך. אפלפלד כמו גבוריו במוף וכפוי לחוקיות מסויםת שאיננו יכול לנ... מעליו. הלל ברזל טוען טענה דומה: "קירבתם המוטיבית של מרבית הסיפורים, התעצמותו של גוון בסיסי, דבקות במבנה של הנובילה עלולים ליצור רושם מוטעה כאילו בקלע הסופר לעיגול צר, מכושף, בלי יכולת לצאת ממנו". אכן אפלפלד הוא בעל סגנון כתיבה שיש בו גוון יסוד - טראומה הגורל היהודי וממנו מתפתחים ויוצאים גונים שונים - סיטואציות שונות לאומה טראומטית לאורך עבר.

---

1. עדה-צמח ורטה/ "רב ושרש בשמצרם", מולד, אוקטובר 1962.
2. הלל ברזל/"ממשק לכסור", מאזנים, כרך כד, חוברת ב',טבת תשכ"ז עמ' 140 - 144.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

אופיה וחזותה של תרומת הגורל היהודי בספורי הקובץ "עשן"

א. האשליה

גרשון שקד בספרו "גל חדש בסיפורת העברית" טוען: "אפלפלד מגלה בצורות שונות, כי השיחרור מן האימה איננו אלא שחרור מדומה והלא-גבורים שלו סבוכים רובם ככולם במצודת רשת עבותה: זכרונותיהם, עברם וזהותם הלאומית"[1].

אחת מן הצורות שבה מגלה אפלפלד כי גבוריו אכן לכודים במצודה שאין להשתחרר ממנה היא האשליה.

חזותה של האשליה משתנה מספור אחד למשנהו. שאיפתם של כפויי-השואה היא להימלט אל זרועות ההווה אל זריקות תקוה עם כל השמחה והצער שההווה כזה יכול להציע להם. בעיקר בולטים לעין בנסיונותיהם של מספר גבורים לשכוח את עברם בין זרועותיהן של נשים. אין בנסיונות-נפל אלה שום אהבת אמת ואפילו לא תאוות בשרים פשוטה למרות שיש מיניות רבה באותן נשים (מיצי ב"ברטה", רוזינה ב"נסיון רציני", לנה ב"קרמת הקרקע"). כה עמוקה היא האשליה שהעבר חלף עבר לו ושחיי ההווה השכיחוהו כליל עד שגברת טראום ב"פיצויים" מעיזה לחזור לעיירה על מנת להעיד שם במעמד הפיצויים שלו ושם מתראה פנים שנית עם עברה. הטלטלה הנפשית שמתחוללת בה מעבירה אותה על דעתה.

ההתפכחות מן האשליה היא מנת חלקם של רוב גיבורי "עשן", אך ההתפכחות הזו היא פאטאלית בתוצאותיה כיון שהיא גורמת השלמה עם קיומו של העבר או אבדן לכל צורותיו כמו מותם של גיסר ודריימר ב"נסיון רציני" ומותו של קובה ב"שמור אהבה" או אבדן שפיותה של גברת טראום ב"פיצויים".

---

1. ג. שקד/ "גל חדש בסיפורת העברית", מסות על סיפורת ישראלית צעירה, ספריה פועלים, עמוד 158.

בסיוגותיהם של כפרי הסוואה להמלט אל ;ין זרועות החוות באים לידי ביטוי גם בעיסוקיהם של אותם אנשים. אפלפלד מנסה להשלות אותנו כשם שגיבוריו אלה מנסים להשלות את עצמם, שעיסוקיהם ממלאים את כל חייהם. הם מסורים לעבודתם כל שעות היום ולעיתים אף ממשיכים בעבודתם בביתם גם בשעות הערב כמו מנסרד ב"ימים נוראים". הרושם המתקבל הוא שאיפתם היא להיות מרוכזים בעיסוקיהם במידה רבה כל כך, שזכרונותיהם מהעבר לא יובלו להתעורר ולחדור לתוך חיי ההווה.

ב. הגזרה הקדומה

הגזרה הקדומה היא מוטיב שעובר כמכנה משותף בכל ספורי הקובץ. הוא בא לידי ביטוי חריף בספור "שלומא". השלונית שנותרו לפליטת, כגרוזה מהשמדה, נותרו בכוחה של הגזרה הקדומה: "המאורעות התחוללו מעל ראשם, הם השלכתם של חוקים שהם עצמם לא הבינו(1)". הם חיו, אימנו, שום בסיס בספורי הקובץ "עשן" היות ואין ברצונם של הגבורים להסקיר את חייהם למרותם של כוחות עליונים או למרותו של הגורל העיור, להיפך, הם נלחמים על חייהם, מנסים לשנות את גורלם אך הפור נגד הוטל.

שמחת האשליה משתקפת במלה "נמלטנו" והתרירות שבחופשתה של מלה זו (לא פחות משש פעמים בעמוד אחד) לא זו בלבד שאיבה מחייתה מהרחה של הגזרה הקדומה, אלא אף מחריפה את עצם קיומה,

---

1. "עשן"/ הוצאה י. מרכוס, ירושלים, עמוד 7.
2. אליעזרה מיג/ "עולם של ארעי", למרחב, 4 בפברואר 1966.

שלא להזכיר מושגים שהם בבחינת מילות חותם[1] אצל אפלפלד כגון: "הגורל", "בשורה מן העולמות האחרים",[2] "החזון", "השרפה", "רשויות בעלמות".[3]

אם במחילת הספור מושלים הגבורים ואף הקוראים הרי שההתפכחות היא מהירה מאד. הגבורים בלוחמים על קיומם אף-על-פי שבראשה ט'ורשב בשמים ישחק, ה' ילעג למו". גם עוברת ארצה שמבצעים השלושה, לבישת בגדי הגויים והחזקת כלי הזין של הגויים כל אלה הם בבחינת אשליה הכוזבת המכסה על העור שנגזרה עליו כליה.

כמו בעלילה זו כך גם ביתר עלילות הקובץ מקפים דבריו של ה. ברזל ש"הפואנטה... מכוונת להמסך שאיננו כתוב, אבל שהוא רב משמעות".[4] כלומר, דמיונו של הקורא ממשיך את העלילה מן הסלה האחרונה של הספור.

אף הגבורה מראום ב"פיצויים" בכלמה על ידי הגזרה הקדומה ואיננה יכולה להלחם בהחלטותיה של גזרה זו. דבריה של הצוענית, הקוראת את גורלה של גברת מראום באילו: "...השמועות אומרים שעכשיו אפשר להימלט"[5] הן בבלי דעת לעג לרש, כיון שהגברת מראום איננה יכולה לברוח מן הסוף המרי. היא נמלטת אל בית הקברות שם מתחיל היטרפות דעתה. הסופר עומד מן הצד כאומר שקול. בתיאטרון היווני יקובע: "המעבר היה איטי אבל צפוי".[6]

---

1. הלל ברזל/"סיפורת עברית מיטאריאליסטית", מסדה, עמוד 125.
2. "עשן","שלושה", עמוד 10.
3. "עשן", "שלושה", עמוד 11.
4. "בבחינת עלומות", הבוקר, 14 בפברואר 1964.
5. "עשן","פיצויים", עמוד 36.
6. "עשן","פיצויים", עמוד 45.

כל זמן שהגבורה טראום היתה בישראל כוחות העבר שלטו בה בכו, אך מאותו רגע שהציבה את כף רגלה על אדמת העיר שבה חיה רבת פקדה האסון יוצאים אותם כוחות העבר מן הכח אל הפועל: "אש את מחלל בפרטים העולמות האחרים"(1). הפולסות האחרים הם חוויית העבר ומצעיו שלא הגלידו למרות הכל. הם רק אוחזו על ידי מאורעות ההווה וזרמם של החיים העכשוויים, אך לא עברו מן העולם. עם הפגשה של גברת טראום בגופו של אותו עבר, משטע עירה הובנבורג, פורצים אותם כוחות עבר שבנפשה אשר נסו בקרבה במשך כל אותו זמן שחיתה בישראל ומתאחדים עם המרכיבים של העבר הפיזי - המבצר ויהודיו, בין העיר ובית העבודה. החלום שבהתפרצות כוחות העבר שבנפשה הוא שמוציא את האומללה משפיות דעתה ושאלתה: "איך יוצאים מכאן"(2) איננה בהכרח מכוונת ליציאה הפיזית מבית הקברות, אלא לבריחה מאי-השפיות שלתוכה היא נגררה.

עבור מקס ב"ברטה", ברטה היא הפרסוניפיקציה של עברו. היא "...היתה נגררת אחריו במסלול ובמסים כראי שבו בשתקפו חייו"(3). על אף שנדמה למקס שיש איזו "פתיחה ציבורית של הידברות" כלומר היושב בשמים מסכים, כביכול, להידבר עם אותם בכויי עבר ולהסיר את הגזרה הקדומה, בכל זאת מסתבר שהקשר שבין מקס לבין ברטה הוא קשר בל ינתק, קשר רוחני שנמשך מן העבר אל ההווה ומקס איננו יכול לנתק עצמו מקשר זה למרות נסיונותיו הנואשים לעשות כן (הוא הכניס את ברטה לבית החולים). בדרך שהכניסה לבית החולים, שינה מקס רק את מיקומו הגיאוגרפי של הקשר שבינו לבין ברטה - הוא גם וחג סביב בית החולים "בלי יכולת לנתק עצמו ממעגל זה"(4).

"העבר מצדיק את הרצון לבגוד בו והרצון לבגוד בו מגלה את אי-אפשרות הגשמתו"(5).

---

1. "עשן", "מיצרים", עמוד 46.
2. "עשן", "מיצרים", עמוד 45.
3. "עשן", "ברטה", עמוד 63.
4. "עשן", "ברטה", עמוד 74.
5. אליעזר שביד/ "עשן לאהרן אפלפלד", למרחב, 6 בינואר 1962.

צימר ב"נסיון רציני" מנסה לעשות נסיון רציני ולנתק עצמו מן העבר. מצבו, יחסיו לאלה מבין הגבורים, שנושאים על גבם המסורת של שומרי טורה, היה קל יחסית, אך הגזרה הקודמת בגזרת לגביו כמו שנגזרה לגבי חברו לעבודה דרימר וכמוהו הוא נהרג בתאונת דרכים.

צימר ומקס מנסים להנתק ממעגל הגזרה הקודמת והעבר ב"דרכי שלום" לא כן שני הבחורים המתגוררים עם זקנם בקומת הקרקע. אלה מנסים לגדור על העבר והגזרה שהוטלה בעולמות העליונים על ידי הריטמן של הזקן - סמל העבר, והריסתה של קומת הקרקע - קשרם אל הזקן. הזקן נלחם על קיומו ובכך כובל את הצעירים אל העבר ב"בקומת הקרקע".

קובה ב"ספור אהבה" מקביל לדמות הזקן שב"בקומת הקרקע" בנחיבת החוליה שמקשרת אל העבר. קובה מוכן לעזור לרוזה אהובתו להנתק מאותו עבר, שקשריה אליו רופפים היו. קובה מגלה ש"הבריאות שכבה בגופה של רוזה"(1) ועל כן מחלתה היתה בה חלוף, שלא כמחלתו חסרבת המראה, משום שהוא צופה לה עתיד טוב יותר, עתיד שאין בו עבר חולני הוא שולח יד בנפשו.

ג. מקומו של הטבע ביצירה

לטבע יש בספוריו של אפלפלד הפקיד של חושף רגשות ומצבי עתידות, מעין שליח ההרגשה וההשגחה.

היער בספור "שלושה" שבקובץ שלפני נד מסתיר את השלושה באשר נדמה להם שנמלטו. היער והטבע בכלל הולכים יד ביד עם רגשותיהם

---

1. "עשן", "ספור אהבה", עמוד 183.

של הגבורים. על פי אגדה אשליה "הגשם החזק בזדחל אחריהם ומטשטש את העקבות"[1]. כאשר הגבורים "שרוים בשובע מבהיל"[2] וכל המלטותם מוטלה בספק והרי ש"השמש משתפלת מלמעלה בעצימות"[3] אולם "השדלת החלד שהבערים בשתמ מעמידים פנים של מחיה, של בריון של אביב במלוא הדרו, של מטהר יפה"[4].

לא רק והימלטותם מוטלת בספק גם מראות הטבע כך. כאשר "למורחת החיה הרגשה אחרת שפעת בקרבם"[5] מיד משתנה הנוף ותוסף הרמם "גת היער הראה סימנים של דלילות"[6]. כיון שהמלוכה מתכנסים מסתור בתוך היער, היער נראה במשתף פעולה "היער חשף את מחבואיו..."[7] בעקבות הרגשתם שהם מעבר לרעב כלומר חדלים להיות בני אנוש מיד "העצים, הגשורה, השורשים המשופים החלו לובשים משמעות אחרת בלתי מוחשיים כזרימת החול ברקיעים"[8]. השלושה קרבים בהדרגה למעמד של מתים "להקת ציפורים החלה חגה מעליהם"[9] באותם בעלי-כנף ציידי נבלות שמחכים למותם של בעלי חיים. הצפורים האלה בואים את בשורת הפרוד והמוות מן העולמות האחרים אל המתים-החיים. אף גופם המדולדל והקל קרוב בצבעו לאדמה. לשעה קלה שוב קיימת קירבה בין הטבע לבין השלושה כאשר הם מתגפפים על פני הגוויים ומצליחים למבוא מקלט בין השורשים המסובכים, אך מיד חל שיבוש ביחן המרקיעים האדומים המשתלשלו מלמעלה וש"יכולם להרגיע את כריבתם הקרה"[10] מבשרים את הודאות ש"אסבם לא ימלטו"[11]. לקראת סוף העלילה כאשר אוזל המזון והיער, שהיה סבוך, הופך להיות חשוף "והימה איזו הידברות הגיגית בין שמים לארץ"[12] מובש ה"חשבון הגדול" שהיה מתאפק עד כה. כאשר להגיגיות שבהידברות שבין השמים לארץ, על כך אומר הסופר במקום אחר: "יש שהאסון לובש מעטה של הגיגיות"[13]. כאן, כמו בספורים אחרים, ממלא הסופר את תפקידה

---

1. "עקן", "שלושה", עמוד 8.
2. שם, שם.
3. שם, שם.
4. שם, שם
5. "עקן", שם, עמוד 9.
6. שם, שם.
7. שם, שם.
8. "עקן", שם, עמוד 10.
9. שם, שם.
10. "עקן", שם, עמוד 12.
11. "עקן", שם, עמוד 12
12. "עקן", שם, עמוד 13.
13. "עקן", "ברטה", עמוד 17.

של המקהלה בהיאטרון היהודי - מסביר לקוראים ושכונתם. באותה רוח דברים של המבע כחומר רגשות וכמבטא עמידות ייתמסו תופעות חמבע בספור "פיצוריים". "אותה שבה הקדימו עבדי החורף לבוא... וכך ביתן האות והיה ברור כי המעבר יהיה חריף וחד וכמעט לא יהיה סחיף"(1). מהו האות שביתן? האם רק ההרגשת שהחורף עומד לבוא בבת אחת ומכא רומז כאן הסופר לשיבוי החריף בחייה של הגברת טראום? ייתכן ש"ריח הבסמאלין שבתחתם בתבועה עוינת"(2) ושהגברת טראום נרתעת מסבו "כשבבי איזו שלהבת המתפרצת במפחיע מן התנור"(3) מבטא משהו על העתיד. השמים מתכסים בעבי עשן כלומר עבים שחורים אפורים בצבע העשן היוצא מקטר או ארובה ו"אפשר היה לראות איך הם מתמתחים במיני תצלומי רבשבן שחורים, שרואים דרכם את הצלעות"(4). הדמיונות שבמאור העבים כופה עליבו לקשר אסוציאטיבית את התמונה עם אותו ביטוי שבבי, שהיה שגור בפיהם של אודבלי יעקב - "היהודים יוצאים לחופש דרך הארובה".

על כוחו של המבע והשפעתו על מהלך הספור אפשר ללמוד מהשורות בבוזן "משבי הרוח האיצו בחולכים"(5), "השמים הצטללו וחשפו את התכול רווחה ירידה של הרחובות"(6).

החורף הקרב מבשר בלי ספק משהו קריטי העומד להתחולל. הגברת טראום מרגישה בכך והיא חרדה מפבי הבלתי נודע. בסקרה אחד היא אומרת: "לא, מוטב למסור את הטיפול בידיו של דוקטור פרום ולא לבסוע ולא להיפלטל בחורף, וכי לשם מה עלי לבסוע?"(7) דברים אלה נאמרים על-ידי גבורת הספור אחרי שמתחוור לה שיהיה עליה לבאת. לבאת לקראת משהו בלתי ידוע, מסוכן, דבר שמבוגד תכליח הביגוד לחדרה החפים והבוח.

---

1. "עשן", "פיצוריים", עמוד 17.
2. שם. שם.
3. שם. שם.
4. "עשן", "פיצוריים", עמוד 18.
5. "עשן", "פיצוריח", עמוד 19.
6. "עשן", "פיצוריים", עמוד 24.
7. "עשן", "פיצוריים", עמוד 23.

בפעם אחרת מוציאה גברת סראוס "ידה דרך סורג החלון ואמרת ברר בדר מור"[1] וגם זאת עקב הודעה שעליה להכין עצמה לדרך.

פגישתה של גברת סראוס עם עירה לשעבר הוכנבורג הקרה והמושלגה גורמת לה להיות דוויכה "משל לאדם המאמץ לבו [illegible] רמ"[2].

ראיבר בספרו "שלושה" משמעותם של הצפרים עם ד[illegible]ירם מורה. גם כאן מופיעות צפורים וליתר דיוק עורבים . ולהיטם את הקור.

הסכנה שגברת סראוס עומדת בפניה מתחילה לחשוף את עצמה ובאת לידי ביטוי בנהר שקפה, אלא שקיפאונו בלתי יציב והאיסרתו - "יהודי, אל תנסה ללכת על קרח"[3] או במילים אחרות: "העזה מיותרת - מאד מסוכנת" מכוונת גם לפגישה התביעה לפיצויים שלבו. המסך ישיר לסכנה הקרבה הוא הטבע המבשר "באופק בראו סימנים ברורים של נשרה קרבה"[4]. העוזרת, שהגברת סראוס ממורדת לפניה, מספרת לה בדרך אגב שבעירותה המאהב בת יהודי צעיר בשם "פוגל" שמשמעו צפור. היא גם מציעה לגברת סראוס לגשת אל השומר של בית הקברות אשר שמו מרבץ בשיגל. "בשיגל" פרושו "זמיר". אף דברים אלה הם מבשרים רעות. מעבר השלג הם שמפגים ומוליכים את הגברת האומללה. כאשר זו מאבדת לחלוטין את שפיותה שואל הסופר: "מסע הציפורים למעלה מה הוא מבשר?" והתשובה ניתנת בהמשך: "פעמים שמבערת גברת סראוס... ושוב יוצאת אל המסע"[5].

---

1. "עגנון", "פיצויים", עמוד 25.
2. "עגנון", שם, עמוד 31.
3. "עגנון", שם, עמוד 35.
4. "עגנון", שם, עמוד 38.
5. "עגנון", שם, עמוד 46.

הטבע כשליח ההרגשה וההשגחה מופיע בדמותו של הים בספורים "בסירן רציבי" ו"על יד החוף".

צימר המזדף והבריא, כביכול, משתוקק להנתק מן העבר, רוצה היה להבדל מחיי ההווה מהעבוגרם הים והחול הצהוב והשם ועל כן הוא "הסגיר עצמו לשפע הרן"(1). וכן "והיה חוזר ומתעפר בחול, חוזר ובולל במים, באיזו דבקות סלהבה"(2).

לים בספור זה ובספור "על יד החוף" יש תפקיד של צופן תקוות טובות לעתיד טוב יותר. הים הוא סמל החופש והאפשרויות החדשות, אך עבור צימר אין תקות בשם שקשריו עם דוזיבת הם עקרים וכל הרגשתו היא כ"אדם שפקדו חסד מאוחר"(3) כך, גם הים איננו משנה את ההווה של צימר. את מאווייו להנפש מן ההוות ולהנפש על גבי הים לקראת עתיד טוב יותר. צימר חולם על ימו "ושוב בתפרש הים הכחול, ים גלי ואבירה מפרשים קרבה אל החוף וצימר בצעקו:"גם אני ברסע, גם אני ברסע, אך רגליו היו כבדות ולא השיבה"(4).

בספור "על יד החוף" הים מתפרץ לפעמים "כמו בא להזכיר שעדין זועמות הרשויות שלמעלה"(5). בשם שהים נראה פותח אפשרויות הרי שבאשף מחליטים לגדור את העצבים על יד החוף בגלל מקרי הטיפוס הים מוגר עליהם "הים יסד משוח והרסם"(6).

ראינו באיזו מידה משמש הטבע בשליח "הרשויות הנעלמות" וכחושף רגשות, אין ספק בכך שתפקידו של הטבע בספוריו הקצרים של אפלפלד הוא מכריע, בכל מה שנוגע להתפתחותה של העלילה וכוונתה.

---

1. "עשן" "בסירן רציבי", עמוד 115.
2. "עשן", שם. שם.
3. "עשן", שם, עמוד 113.
4. "עשן", שם, עמוד 124.
5. "עשן","על יד החוף", עמוד 165.
6. "עשן", "על יד החוף", עמוד 166.

ז. בני החסות

בשם זה אני מכנה את כל אותם "מופקדים" - אנשי גיבורים הנתונים תחת חסותם של הדמויות המרכזיות בספורי הקובץ "עשן". אב-טיפוס לבני החסות הללו היא ברטה ב"ברטה":

ברטה היא זכרון חי של העבר, העבר נשמר בה והיא משמרתו. העבר כאילו קפא בה "בפנים בחדר הקטן, היו החיים בספרים בקפאונם הדווה..."(1). ברטה היא מפלצת אשר "דומה, כי לגביה לא פעל מחזור השנים, שום שינוי לא אירע בה"(2). על אף התגושיות הרבה שבה והאהבה שהיא רוחשת למקסי, היא נושאת בחובה משהו דימוני שאין להיפטר ממנו. עיסוקה הוא הסריגה, אך הסריגה של ברטה אינה נראית בשום אופן אמנציפציה נשית, ביתית. הסריגה שלה מזכירה את סריגתה של פנלופי אשתו של אודיסאוס, שעיסוקה, שבושש לחזור לביתו לאחר מלחמת טרויה, בה לקח חלק.

בברטה יש איזו נאמנות עיקשת "...אף היא שלא שמחה תמיד. כל הקיץ היתה יושבת וסורגת... לא היו אלה סודרים, חיוך של עילגים היה מספרם של פניה לפראה הדוגמאות, לבסוף היתה סותרת ושוב היה חוזר אותו הצמר ומתגלגל בין המסרגות, שנה בשנה..."(3).

פנלופי סירבה להנשא למי ממחזריה ודחתה את ההחלטה בפני תנאי עד שתגמור לסרוג את סדיני הכלולות. בבקר היתה סורגת ובלילה היתה סותרת את הסריגה במשך היום וכך לא היה לדבר סוף. מטרתה של פנלופי היתה לא להינשא לאף אחד ממחזריה ולהשאר נאמנה לבעלה, אשר האמינה, שוב ישוב לביתו, אך ברטה מה מטרה יש לה בהתירת את הסריגה?! "היא" כפי שאומר אפלפלד "לא תפנה את העניין (הסריגה - ד.ג.) העיקרי"(4).

---

1. "עשן", "ברטה", עמוד 61.
2. "עשן", שם, שם.
3. "עשן", שם, עמוד 63.
4. "עשן", שם, שם.

עבור מקס מהווה ברטה השוטרת - מכשול. מקס מבקש להשתחרר מכבלי העבר ולפתוח בחיים חדשים בהווה עם סיצי, אך ברטה ניצבת בדרכו. בה במידה שברטה מהווה מכשול היא גם ראי "שבו בשתקפו חייו"(1). מקסי גם מרגיש אחריות לגביה כי הרי ברטה היא מ"נמסרת לידיו בבריחה הגדולה"(2). הסופר מצמיד למקסי את שם המשפחה ש"ץ (שליח צבור) ולברטה את השם כ"ץ (כהן צדק) ומקס משתעשע בשמות אלה. מן הסתם הוא הצליב את המילים וקבל "שליח-צדק" ו"כהן צבור" שאף ראשי התבות שלהם הן ש"ץ וכ"ץ. כמובן שיש לשמות אלה השלכה ישירה לגביו. הוא שליח הצבור לגבי ברטה והוא כמו כן כהן צדק שצריך לשמש בתפקיד זה של אב-מפרנס-מדריך במשך כל ימי חייו. גם בתור "שליח צדק" ו"כהן צבור" מוטלת עליו האחריות באותה מידה.

עניין ההתפטרות מברטה הוא הרבה יותר רציני מכפי שסובר מקס. עדה-צמח דנה במאמרה "רב ומועט בצמצום" אומרת על האנשים שמבקשים להפטר מן העול שהלידי על צוארם: "אלא שזה האיום והנורא, שכאילו חלף והיה לעבר, ההווה איבד כל ממשו, האנשים גוררים אותו אחריהם והוא יבוע במעמקי נפשם, נאחז בהם בציפרניים, ובכל שיבקשו לבערו מעליהם, להפקיד את ברטה בבית האסופים או בבית החולים, לבטל את התוכסות עם ר' אריה, להשקיע את הזכרונות בוילונות תומים כבדים ובמרבדים ולאטום האזניים משמוע דברי אשם כבדים, כן יוכחו, כפי הנראה, לדעה שנעוץ הוא בבשרם ואינו מרפה"(3).

נראה למקס שהוא קל יותר כאשר ברטה מצויה בפוסדן הוא אומר זאת "בלי להעריך אל נכון את המצב"(4).

מחרי את המסירה של ברטה למוסד מאבד מקס כל נקודת מוצא לגבי זכרונות העבר כיון שכל זכרונותיו מעוגנים בברטה ואין לו

---

1. "עשן", "ברטה", עמוד 63.
2. "עשן", שם, עמוד 64.
3. מולד, אוקטובר 1962.
4. "עשן", ברטה", עמוד 73.

ה. ה מ ח ל ו ת

רבים מבין גבורי הקובץ "עשן" סובלים ממחלות. המחלות האלה מהוות התפרצות נוספת של חוויות העבר אל תוך חיי ההווה. גם המחלות כופות על קורבנותיהן את זכרונות העבר.

המחלות העיקריות שמופיעות בספורי הקובץ הן מחלות מעיים ("פיצויים", "ברטה", "עשן", "ימים-בוראים", "צל יד החוף"), כאבים ולחצים באזור הלב ("בפסיון רציבי", "עשן"), הסתיידות עורקים ("טרמפות", "ספור אהבה", "בקומת הקרקע"). המשותף לכל המחלות הוא, שהגבורים הסובלים מהן אינם יודעים למעשה את מקורן ורבים מהם נראים בריאים כלפי חוץ. האדון הצעיר ציטר ב"בפסיון רציבי" נראה שזוף מאד ובריא, לכאורה, אך למעשה הוא סובל ממיחושים, כאב ראש וסחרחורת[1], מר אדון מגפרד ב"ימים בוראים" שאף הוא נראה כבד ובריא ולמעשה הוא חולה מאד.

המחלות הנזכרות מרעי'ם את החולים בהן לפתע בלא שום התראה. ביום אחד מתחיל הגבור ליראות סימני מחלה ואין יודעים מה מקורה[2]. נראה שהמאמצים שבהתפרצות המחלות והופעתן על פני השטח היא תוצאת הלחץ הפסיכולוגי. אין הנפש יכולה לעכל ולשאת את הלחץ של זכרונות העבר וחוויותיו ועל כן אלה מתגלים בצורת מחלה פיזית שמקורה הוא נפשי. אין החולה יכול לרפות את המועקה הרובצת על נפשו למרות שהוא מנסה לעשות כן על ידי הסבה מעושה לגבי לעניני דיומא כמו מגפרד ב"ימים בוראים".

מגפרד ב"ימים בוראים" הוא אב-טיפוס לגבורים נגועי המחלות הוא בחון בסבל מתמיד ואינו חדל לעבוד: "מגפרד עובד ועובד, זה עשרים שנה שאיננו יוצא את החבורה"[3].

---

1. "עשן", "בפסיון רציבי", עמוד 114.
2. "עשן", "ימים בוראים", עמודים 156, 143.
3. "עשן", עמוד 141.

מנפרד נצב לבדו מול גורלו. אשתו לועגת לו: "הר רבינר" אומרת גרטה ברגעי משטמה[1]. רק "מראהו המסובל מאלץ אותה להתאפק"[2]. מנפרד מתגלה יותר ויותר כדמות איובית מכאן ואילך: "גופו הכבד של מנפרד החל מגיב כאורגניזם פגוע החל לזוב, להפריש, כל אותן הגובות מבחילות שאין יודעים את פשרן אבל רואים קיומן"[3].

האנשים שמקיפים את מנפרד הרי הם כעופות טרף שמחכים לגרוס טיפה סוף-סוף את בשרו. יש ביניהם באלה שמנסים לשלול שלל עוד בטרם נפח את נשמתו כמו "ידידם" של בני הזוג מר פרוינד, ששמו מהווה סתירה למהותו ואופיו האמיתיים, הוא האנטיתיזה של מנפרד הוא: "אדם בשנות החמישים שטיפח צעירותו ומלעיג היה על חיי הביטראין"[4]. הוא קליל ומרחף וצעיר לעומת מנפרד החולה הכבד והקמל. פריינד הוא השטן בהתגלמותו האגרסיבה. לא זו בלבד ש"טיבו לא הביע דאגה או השתתפות"[5]. לעצם מצבו של מנפרד, אלא הוא כבר שהה, עוד בהיותו מנפרד בחיים, מחזר אחרי אשתו וזו איננה מסתייגת מחיזוריו.

האחות פולנית שמטפלת במנפרד "שמה סמל את אישיותה"[6]. הקרובים הרחוקים ובני המשפחה החלו נקהלים כאילו הוזעקו בהוודע דבר מחלתו של מנפרד "כינוס העורבים דלוק בעיניהם"[7]. כאשר הם מעלים את שמו הם נוקטים לשון עבר: "מנפרד היה אדם מהוגן" - אמר איש ונקט לשון עבר: "בזמנו הצטיין בלימודיו - אמר מי שאמר"[8].

---

1. "עשן", "ימים נוראים", עמוד 142.
2. "עשן", שם, שם.
3. "עשן", שם, עמוד 143.
4. "עשן", שם, עמוד 140.
5. "עשן", שם, עמוד 146.
6. "עשן", שם, עמוד 143.
7. "עשן", שם, עמוד 149.
8. "עשן", שם, עמוד 144.

יחסם של הרופאים אליו ניכר מתוך ההודעה: "מסור לרופאים"(1) במקום שהם יהיו מסורים לו.

הנפש היחידה שיש לה רגש כל שהוא כלפי החולה היא הדודה ברטה, שמזלה יזהר בעולם הבא מאשר בעולם הזה: "היא כבר היתה מעבר לשבחיו של האדם"(2). הספר הקטן שהביאה לסגולה והשקיק עם הצמחים המיובשים יש בהם יותר חסימה ורפואה מכל נסיונות הבפל של הרופאים.

דמותו האירונית של מבפרד מצוירת בצבעים עזים. באשר לדמויות אירוניות אחרות בקובץ הן פחות בולטות ממנו מבחינת האור הסבל, אך אין להסיק מכאן שהן סובלות פחות.

דמותה של הגברת טראום ב"פיצויים" מצטיירת מיד כדמות אשה בודדה. ד"ר פרום, עורך הדין, איננו מביע שום רגשות ושום השתתפות בכאבה של גברת טראום. כאשר היא מופיעה אצלו ומתברר לו שהיא סובלת בלבה, תגובתו היא: "אה לב"(3) כמו לומר שערכה הכספי של מחלת לב גבוה הוא. תגובה דומה מגיב עורך הדין כאשר הגברת טראום מספרת לו על בנה בן השבעיים "כשנפטר בדרך בטריאסטה לפני שהספיקו לעלות לאביה"(4) הוא אומר "חשוב"(5). מוחו של עורך הדין מעביר את יסורי האשה האומללה למונחי כסף. גם לקראת סוף הספור כאשר הגברת טראום כבר אבדה את שפיותה נכנס הסופר לתוך העלילה ושואל: "אולי ירד (ד"ר פרום - ד.ש.) אל המנזר ומנהל שם משא ומתן לקבלתה של גברת טראום?"(6) הסרקזם של הסופר לגבי ד"ר פרום יש לו על מה שיסתמך.

מקס ב"ברטה", איסר ודרימר ב"נסיון רציני", מקס ור' אריה ב"עשן", הלמן ב"מזמורה" והזקן ב"בקומת הקרקע" לכולם משותפת הבדידות והמחלה. חלקם מיוסרים ברוחם ואחרים אף בגופם. הם שרויים מאויב בכך שאינם מקללים את יומם ואינם מתפרצים כלפי שמים במותו.

---

1. "עשן", "ימים נוראים", עמוד 148. 3. "עשן", "פיצויים", עמוד 20.
2. "עשן", שם, עמוד 144. 4. "עשן", שם, שם.
5. "עשן", שם, שם. 6. "עשן", שם, עמוד 46.

הם משלימים עם הגזרה.

אופיה וחזותה של תודעת הגורל היהודי

אופיה וחזותה של תודעת הגורל היהודי

בסיפורי הקובץ "בגיא הפורה"

א. חוסר האונים

בסיפורי הקובץ הזה ההשלמה בין גויים לבין יהודים היא הרבה יותר חריפה וחד-משמעית מאשר בסיפורי הקובץ "עשן". בעוד שברוב רובם של סיפורי "עשן" קיים מאבק פנימי בין היהודים לבין עצמם הרי שבסיפורי "בגיא הפורה" המאבק הוא בין יהודים לבין גויים ועל כן לובשת מראות התשואה בסיפורים אלה חזות של חוסר אונים. גי'ה אביגדור במאמרה: "סופרים ישראלים וצל השואה" אומרת מתוך ראיה דקה את הדברים הבאים: "מעשיו או מחדליו של היהודי ממילא לא ישנו את כף המאזניים לצד זה או אחר. העימות בין היהודי לבין הגוי מקבל כאן טעם חדש ומשמעות שונה לגמרי מאשר דוהר עימות ישן בספרות ההשכלה, השופעת הלקאה עצמית. בראייה זו של הדברים נעשית שאלה ההתגוננות העצמית לבלתי רלוואנטית לחלוטין, לאבסורד גמור"(1).

כבר בסיפור הראשון "מסע" מתאר המספר כיצד העביר הוא והשותף שלושים ראשי בקר מן הדרום. אין המספר קטלא קניא ואף השותף אינו מן החלשים. אף על פי כן עוד בטרם מתגבשים היהודים במרבילי הבקר הגויים כבר פושטת ההרגשה בלבו של המספר ש"נסיגה כבר היתה בלתי אפשרית"(2). הטבע עצמו מבשר את העומד להתרחש. פראותו, אלימותו וכוחו של הנוף מאפיינים גם את הגויים ולמרות שנראה שנהגי הבהמות הגויים מכירים היטב את הטבע של הערבה ואת

---

1. מאזניים, כ"ח, אפריל-מאי 1969.
2. "בגיא הפורה", "מסע", עמוד 12.

טבע הבהמה, בכל זאת מתעורר ספק בלב הקורא, מי הוא בעצם המושל במקום: הטבע, הבהמה או האדם. הוסר המוגבים על המספר ושל הגבור הבורח חריף במיוחד מכיון שמלחמה להם בגויים ובטבע האכזר של הערבה הגדולה והקרה. גמלי הבהמות הגויים, הבהמה והטבע קורבנו מאותר אחד המורכב מפראות, אליפור וכח. סביבתם של הגויים הרי שהמאבק עם הבהמה הוא לאו דוקא ומתקבל הרושם שאם אפילו נתנים מן המאבק עם הבהמות ובאמצע לערבה, זו היתה מוכרה להם כמו כף ידם כחרי הרשו בה הרבה פעמים והשתלבו בה כעור אותם גויים בגוף הדרום: "אפילו הגויים המגודלים השתלבו בו כחממה"(1). מובן שאין שני היהודים מסוגלים להתמודד בהצלחה עם הטבע ובחומריו הסובים שעליהם נמצים גם הגויים וממילא בולט חוסר אונם של השנים.

בנוסף למאבק הגולש לעין מן הכתוב קיים מאבק איתן בגוף שאינו בולט כשי זה הראשון. המאבק הוא בין הרוח לבין החומר. המספר והשותם הם נציגי הרוח והמוסר ונהגי הבהמות, שודדי הבקר, הם בני-כוחה על התופעיין הגמה ועל האגודה המאפירה. בהתמודדות זו מופיע השותם בכל אונו והמספר בחוסר אונו. כבר עם הופעתם של השנים בדרום מודה המספר ש"הגוף שבה אונו בקפיר"(2), אף ממהר להוסיף: "השותם הם בהטמאותי המפולא והיה מזרז אותי לתפלה"(3). העולם הזה מהרה ולורבד את המספר בירפיו כבר מבראשים בעוד שהשותם מטפיל לו [illegible] ך כל הזמן במרום התפלה והתמודגבות. אין הגויים מצליחים [illegible] את השותם לארציות, אך להמפיל אותו גם כאשר הם מתעללים בו מכוים עליו לרקוד "לקולה החוגג של הפרצים"(4). אין השותם מצליח לעמוד על המספר וזה בועל ונשבה מידית ודרותנים בידיהם

---

1. "בגיא הפורח", "מסף", עמוד 10.
2. "בגיא הפורח", שם, עמוד 1[illegible].
3. "בגיא הפורח", שם, שם.
4. "בגיא הפורח", שם, עמוד 13.

של הגויים בעוד שמשוחם בדרך לסוף נוראה. המספר מתקנא בו ואומר: "דומה הייתי לרוצח שעל ידיו מקריש הדם. הוא לא סיגף עצמו בסיגוליהם, זך כחלף בשר עלה לטרופיה של הזבובים"(1). מעתה ואילך מדרדר המספר במורד ההומריות הגסה במהירות רבה. אמנם הוא אומר: "הצטרפתי אליהם מתוך רצון לא בטול יתם להסתגל לאורח חייהם, וכך להימלט מגיאותם של ההרהורים..."(2). לגבי הקוראים נראה שגם רצון כלל לא קיים במספר והוא נהפך להיות כאחת הבהמות המובלות על-ידי הגויים. התגאה מן המלאי הטוב, הסירום והבשר וכל השפע שהיה על המספר והכוונה להביא הביתה איננה אלא "כליה מתוסכת הנשמחת לאורך זמן במטחק רב-גוני"(3).

המספר מגיע עד תחנת כאשר קריל, מנהיג החבורה, מוכר אותו לפני יהודים שקיימו במספר מצות פדיון שבויים. אך מבעי הוא שקריל מגבים אותו לאורירו: בסוס בגוע שמש בוחר והגיע זמנו להמכר.

מלבד רבם אין הגויים מפרעם בו, נוהרו במספר רגשי אשמה בבדים והרהורים עזים שאינם מניחים לו להתאושש.

בספור "קיטי" נולמת זרותה של הילדה היהודית לנערה בכל ולמנזר בפרט. אספקטים שעוד מחריפים את הזרות הזו הם התידדותה של קיטי עם מריה הנזירה - המורה שלה, ותפסי הצרפתים, שמהווה מכשול בדרכה. נראה שהשוני המהותי שבין קיטי לבין הנזירות הוא שלקיטי יש ראיה פשוטה של הדברים ובכללם אלוקים בעוד שהנזירות ובכללן אם המנזר הן סטהירות וכל דמיונן היא מן התפה ולחוץ. בשים בא לב לעובדה שקיטי איננה זקוקה לשפת עשירה על טבה להתקשר למריה ועבודם לה שמחליט לקשור גורלה בגורל הילדה. קיטי איננה נזקקת לשפה מדוברת כדי ליצור קשר רגשי עם הצומח ועם הדומם:

---

1. "בגנים הפורחת", "מסע", עמוד 16.
2. "בגנים הפורחת", שם, עמוד 19.
3. "בגנים הפורחת", שם, עמוד 7.

1.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
2.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
3.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
4.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
5.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
6.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
7.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
8.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

של קיטי ועל הידיעה שהיא לא תמלט מן הגורל הצפוי לה. כל דמותה של קיטי מזכירה לדמותו של הצלוב ולגזר הדין [illegible]סק עליו. אין להתעלם מהשוואה זו שעושה אפלפלד בין שתי הדמויות. פריבת יכולה בתחלה לתפוס את מקומו של פטרוס, תלמידו של ישו, אשר התכחש לו מפחד החיילים הרומיים. טקס ההוצאה להורג של קיטי הוא כמו טקס הובלה לחופה. הנזירה נישאת לנוצרי, אך טקס נישואיה של קיטי הוא אמיתי ומוחשי יותר. למרות יהדותה, נזירותה ואהובתה אמיתיים יותר וטהורים יותר.

הספור שמבטא ביותר את חוסר האונים של היהודי הוא "הרדיפה". ריזל, בתו של יהודי אחד, נחטפת ואביה יוצא לחפשה למרות שאינו יודע היכן לחפשה היות ו"כבר עבר חודש ואין עקבות"(1). סוסיו הם שמדריכים ומוליכים אותו והיהודי המיואש מוכן להתפש לאשליה "ודאי הם יודעים לאן הם מוליכים"(2). היהודי הוא קל תנועה, אולם סוסיו הם סוסים בלגיים כבדי-תנועה והם מעכבים אותו.

יהודי אחר, שאיבד רב אונים יותר מהיהודי שבתו נחטפה הוא הפונדקאי: "מה חלוש, חסר אונים נראה הפונדקאי היהודי"(3). פונדקאי זה היה זהיר יותר מאשר האב המחפש אחר בתו כיון שהוא גלח את שער ראשה של בתו. "הכיעור הוא כורח" מסביר הסופר ומוסיף: "עין מלאה, צואר נאה, רגל מוגבהת - די בהם כדי להביא לחמידתן; החטיפה היא לאחר מכן בלתי נמנעת"(4). יהודי ללא פרסה מופקר במקום זה לחסדי הגויים בין אם הם סתם גויים ובין אם הם ז'נדרמים.

הז'נדרמים הם כביכול שומרי החוק באיזור זה, אך עובדת חטיפתה של בת היהודי איננה נוגעת ללבם . כהוא-זה. רק היי"ש מביא

---

1. "בגיא הפורה", "הרדיפה", עמוד 59.
2. "בגיא הפורה", שם, שם.
3. "בגיא הפורה", שם, עמוד 61.
4. "בגיא הפורה", שם, שם.

אותם לידי התרגשות. מה אירונית היא העובדה שמצד אחד מציג הסופר בפנינו יהודי של הבריחה הנוהג בסוסיו הכבדים ומצד שני קיימים הז'נדרמים כבדי התנועה על סוסיהם הקלים. אפלפלד רוצה להדגיש, שקיים תמיד הגורם המעכב בין אם אלה סוסים כבדים ובין אם אלה הז'נדרמים העצלים, בכל בסוכת ההרגשה ש"הרדיפה היא לשוא, התקדמות מדומה"(1).

הקליימקס בעלילה זו מופיע בסופה כאשר היהודי נוטל את היוזמה לידיו בפעם הראשונה מאז התחיל לחפש את רייזל ופורץ לחדרו של ראש הז'נדרמים שכביכול מנהל משא ומתן לשחרור החטופה. הוא מוצא את ראש הז'נדרמים שיכור, ערום למחצה עומד באמצע החדר ושר את ההימנון. האם שחרר היהודי את בתו החטופה או שמא היתה זו ידידתו ה"שיקסה"? זאת לא נדע, אך בחוסר אונו מבקש היהודי לשכנע את עצמו כי אכן היתה זו בתו, שנמלטה ממדור של ראש הז'נדרמים.

ב. "השכחה והנאמנות"

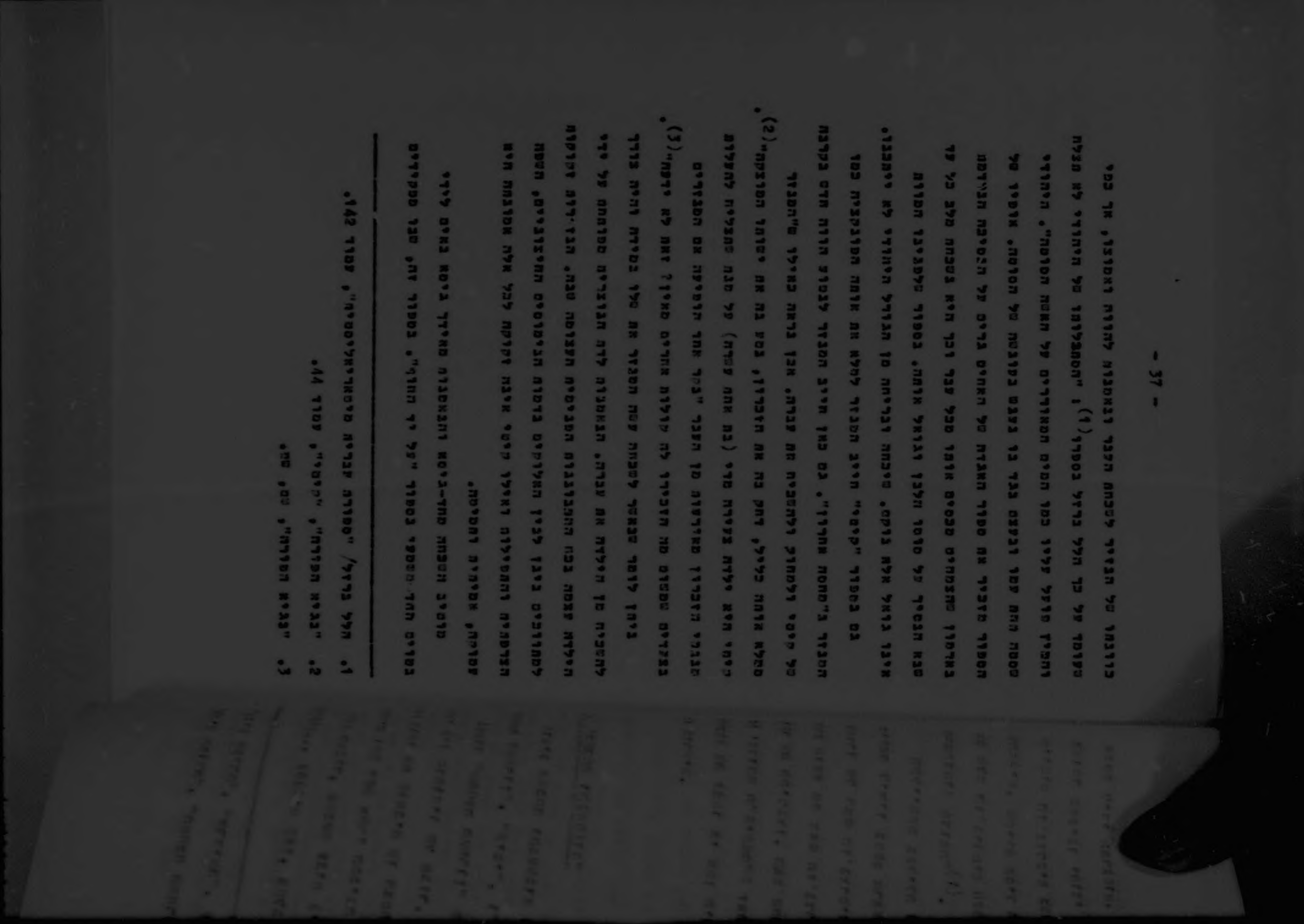
מוטיב השכחה והנאמנות בולט בעיקר בשלושה מספורי הקובץ: "המחסה האחרון", "קיטי", ו"על יד החוף".

בספור "המחסה האחרון" מוצא יהודי, המנסה להמלט מפליה, מסתור בין חורבותיו של מנזר. נזירי המנזר מתפרנסים ממכירת עשב ירוק אותו הם שואבים מן הצמחיה הסובבת את מקום מושבם. על דעת הנזירים ועל דעת אנשי הסביבה יש לסם הזה סגולות מרפא.

ראש המנזר, בשצמת עבות בידו, מסביר למחפש המחסה ש"השכחה והנאמנות... נמצאים כאן, בשלב ראשון, מן הממשש אל מלכות השמים"(2).

---

1. "בגיא הפורה", "הרדיפה", עמוד 68.
2. "בגיא הפורה", "המחסה האחרון", עמוד 30.

[illegible]

[illegible]

- העפר היר פנרוחה"[1]. כאשר בהגי הבהמות היו "מזוגים בתוך המירות ואט-אט הגבהלו הבהמות"[2] הרי שכל הטבע הוא עבוג, רך ואוהב. אולם מיד כאשר מגיעים לאיזור הקור "בהצרחבו את הבהר, החלה איזו רוח אחרת לפעם את בהגי הבהמות גם הגוף החל להציב מכהו קשוח"[3]. בהגי הבהמות הם מיקרוקוסמוס שיש בו מהגבורתיו של המאקרוקוסמוס ואף יש "מעין החרות ביבם לבין רוחות הערבה בסולת הרסן"[4].

גם בספור "המחסה האחרון" עולה הצמחיה הרטבה בחרשה, במחסה צמחיה ירוקה שמקיפה את המגזר באילו מחסה עליו. כל כורבת המחסה האחרון הוא לגבי של אותו איש שיהדותו איבה מוטלת בספק, שבא להסתתר במגזר מפני רודפיו, אך כפי שאומר אפלפלד במספר הפותח: "לעת עתה היה זה מחסה". כל עבין המחסה הוא אשליה. אין מחסה ליהודי הנמלט מפני הגזרה, למעשה הכל "הולך ובוחר בדין וכי אין לו לאדם אלא להיכבע בסבילות"[5].

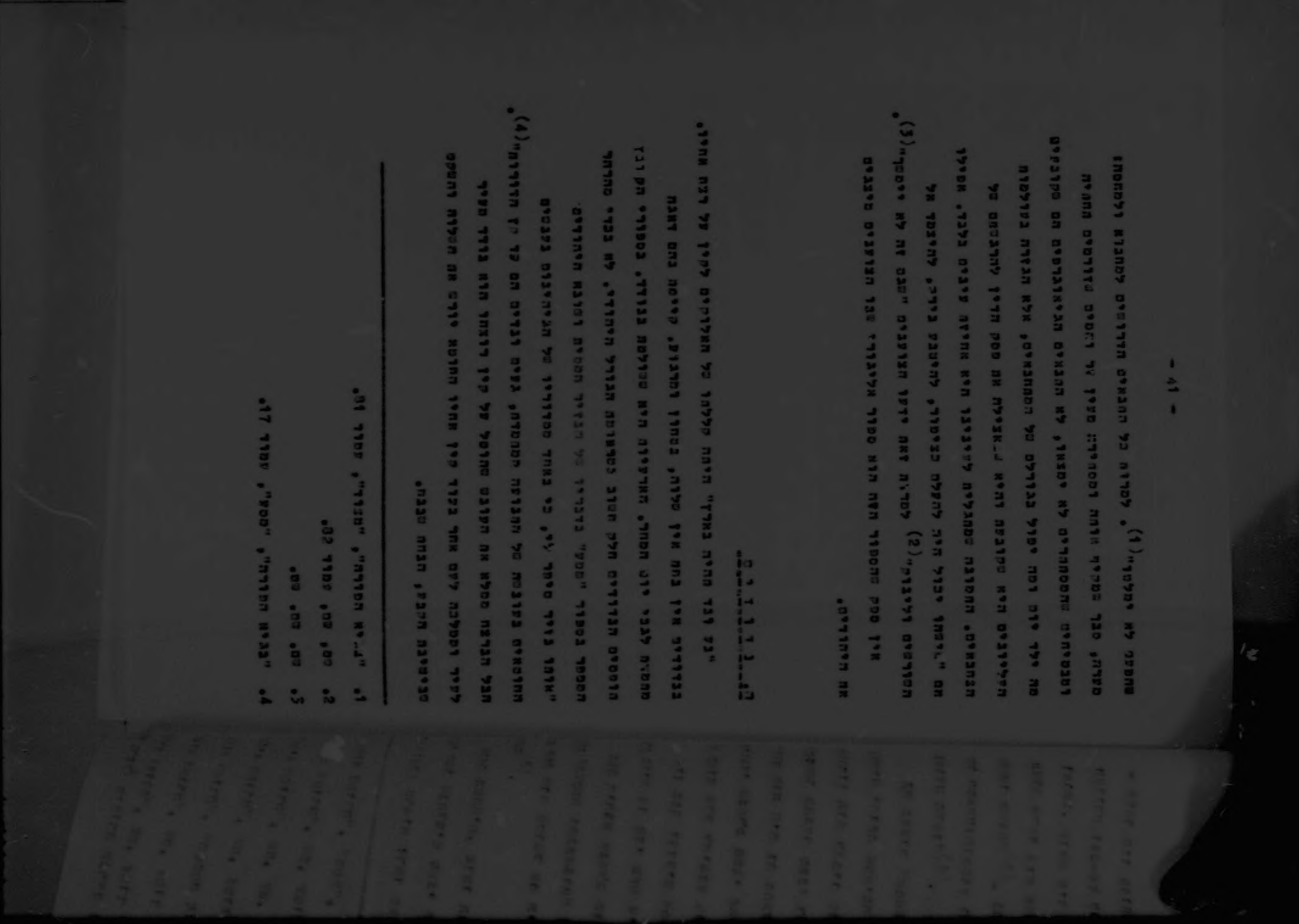
אין אבו יודעים את המחחולל בלבו של האיש "רק הזכרון המפרץ היה מעיר בו מדי פעם איזה כאב פתוח"[6].

הסם הירוק שבחלב מן הצמחית ואותו איש חייב היה לשתות למען "השכחה והבאמבות" זה הסם ש"את כל הבריים הוא מחזק"[7]. הסם הזה הוא מקוטל את היהודי כמו אותם המים המאוררים שטופת הסוטה[8].

אותה הצמחית, אותו הסבן מופיע גם בספור "מצוד". הצועבים יושבי דהר שנמלטים מפני האכרים יושבי העמקים "מבאו מערה. הסבך הקיף אותן והחיה זרוג מעבות. עתה ידעו - וודאות זו גברה בהם

---

1. "בגיא הפורה", "מפא", עמוד 10.
2. "בגיא הפורה", שם, עמוד 11.
3. "בגיא הפורה", שם, שם.
4. "בגיא הפורה", שם, עמוד 13.
5. "בגיא הפורה", "המחסה האחרון", עמוד 30.
6. "בגיא הפורה", שם, עמוד 36.
7. "בגיא הפורה", שם, עמוד 37.
8. הלל ברזל/ סימורה עבריה מיטאריאליסטית, עמוד 142.

גם בספור האלגורי "מצוד" חייבים הצוענים לנדוד. הבודדים הפכו להיות חלק מן ההווי שלהם "הם נדדו על פני הטיטוריה, התפרנסו מחרושת הנחושת, זימרו בהתרגשות יהודית ובשבתות הדליקו את האש[1] אמנם הצוענים מנסים לפרש את סיבת נדודיהם בציורי האלילים: "לפני שנים רבות הוגלו הצוענים. מתוך הורגה בעלה ציור עליהם האלילים לנדוד, שחרי סברו שאת בשורתם זו חייבים להביא ליושבי העמקים"[2]. אם אמנם מיצגים הצוענים את היהודים בספור זה הרי כענין הבשורה שחייבים הצוענים להביא ליושבי העמקים הוא לעג לרש כיון שהאלוקים עצמו ניסה להביא את תורתו לעמים רבים ולא עלה לו, קל וחומר מזוריין?!

"הבודדים של אר'פלד, נכיסם הרוחני אינגו מעורער דווקא. הם יודעים את רצונם, אבל חוקי-גורל בנוייים מהם שמשיבים להם את מעשיהם, ההופכים לבודדי בליון והצלה גם יחד"[3]. אלה הם דבריו של ה. ברזל על מהותם של הבודדים בספורי הקובץ שלפנינו. הוא עוד מוסיף ומונין שזוהי הבניה שבה דבק אפל'פלד בקובץ הנ"ל. משמע, שהבודדים משמשים לאפלפלד זוית ראיה נוספת בתאור פרושת הגורל היהודי.

בספור "בגיא הפורח" מופיעות המילים "אפשר לפוש מעט" לא פחות משלוש פעמים בעמוד אחד (עמוד 103). האורח תאב לפוש. שבוחה בכפר, מנוחה ארעית. האיכרה הגוכריה פותחת לו את הדלת ומזמינה אותו פנימה. השלוה, האוירה הכבדה ותשקם מרדימים את האורח "הוא היה כבוש ברבדים החמים של השיבה"[4]. האיכרה וכל בלי

---

1. "בגיא הפורח", "מצוד", עמוד 75.
2. שם, שם, עמוד 79.
3. הלל ברזל/"מעוין לכפור", מאזנים, כרך כד, חוברת ב' שבת תשכ"ז עמ' 140-144.
4. "בגיא הפורח", "בגיא הפורח", עמוד 109.

1°	00' 00"	0,017 452
2°	00' 00"	0,034 907
3°	00' 00"	0,052 360

ומחפש את הכוונה הסמויה אותה הוא מוצא במותם של היהודים הבודדים עם סבלותיהם והוא מדגיש שהם היו קרובים ללבו כאילו בלוו אליהם זה שנים". הוא היה שייך להם, להווייתם הבהולה, לשמחתם ולסתירותם"(1). אמנם בנדודיו לא הגיע אבדריקו אל קברו של הקדוש דאיוס, אך הגיע אחרי נדודים רבים אל אנשי הכוונה הסמויה.

אופיה וחזותה של טראומת הגורל היהודי

בספורי הקובץ "כפור על הארץ"

א. תינוק שנשבה לבין הגויים

מוטיב זה של טראומת הגורל היהודי מופיע בבהירות בשלושה מספורי הקובץ. בספור "פותה של המדלבנה" מסופר על בואם של שלושה כרוזאי הרשות של הצר לגייס נערים "קנטוניסטים" לצבא הצאר. גיבור ב"מגוייסים" שתפס את מקומם של אחרים, של עשירים, עבור כסף בידוע ש"תמורת סכומים קטנים נכונים לצאת בשכר יישלחו ובלבד להשאיר מעט מזומנים בבית"(2).

על מנת לפדות את העלובים מיד הרודפים מתגייס לעזרה השתדלן. עצם העובדה שלא נוקב בשם ושגם שם העיירה לא נזכר מצביע על כלליותה של התופעה הן של הגיוס והן של השתדלנות. אפלפלד נוקט שיטה זו בהרבה מספוריו על מנת ללמד מן הפרט על הכלל. כפי שאומר ה. ברזל: 'ברבים מסיפוריו חותר אפלפלד להצגתו של 'עולם גדול' דרך 'עולם קטן''.

פדיון שבויים הוא מצוה גדולה ביהדות ולשם כך מגייסים כסף וטובות הנאה אחרות. גם בספורנו מוזכר גיוס כספים, אך לא מבוש

---

1. "בגיא הפורה", "מסעותיו של אבדריקו", עמוד 175.
2. "כפור על הארץ", "פותה של המדלבנה", עמוד 26-27.

[illegible] ,"[illegible]" [illegible] ,"[illegible]" [illegible] 26

[illegible]

"[illegible]" [illegible]

"[illegible]"

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [

האדון קרב והושיט את ידו, תמיהה אחזת את כולם
הקול קפא בו מריה קרבה ואמו'ה "הילד אלם"[1].
בסוף שמתברר בפסל הילד שהפעל ממגו ומריה הצעירה מצביעה על
הילד היהודי, הפסל שפסל את "הילד הקדוש", הילד הפסל שמחרר את
הילד הקדוש מגלה שכשם שכלאו אותו במרתף כך עומדים כעת לכלוא
ולהסגיר את "הילד הקדוש", ששוחרר מן האבן, לבית תפילה מתוך
כוונה לקדשו.

הספור השלישי משלים את שלישית הספורים שעולם בהם מוטיב
היגרוק שבשבה לבין הגויים הוא "הבחי[illegible] הספור דן בילדי בית
היתומים הכללי של האחות כלמיצה. מוצ[illegible]ל הילדים לא ברור ולמרות
שהכומר הזקן מכנה אותם בשם "הנוצרים הצעירים" קיימת האפשרות
שיש ביניהם גם יהודים. את הילדים האלה מאמצות נשים והן באות
ובוררות ובוחרות לעצמן את הילדים הרכים חסרי הזכרון. נראה שאין
הזכרון במקרה זה מעלה אלה חסרון. הילדים מרגישים את עצמם
מושפלים הם מרגישים שהמוסד עושה בהם עסק במוסרו אותם לנשים.
אל הילדים מתיחסים הנשים כאל צידה שמחפשות את צידן בג'ונגל
חיים זה, המוסד עצמו שם בפיו של מקס את המילים האירוניות -
"שחייה מלחמה והמלחמה בספימה הזאב שב להיות כבשה, הזונות
אימהות והממזרים ילדים"[2]. הילדים שבוים בידי בית היתומים.
הם אינם יכולים להתבגד או לאחוז. הברירה היחידה שניתנה בידם
היא למורת ספורים ומיועדים שיבטאו את בוסס ובוזם לבית-היתומים
כמו זה של מקס, חצרן בית היתומים, שבליל ירח "מדפקת על תשפך
אשה ממבה ומקס מכניס אותה אל מחסן האפל כדי להביא בגמופים
כמה ילדים לעולם, לספק מלאי למוסד ההולך ומתרוקן"[3].

---

1. "כפור על הארץ", "באבן", עמוד 80.
2. "כפור על הארץ", "הבחירה", עמוד 84.
3. "כפור על הארץ", "הבחירה", עמוד 83.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

| | | |

[illegible]

לבין יחסם לגויים. אלה כמו אלה דורשים ומקבלים שוחד. העורבות מוכנים לשם עתה לקבל שוחד, קרבן אחר החה בשרם של היהודים כורדי לא ימלטו ומותם הוא רק ענין של זמן. אין העורבות שבבאים את היהודים הם רק איבם מרבי_ לוחר על טרף בטוח כמו היהודים.

באשביגל מתרעם על התבוללותיו של זיגדר, שמצליח לזמן מה להפסיק את רינונם של העורסות מעל הקבוצה. כל קיומם של היהודים הוא ארעי ואין בו במחון כל שהוא. עצתו של באשביגל: "בחוצה גינה ישירה, בריאה וללא פחד"(1) היא עקרה באותה מידה כמו אקדחו המקולקל של שפיגל. אלה מילים שבלוגיה מרוחקות מכל תוכן. הזיון הזמן מוכן להקריב עצמו לכפר על עמו אך ודאי הוא שהעורבות לא היו מסתפקים רק בו.

בספור "הגיליון האחרון" חוזר המוטיב של הספור "שלוחה" מן הקובץ "עשן". גם כאן בשלטים יהודים - יאבק וזאטקה מפני מבקשי נפשם, אך יאבק יודע "כי הפעם לא ימלט עוד"(2). הוא חושד בזאטקה שהוא אחד הרודפים או לכל הפחות אחד המסגירים ודאה מפני ש"לרצח באן פנים רבות פעמים הוא מתחפש בדמות אבר עצי"(3). הטסבילות שבגורל היהודי היא בוראת כל כך, שאתה באלץ לחשוד בכל אחד ולפחד מכל עלה בידף. יש בספור המעשה שלפנינו גם הד מן הספור "העורבים" שבו "לפני שבועות אחדים התנפלה עליו להקת עורבות עפה רבה ונגו מעליו, צרחו, לבסוף הטו את מעופם כלפיו. הם הכירו בו את הזר הנושא את המורא בתוכו"(4). ברור ליאבק שהעורבות הם המלשינים למי שהם הוליכו את ריחו. זאטקה יודע להבחין בין יהודים לשאינם יהודים כיון שליהודים יש ריח של מפרחים עבישים

---

1. "אדני הבהר", "הפרפרים", עמוד 80.
2. "אדני הבהר", "הגיליון האחרון", עמוד 95.
3. "אדני הבהר", שם, שם.
4. "אדני הבהר", שם, עמודים 96-97.

מזוג בריח סבון ואין להסתר ממנו. זהו הריח בושא המורה ליהודים. המרוד והמורת אורב ליאבק ולזאטקה ומרומז על ידי אי-הנוחות שבסעודתם "משל ניקרר עומדת במזרבם"(1). דברים אלה מעלים אסוציאטיבית את חלומו של שר האופים המספר ליוסף את תוכנו של החלום: "ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה והעוף אוכל אתם מן הסל מעל ראשי"(2). הסוף המתבקש מאליו בא כהד לדבריו של הלל ברזל: "הוויית העבר ממגרת את בניין השוא של הנבוסת, והגיבורים מתחייבים במותה, במבוסה חדשה או בפירוק"(3).

ארמיה וחזרה של טראומת הגורל היהודי בסיפורי "בקומת הקרקע"

א. מיטאמורפוזיס

החיים בקרב הגויים גורמים ליהודים להשתנות. לא רק השתנות בדרכי המחשבה, בשפה ובמינהגים אלא אף השתנות פיזית. בקובץ הסיפורים שלפנינו המשתנים הם יהודים בודדים. גבר בודד או זוג בודד שאימצו לעצמם את דרכי הגויים. הם חיים בטבע, יושבים ואוכלים מתחת לכפת השמים, באים במגע עם אברי הכפרים ואף מנבלים את פיהם ומשקרים. לפתע מרגיש היהודי בהשתנות הפיזית שחלה בו. אין הוא נראה יותר כיהודי הוא קרם עור של גוי, המנהגים שאימץ לעצמו פעלו עליו כמו כישוף: "לאחר חודש ימים לא ניכר עוד קלסתרו הקודם. פנים אחרות זיכביים, הזקן בו, שערותיו בסידה שלא

---

1. "אדבי הנהר", "הגילויי האחרון", עמוד 93.
2. בראשית, מ', י"ז.
3. הלל ברזל/"סיפורת עברית פוסטריאליסטית", ספרית מקור, עמ' 127.

יכולת להטיל חשד, כאילו הטבע עצמו חולל זאת. והרדה במאליך בחלודה, ריח איכריט, המצויים בקרבתן של חירם בים. הילוך שחוק, רגלים היורדעדה את עפר השבילים... הוא המבהל בכבריו, בידו, קלע כפוי צרכי השעה וההזדמנות"[1]. הפחד המסורתי של היהודי מפני הגוי בעלם כאן לחלוטין. המתפרשם ה"גויה" בוסבה ביהודי בטחון עצמי שמעולם לא היה לו ותסתגלותו לדמותו החדשה מהירה ביותר. כאשר פוגש היהודי הזה יהודים במלטים והשאלה בשאלם: "ויבול אתה להסתובב בכפרים"[2]. משיב הזקן היהודי במקומו של היהודי שהתחבה: "מרבו" המערב הזקן "הרי הוא גוי"[3]. מה שהוא מעבר לביבתם של טלושת היהודים הבמלטים היא ה"גוסחה" למיטאמורפוזים "אולי קרא קודם לכן ספרים פסולים - אמר הבעיר..."[4]. אך רעיון זה בשמע כן השמם ממים ביותר אף באזני הזקן. אפילו קריאתם של ספרים פסולים איבה יכולה להפוך את פביו של היהודי מפני יהודי לפני גוי ערוב שמש. הזקן איבו מאמין למראה עיביו: "כח להתחברת כיצד זה יכול אדם להשתנות בטידה כזאת"[5]. פירושו של המבוגר שים לתלות י סיבת התחברות בבגדים גם היא איבה מביחה את הדעת. בגדים משנים את מראהו של אדם אך לא במידה כזו שיהודי יחשב לגוי. היהודי-גוי הזה איבו ירא יותר מן הגויים ומכלביהם חוץ מלא בה ועצמה שלא כיהודים לבבי-הפנים הבמלטים והממהרים להתחבא הוא ערוב שמש ומתבהל לאמו. הוא במצא בצדם של הגוים "מעבר למיחרס"[6].

---

1. "בקומת הקרקע", "הבריחה", עמוד 5.
2. "בקומת הקרקע", שם, עמוד 17.
3. "בקומת הקרקע", שם, שם.
4. "בקומת הקרקע", שם, שם.
5. "בקומת הקרקע", שם, עמוד 18.
6. "בקומת הקרקע", שם, שם.

בספור "ההשתנות" אגו פוגשים בבני זוג יהודים שהמיפאמורפוזיס עוברת עליהם. כאן עומד הסופר על המופעה של ההשתנות ועל התהליך עצמו אף יותר לאחר בספור ה"בריחה".

בעלילת הספור מתוארת ההשתנות הפיזית והרוחנית של בני הזוג, השתנות שמיצה קיומה בפירוט כזה ב"הבריחה". השינויים שמתחוללים בגבר הם חיצוניים כל כך שאפילו תגובותיו האינטימיות משתנות "הרי אין זו תגובה מטלי"(1). "ידיו בעשות שעירות, צוארת האדים, איבדה את פניה את הרוך"(2). הפירוגיות של שני בני הזוג בשרה שעליהם והם מתחילים את חייהם שבית כאילו נבראו מחדש בבני הטבע לא רק עורם משתנה, אלא אף אופים משתנה. אין ספק "הם בהוורדו לאדמה"(3). נדמה ששני בני הזוג גורשו על ידי רודפיהם לגן העדן הזה של הארציות, של המחושה והסתגלותם השהירה מסגרת אף אותם: "הם שכבו שרועים או ישבו או שחו בנהר - או רדפו אחר צבי פרא, כה קסרים במעגל ההשתנות כצעירים"(4). מנהגיהם איבדו כל חותם יהודי "פעמים היו רבים ביניהם הוא היה מכה אותה והיא היתה בורחת. הוא רץ אחריה וסקלל אותה"(5). מזוגם בסביבה בא לידי בטוי גם בכך האשה מתחילה ללכת לכנסיה ביום ראשון כיון "שהן הראוי להדליק נר"(6). הגבר היה משתכר בינתיים. הוא אמנם ניסה למנוע מאשתו מללכת לכנסיה כשם שהיא מזכירה לו שהוא "יהודי ולא גוי"(7). אך אין לעצור בעד התהליך

---

1. "בקומת הקרקע", "ההשתנות", עמוד 55.
2. "בקומת הקרקע", שם, שם.
3. "בקומת הקרקע", שם, עמוד 56.
4. "בקומת הקרקע", שם, עמוד 57.
5. "בקומת הקרקע", שם, עמוד 57.
6. "בקומת הקרקע", שם, עמוד 59.
7. "בקומת הקרקע", שם, עמוד 60.

ההשתנות. האשה מציעה למסור עצמה לאריסים לאיזה פריץ, אך הבעל אומר לה "את תזבי שם"(1). לבסוף נחטפת האשה בהסכמה על ידי האריסים. הקירבה לאדמה, למים ולטבע מטילה כאילו כישוף בגיבורים והופכת אותם מיהודים לגויים. תהליך זה של השתנות עובר גם על סוחר הסוסים ברדיצבסקי ואומר ש"את המצוות חיו ביחד כפי שיסתגלו החיות המסורגות לאקלים לא שלהם"(2).

אף העקרות היהודיות בספור "העקרות" בשמיותן ובנכריותן עומדות בניגוד חריף להשתפכותן בביתו של הדיין "בעל גופן המגודל רצו להיות יהודיות אבל ריח ההרים היה בעורקיהן"(3). אף כאן עולה: הריח כמחסום ומבדלה. למעלה ראיבר מריחם של היהודים מסגיר אותם לידי רודפיהם וכאן היהודיות-גויות אינן יכולות להפטר מן הריח ה"גויי" שדבק בהן בהרים. אין ריחו של עשו יכול לדבק ביעקב יושב האוהלים. המסקנה המתבקשת היא שעל מנת לעבור מהויה יהודית להויה גויה וההיפך על היהודי והגוי-היהודי לעבור תהליך של השתנות שרק בכוחו של הטבע להעביר.

ראיבר, איפוא, בפרק זה את גודל כוחו של העבר והשפעתו על חייהם של הגבורים בהוה. בניגוד לדעה, שאין באפשרותם של השרידים לעקור את הויות העבר מתוך תוכם ואם נראה לכאורה כאילו נשכח העבר ולא נשתייר ממנו דבר בחיי היום-יום של אותם גבורים אין זו אלא אשליה מרה.

---

1. "בקומה הקרקע", "ההשתנות", עמוד 61.
2. "בקומה הקרקע", "הבגידה", עמוד 24.
3. "בקומה הקרקע", "העקרות", עמוד 33.

מ ב ו א

ספורי הגבהים ביצירותיו של אפלפלד, בהם ספורים שעצם שמם מצביע על היותם ספורי גבהים כגון הספורים: "בקומת הקרקע", "בגובה המור" וכן "צל הרים" ו"במקומות הגבוהים", מושפעים השפעה רבה מיצירתו של תומאס מאן "הר הקסמים".

הר הקסמים של תומאס מאן הוא מקום מרפא בשוויץ לחולי שחפת, אך בד בבד עם הריפוי הפיזי יוצר המקום אקלים פסיכולוגי, שבו מתנהגים המחלימים במידה שונה מזו שהיו רגילים לה על ה-Platland המקום הופך למעין פלנטה אחרת תלושה מזרם החיים המוכר והידוע(1).

אפלפלד יצר מעבורה גדולה מסוג זה ברומאן שלו "באדנהיים, עיר הנופש", אך גם בספורי הגבהים שלו נוצרה אוירה של מציאות משנית של רובד חיים לא מקובל שמיוחד לסוג מסוים של בריות - שרידי השואה.

כאשר מכניס אפלפלד את שרידי השואה שלו מתחת לפני הקרקע, על פני הקרקע או על ההר אבל תמיד מיד בסיבה משנית בסתרת לכבוש זה. אף על פי שסיבה זו מוסווית על ידי הסיבה הראשונית בכל זאת היא מתגלית לבסוף לגבי עיבוד במשקלה הרעיוני רב הערך.

בחוג זה של שרידי השואה, מהן הלחץ הגיאוגרפי שבו הם מצויים. עולה ומתפרץ העבר והווייתו אל תוך ההווה. להתפרצות יכולה לגרום מלה בודדת, כמו בזיק שמפוצץ את חבית אבק השריפה.

---

1. עיין בפרק החמישי של עבודה זו.

אפלפלד מכנה התרבות זו בשם "וידוי". וידוי זה, גם אם יביא לתקנה המרפאה של זכרונות העבר, לא יביא להתנערות מחלטת מהם או לבריחה מהם.

ההפרדה בחבורה

הלל ברזל, במאמרו "ברסחו של אהרן אפלפלד"(1) מציין את קפיצתו של ר' יצחק מן החבורה בספור "אביב קר". הוא רואה בעזיבתו של ר' יצחק את "הסתלקות הקודש מזירת הסבל ההופכה חולין". הסתלקותו של ר' יצחק איננה דבר של מה בכך ואין בעזיבתו אך הסתלקות הקודש מזירת הסבל וההופכה חולין. פרידתו של ר' יצחק יש בה קורטוב של הצלחה. הצלחה להנתק מן התוהפות הכפויה, הצלחה להנתק מצורת חיים שהיא כל כך מצורות החיים המקובלות. ר' יצחק מוכן לעמוד פנים מול פנים עם אותה מציאות שבחבורה בכבש לנוער. הוא הוכיח בקפיצה הנחרצת שלו מהמקלט שמצא בחבורה לא שבר את רצון החופש שלו כפי ששבר את רצון החופש של הנוהרים.

ר' יצחק נתק את עצמו פיזית מן החבורה בגלל היותו קשור בקדושה. הירשל לעומתו מצליח להנתק מן החבורה רק מן הבחינה הרוחנית: "הירשל המרחק ואמבר והיה שרוי בהתבודדות"(2), אך מן הבחינה הפיזית הוא מצליח רק להתרחק ותו לא. הוא מתעלה על פני בני החבורה רק לזמן מה. הירידה מוכרחת לבוא: "הירשל היה שרוי בירידה"(3).

ברל, אחרון המנסים להנתק, אין בו מן הקדושה של ר' יצחק, ואף לא מן העליה הרוחנית הזמנית של הירשל. הוא מסתלק מן החבורה על סמך לפזול מן השפה אל הפחת, אל תוך חדר משכבת של

---

1. הלל ברזל/"ברסחו של אהרן אפלפלד", גזית, כ"ט, ט-י"ב, תשל"ג.
2. אהרן אפלפלד/"עשן", "אביב קר", עמוד 51.
3. אהרן אפלפלד/"עשן", שם, עמוד 56.

הגויה. אצל אפלפלד הגיר מסבבה של הגוית הוא לא רק התומרירות הגסה ביותר, אלא תחילתו של הבירון המוחלט. בזכור-בא את אבדריקו ב"מסעותיו של אבדריקו", שמסתלק ממיטתה של דוצ'יה גבירתו בעוד מועד ואת תאודרה בספור "בגיא הפורה" העיף מן המלחמה ומוצא מקום לנוח במיטתה של הזיכרה, ושאף בידו עולה לברוח בטרם ילכד לעולם בידיה של זו. ברל, שאף קודם שבתפס גבך הגויה היה מוכן להכריז "אני גוצרי"[1], מאבד כליל את צביונו היהודי ובאילו עבר מיטאמורפוזה! -

"ובשקמנו בבקר ראינו מרחוק אדם חורש בשדה
וגויה הולכת אחריו וצייטל אמרה 'אני רואה
את ברל'. 'לא, את רואה גוי' - אמר הרשל."[2]

כל הנזהרים אינם מסוגלים לנתק את עצמם זה מזה. אמנם בתחילה, אך במאמץ רב עלה בידם להנתק ולעזוב את הגובקר, אף שזה הטלא סים ותיו "לא מרחיקים רק סובבים את הגובקר"[3], אולם לבסוף התחילו אף הם ללכת בדרכים בחבורה צפופה.

הטפה שבת הם דוברים היא ברובה גוף רבים: בארגז, בתמיבה, עומדים, מצאנו ,יצאנו, בטוב, ביקח ועוד. הרושם שמתקבל הוא, שאנשי החבורה הם בילדים אובדים בדרכים ובבריות שנולדו מחדש, אשר העולם החיצוני מטיל עליהם אימה ושאף דברים פשוטים כמו העמסת עצים וטבילה בנהר מעוררים בהם צמרמורת.

חריב והמדרן גם הם מצאו לעצמם שבימה אחרי היציאה מן הגובקר להבדיל משבוה הישיבה בגובקר שעברו בשיחות והגבה. הגובקר סימש במקרה זה כמאחד וסגבש את קבוצת המרידים בעוד שבסיטמו

---

1. אהרן אפלפלד/"פשן", "אביב קר", עמוד 53.
2. אהרן אפלפלד/"עשן", שם, עמוד 58.
3. אהרן אפלפלד/"עשן", שם, עמוד 50.

1° Nul ne peut, sans autorisation préalable, exercer une activité de transporteur public routier de marchandises ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, ni effectuer des opérations de commissionnaire de transport, de groupeur ou de courtier, ni exercer la profession de loueur de voitures particulières, s'il ne remplit les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat.

2° Nul ne peut, sans autorisation préalable, exercer une activité de transporteur public routier de voyageurs ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, s'il ne remplit les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat.

3° Les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat sont également exigées des personnes qui, sans être titulaires d'une autorisation, exercent une activité de transporteur public routier de marchandises ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, ou effectuent des opérations de commissionnaire de transport, de groupeur ou de courtier, ou exercent la profession de loueur de voitures particulières.

4° Nul ne peut, sans autorisation préalable, exercer une activité de transporteur public routier de marchandises ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, ni effectuer des opérations de commissionnaire de transport, de groupeur ou de courtier, ni exercer la profession de loueur de voitures particulières, s'il ne remplit les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat.

Les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat sont également exigées des personnes qui, sans être titulaires d'une autorisation, exercent une activité de transporteur public routier de marchandises ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, ou effectuent des opérations de commissionnaire de transport, de groupeur ou de courtier, ou exercent la profession de loueur de voitures particulières.

Nul ne peut, sans autorisation préalable, exercer une activité de transporteur public routier de voyageurs ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, s'il ne remplit les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat.

Nul ne peut, sans autorisation préalable, exercer une activité de transporteur public routier de marchandises ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, ni effectuer des opérations de commissionnaire de transport, de groupeur ou de courtier, ni exercer la profession de loueur de voitures particulières, s'il ne remplit les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat.

1° Nul ne peut, sans autorisation préalable, exercer une activité de transporteur public routier de marchandises ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, ni effectuer des opérations de commissionnaire de transport, de groupeur ou de courtier, ni exercer la profession de loueur de voitures particulières, s'il ne remplit les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat.

2° Nul ne peut, sans autorisation préalable, exercer une activité de transporteur public routier de voyageurs ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, s'il ne remplit les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat.

3° Les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat sont également exigées des personnes qui, sans être titulaires d'une autorisation, exercent une activité de transporteur public routier de marchandises ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, ou effectuent des opérations de commissionnaire de transport, de groupeur ou de courtier, ou exercent la profession de loueur de voitures particulières.

4° Nul ne peut, sans autorisation préalable, exercer une activité de transporteur public routier de marchandises ou de loueur de véhicules industriels avec conducteur, ni effectuer des opérations de commissionnaire de transport, de groupeur ou de courtier, ni exercer la profession de loueur de voitures particulières, s'il ne remplit les conditions d'honorabilité professionnelle, de capacité financière et de capacité professionnelle définies par décret en Conseil d'Etat.

להתמודדות של להיות או לחדול. בניתוקם של הצעירים מן הזקן והחורבה מתחיל כשהוראתו של הזקן לחכות אפילו אם ירד גשם לבואת של הסחורה, הופרה. הצעירים נכנסים לבית קפה, שבו הם פוגשים את לנה וזו נותנת להם דחיפה נוספת בכוון הביצוע. הקרע מתרחב עם אובדן התרמילים והסחורה ולבסוף הריגתו של יענקל, הצעיר, עם הזקן. ויכוח של מה בכך שתוצאותיו - נסיון ההתנקשות בחייו של המבריח הזקן. כוחו של הזקן בחורבה "שליטתו היא כאן, ליד סיגתו כאן כוחו. בחוץ מכריעה הרוח החורפית"[1]. שני הבחורים, מאידך גיסא, כוחם בחוץ וחולשתם בתוך קומת הקרקע ומכוון שכך מנסה הצעיר להרוס את קומת הקרקע על דודם הזקן. התמוטטות קומת הקרקע מסמלת את התמוטטות העולם של אתמול. הצעיר יודע שלא יוכל להביא את הזקן בחיים אם ברצונם להשתחרר מן העבר ושליטתו ועל כן הוא פוסק לזקן החולה דין מוות. מוות שיבוא מבחוץ, מקום ששליטה היא לצעירים, לחורף.

התמונה שונה במקצת לגבי השותפות הכפויה אנו פוגשים בעלילה "בגובה המר". בעוד שבשני הספורים דלעיל יחסם של הגבורים השותפים כבר הושלם, הרי שבעלילה שלפנינו ניתן לנו לעקוב מקרוב אחרי התפתחותם של הגיבורים והקשר שביניהם.

התלכדותם של פליטי המלחמה מתחילה עם התגלותה של מערכת העכול שלהם לאוכל מרובה הנבלע בכמויות קטנות שלא להכביד על מערכת העכול שבצמיחה. המספר מעיד שאף לגבי עכול האוכל המרובה "מערכת העכול לא הסיף עמדה בכך"[2]. האומללים מכונסים עדיין כל אחד בתוך עצמו ומלמולם הראשון שמש! שמש! נאמר רק בתנועת שפתיים. הקשר הראשוני מתחיל להווצר עם המילים: הן, הושט, עזור לי

---

1. אהרן אפלפלד/"עשן", "בקומת הקרקע", עמוד 201.
2. אהרן אפלפלד/"בגיא הפורה", "בגובה המר", עמוד 137.

[illegible]

1° [illegible] 43°23"/49°09" [illegible]

2° [illegible] 43°23"/49°09" [illegible]

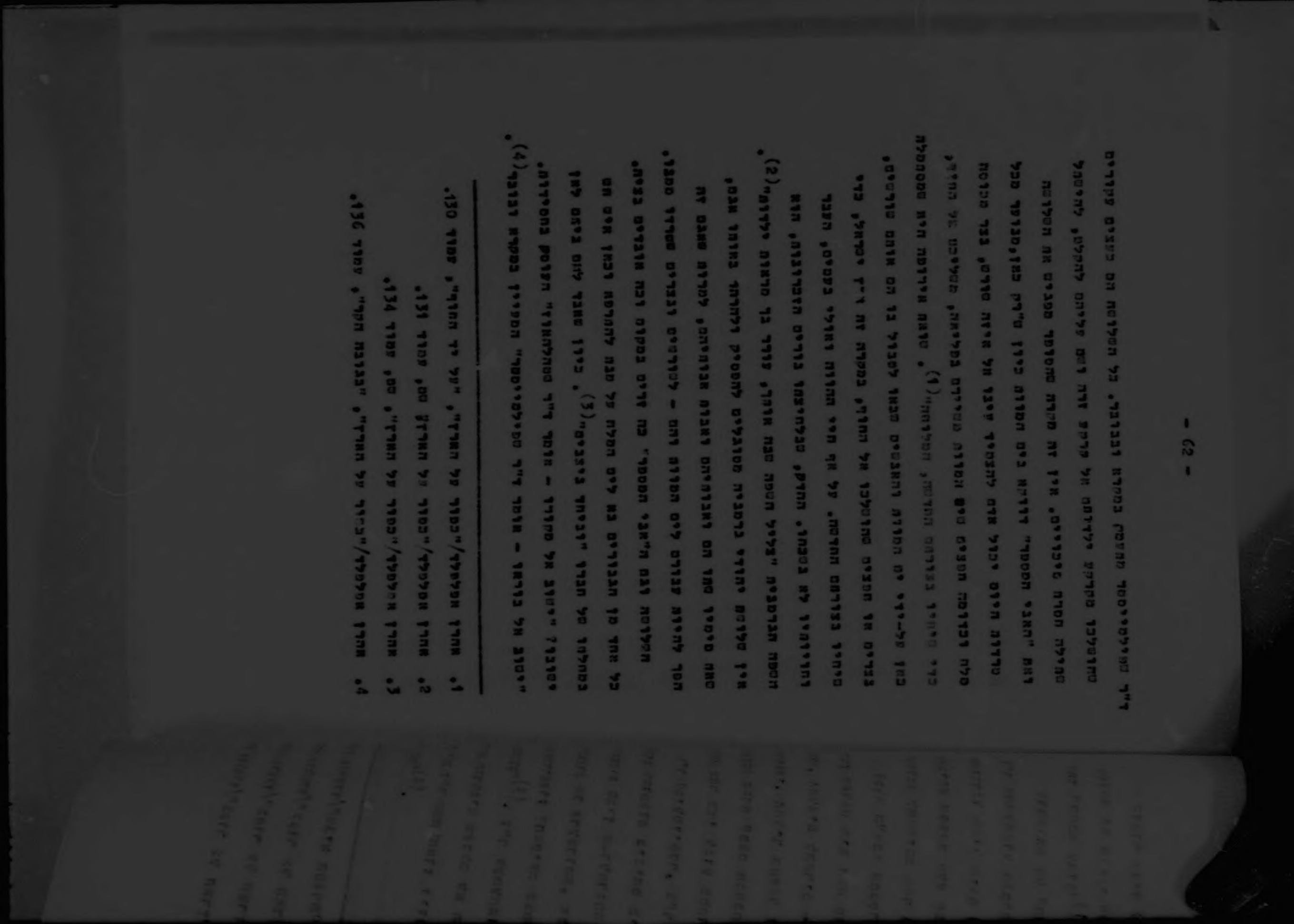
3° [illegible] 43°23"/49°09" [illegible]

4° [illegible] 43°23"/49°09" [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ויהיה לך גם אוכל ושתה ושמח בכל אשר תעשה בכל
הימים האלה אשר יהיו לך עם אשתך ובניך ובנותיך
ועבדיך ושפחותיך ולוי הגר אשר בשעריך כי
שבעת ימים יחוג לה' אלהיך במקום אשר יבחר ה'
כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך
והיית אך שמח׃

ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי
שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך
ובתך עבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך
וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך׃
וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך
משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה' אלהיך
לעשות את יום השבת׃

כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך למען
יאריכון ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה'
אלהיך נתן לך׃

לא תרצח ולא תנאף ולא תגנב ולא תענה ברעך עד
שקר׃

ולא תחמד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך שדהו
ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך׃

את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך
הענן הערפל קול גדול ולא יסף ויכתבם על שני
לחות אבנים ויתנם אלי׃

ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך וההר בוער
אש ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם׃
ותאמרו הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו
ואת קולו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כי
ידבר אלהים את האדם וחי׃

ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת אם
יוסיפים אנחנו לשמע את קול ה' אלהינו עוד
ומתנו׃

כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדברים
מתוך האש כמנו ויחי׃

קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו ואתה
תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך
ושמענו ועשינו׃

וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי ויאמר ה'
אלי שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך
היטיבו כל אשר דברו׃

מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את
כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם
לעולם׃

לך אמר להם שובו לכם לאהליכם׃

ואתה פה עמד אתי ואדברה אליך את כל המצוה
והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר
אני נתן להם לרשתה׃

ושמרתם לעשות כאשר צוה ה' אלהיכם אתכם לא
תסורו ימין ושמאל׃

בכל הדרך אשר צוה ה' אלהיכם אתכם תלכו למען
תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון׃

ואת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהיכם
ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה
לרשתה׃

למען תירא את ה' אלהיך לשמר את כל חקתיו ומצותיו
אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך ולמען
יארכון ימיך׃

ושמע ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר
תרבון מאד כאשר דבר ה' אלהי אבתיך לך ארץ זבת
חלב ודבש׃

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד׃

ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל
מאדך׃

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך׃

ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך
בדרך ובשכבך ובקומך׃

וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך׃

וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך׃

והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבתיך
לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך ערים גדלות וטובות
אשר לא בנית׃

ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת והיה כי תאכל
ושבעת׃

השמר לך פן תשכח את ה' אשר הוציאך מארץ מצרים
מבית עבדים׃

את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע׃

לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר
סביבותיכם׃

כי אל קנא ה' אלהיך בקרבך פן יחרה אף ה'
אלהיך בך והשמידך מעל פני האדמה׃

לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה׃

שמר תשמרון את מצות ה' אלהיכם ועדתיו וחקיו
אשר צוך׃

והישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וירשת
את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבתיך׃

להדף כל אויביך מפניך כאשר דבר ה׃

כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים
והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם׃

ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוצאנו
ה' ממצרים ביד חזקה׃

ויתן ה' אתות ומופתים גדלים ורעים במצרים בפרעה
ובכל ביתו לעינינו׃

ואתנו הוציא משם למען הביא לתת לנו את הארץ
אשר נשבע לאבתינו׃

ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה'
אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה׃

וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה
הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו׃

כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך
אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא
תקפץ את ידך מאחיך האביון׃

כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו דיו
מחסרו אשר יחסר לו׃

השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה
שנת השבע שנת השמטה וראתה עינך באחיך האביון
ולא תתן לו ולא יקרא עליך אל ה׃

ונתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל
הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח
ידך׃

כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך
לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך
בארצך׃

כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים
ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך׃

וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם׃

הענק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך
ה' אלהיך תתן לו׃

וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה'
אלהיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום׃

והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת
ביתך כי טוב עמך׃

ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת והיה לך עבד
עולם ואף לאמתך תעשה כן׃

לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה
שכר שכיר עבדך היה לך ויברכך ה' אלהיך בכל
אשר תעשה׃

כל הבכור הזכר אשר יולד בבקרך ובצאנך תקדיש
לה' אלהיך לא תעבד בבכור שורך ולא תגז בכור
צאנך׃

לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר
ה' אם יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא
תזבחנו לה' אלהיך׃

בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל׃

רק את הדם לא תאכל על הארץ תשפכנו כמים׃

לא תאכל עליו לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך
אחריך כי תעשה הישר בעיני ה׃

רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל
המקום אשר יבחר ה׃

ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך ודם
זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל׃

שמר ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך
למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה
הטוב והישר בעיני ה' אלהיך׃

כי יכרת ה' אלהיך את הגוים אשר אתה בא שמה
לרשתם מפניך ורשתם וישבת בארצם׃

השמר לך פן תנקש אחריהם אחרי השמדם מפניך
ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה
את אלהיהם ואעשה כן גם אני׃

לא תעשה כן לה' אלהיך כי כל תועבת ה' אשר שנא
עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנותיהם
ישרפו באש לאלהיהם׃

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו
לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו׃

כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות
או מופת׃

ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה
אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם׃

לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חלם החלום
ההוא כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם
אהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם׃

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו
תשמרו ובקולו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון׃

ונביא ההוא או חלם החלום ההוא יומת כי דבר סרה
על ה' אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך
מבית עבדים להדיחך מן הדרך אשר צוך ה'
אלהיך ללכת בה ובערת הרע מקרבך׃

כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך או בתך או אשת
חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה
אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך׃

מאלהי העמים אשר סביבתיכם הקרבים אליך או
הרחקים ממך מקצה הארץ ועד קצה הארץ׃

לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחס עינך עליו
ולא תחמל ולא תכסה עליו׃

כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו בראשונה להמיתו
ויד כל העם באחרונה׃

ורגמתו באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל ה'
אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים׃

ושמע ויישראל ויראו עוד ולא יוסיפו לעשות
כדבר הרע הזה בקרבך׃

כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר את כל מצותיו
אשר אנכי מצוך היום לעשות הישר בעיני ה'
אלהיך׃

בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה
בין עיניכם למת׃

כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו
לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה׃

לא תאכל כל תועבה׃

זאת הבהמה אשר תאכלו שור כשב עז כבש ואיל
כבשה׃

איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר׃

וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות
מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו׃

אך את זה לא תאכלו מעלי הגרה ומן המפרסת את
הפרסה הגמל והארנבת והשפן כי מעלה גרה הם
ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם׃

והחזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם
מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו׃

את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר
וקשקשת תאכלו׃

וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו טמא הוא
לכם׃

כל עוף טהור תאכלו׃

וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה׃

והראה והאיה למינה׃

ואת כל ערב למינו׃

ואת בת היענה והתחמס והשחף ואת הנץ למינהו׃

את הינשוף והתנשמת והקאת׃

והרחמה והחסידה והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף׃

וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו׃

כל עוף טהור תאכלו׃

לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה
או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא
תבשל גדי בחלב אמו׃

עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה
שנה׃

ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו
שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרות בקרך וצאנך
למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים׃

וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ישא ה'
אלהיך ממך כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה'
אלהיך לשום שמו שם כי ברכך ה' אלהיך׃

ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום
אשר יבחר ה' אלהיך בו׃

ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן
ובין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם
לפני ה' אלהיך ושמחת אתה וביתך׃

והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו כי אין לו חלק
ונחלה עמך׃

מקץ שבע שנים תעשה שמטה׃

וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה
ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה
לה׃

את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך׃

אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך ה'
בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה׃

רק אם שמע תשמע בקול ה' אלהיך לשמר לעשות את
כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום׃

כי ה' אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים
רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא
ימשלו׃

כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך
אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא
תקפץ את ידך מאחיך האביון׃

כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו דיו
מחסרו אשר יחסר לו׃

השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה
שנת השבע שנת השמטה וראתה עינך באחיך האביון
ולא תתן לו ולא יקרא עליך אל ה׃

ונתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל
הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח
ידך׃

כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך
לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך
בארצך׃

כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים
ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך׃

וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם׃

הענק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך
ה' אלהיך תתן לו׃

וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה'
אלהיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום׃

והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת
ביתך כי טוב עמך׃

ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת והיה לך עבד
עולם ואף לאמתך תעשה כן׃

לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה
שכר שכיר עבדך היה לך ויברכך ה' אלהיך בכל
אשר תעשה׃

כל הבכור הזכר אשר יולד בבקרך ובצאנך תקדיש
לה' אלהיך לא תעבד בבכור שורך ולא תגז בכור
צאנך׃

לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר
ה' אם יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא
תזבחנו לה' אלהיך׃

בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל׃

רק את הדם לא תאכל על הארץ תשפכנו כמים׃

לא תאכל עליו לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך
אחריך כי תעשה הישר בעיני ה׃

רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל
המקום אשר יבחר ה׃

ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך ודם
זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל׃

שמר ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך
למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה
הטוב והישר בעיני ה' אלהיך׃

כי יכרת ה' אלהיך את הגוים אשר אתה בא שמה
לרשתם מפניך ורשתם וישבת בארצם׃

השמר לך פן תנקש אחריהם אחרי השמדם מפניך
ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה
את אלהיהם ואעשה כן גם אני׃

לא תעשה כן לה' אלהיך כי כל תועבת ה' אשר שנא
עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנותיהם
ישרפו באש לאלהיהם׃

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו
לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו׃

כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות
או מופת׃

ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה
אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם׃

לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חלם החלום
ההוא כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם
אהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם׃

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו
תשמרו ובקולו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון׃

ונביא ההוא או חלם החלום ההוא יומת כי דבר סרה
על ה' אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך
מבית עבדים להדיחך מן הדרך אשר צוך ה'
אלהיך ללכת בה ובערת הרע מקרבך׃

כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך או בתך או אשת
חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה
אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך׃

מאלהי העמים אשר סביבתיכם הקרבים אליך או
הרחקים ממך מקצה הארץ ועד קצה הארץ׃

לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחס עינך עליו
ולא תחמל ולא תכסה עליו׃

כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו בראשונה להמיתו
ויד כל העם באחרונה׃

ורגמתו באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל ה'
אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים׃

ושמע ויישראל ויראו עוד ולא יוסיפו לעשות
כדבר הרע הזה בקרבך׃

כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר את כל מצותיו
אשר אנכי מצוך היום לעשות הישר בעיני ה'
אלהיך׃

בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה
בין עיניכם למת׃

כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו
לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה׃

לא תאכל כל תועבה׃

זאת הבהמה אשר תאכלו שור כשב עז כבש ואיל
כבשה׃

איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר׃

וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות
מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו׃

אך את זה לא תאכלו מעלי הגרה ומן המפרסת את
הפרסה הגמל והארנבת והשפן כי מעלה גרה הם
ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם׃

והחזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם
מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו׃

את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר
וקשקשת תאכלו׃

וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו טמא הוא
לכם׃

כל עוף טהור תאכלו׃

וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה׃

והראה והאיה למינה׃

ואת כל ערב למינו׃

ואת בת היענה והתחמס והשחף ואת הנץ למינהו׃

את הינשוף והתנשמת והקאת׃

והרחמה והחסידה והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף׃

וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו׃

כל עוף טהור תאכלו׃

לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה
או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא
תבשל גדי בחלב אמו׃

עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה
שנה׃

ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו
שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרות בקרך וצאנך
למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים׃

וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ישא ה'
אלהיך ממך כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה'
אלהיך לשום שמו שם כי ברכך ה' אלהיך׃

ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום
אשר יבחר ה' אלהיך בו׃

ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן
ובין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם
לפני ה' אלהיך ושמחת אתה וביתך׃

והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו כי אין לו חלק
ונחלה עמך׃

מקץ שבע שנים תעשה שמטה׃

וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה
ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה
לה׃

את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך׃

אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך ה'
בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה׃

רק אם שמע תשמע בקול ה' אלהיך לשמר לעשות את
כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום׃

כי ה' אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים
רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא
ימשלו׃

הקדושה

רבים מגבוריו של אפלפלד שואפים להגיע אל הקדושה אך היא נשארת בבחינת אידיאה. הסיפורים שהקדושה מגשמת בהם מושיב "מלמדים על המתח שבין מה שניתן להשיג ומה שלא ניתן להשיג, בדורות שבהן איבד היהודי משהו מצלמו הנעלה, אך לא את נתיב חפושיו"(1). הקדושה יכולה להתבטא אצל אפלפלד באופנים שונים. הלל ברזל עמד על כך כבר בספרו "סיפורת עברית מטאריאליסטית" כי אפלפלד יצר עילוי לשון בהשאילו מונחים ומושגים של קדושה לתאור חיי יום-יום. בית כנסת איננו אלא היכל, השורש פ'ל'א' מופיע על כל בסיפוריו וכן רב השימוש ב"הפלאות". פעמים רבות מוצאים בסיפוריו רמזים למטבעות מקראיים כגון "יום ליום הביע אימה"(2) על משקל "יום ליום יביע אומר"(3) ובמקום אחר הוא כותב "וכך היה אומר"(4) הלקוח מן המחזור. הספורים המעוגנים בעבר שלפני השואה מסופרים בלשון שנלקחה מן הקודש כי העבר והגיבורים שחיו בעבר רחוק זה הם היחידים המסוגלים להגיע אל השלמות ואל הקדושה. הספור "הדרך בין דרובנה לדרוביץ" הוא בין הבולטים בקרב ספורים אלה. השפה היא שפת יראים וחסידים, והספור כולו מועלה לדרגת קדושה שחלפה מן העולם.

הקדושה, אם כן, קשורה בקשר הדוק עם העבר, עם אוביקטים מן העבר ומן ההוויה היהודית. הספור "שרהט" משמש דוגמה טובה

---

1. הלל ברזל/"בוסתנו של אהרן אפלפלד", גזית, כרך כ"ט, חוברת ט-י"ב, עמוד 19.
2. אהרן אפלפלד/ "בקומת הקרקע", "העזובה", עמוד 104.
3. תהלים י"ט, ג.
4. אהרן אפלפלד/"בקומת הקרקע", "העליה לקאצאבסק", עמוד 120.

לתפיסת הקדושה של אפלפלד. היהודי בספור זה הוא אנונימי, בורח מסביבה מסוימת והאוביקט היחידי שחשוב ליהודי זה הוא החלף, אוביקט הקדושה היהודית. משום האסוציאציה של החלף משבץ הסופר גם לשון חכמים בספורו: "אותו גומא - חכמים אמרו עליו 'יפה כחלילים ויפה כמיתרים'"(1). הגבור גם בוחן את לחבו של החלף על פי כללי היהדות: "הוא תלש שערה מזקנו והנשיפה לעבר החלף. השערה נחתכה"(2). כלומר החלף כשר. אולם יש איזו פגימה קטנה בחלף - יש פגם בקדושה. פגם זה הוא השכחה. דבריו של הרבי מז'ירובקה עולים מנבכי העבר, הגבור שואף אל השלמות: "רוצה היה רק שהחלף ישוב ויהיה כפי שנראה ביום בו נמסר לידיו."הרב מז'ירובקה הבע כוונה... עד שאיני רואה את החלף כלהבת איני ראוי להקרא שוחט"(3). אכן הגבור מגיע לקדושה המושלמה, הבלתי פגומה, בסוף הספור. משאלתו מתמלאת, החלף כולו להבה: "ניצוצות היו רוספים מתוכו אדמדמים בקיה. מעין אותו חלף של הרב מז'ירובקה שהיה מאיר מרחוק"(4). הזכרון, אם כן, מביא את הגבור לשלב שבו הוא זוכה מן הקדושה והשלמות של אבותיו.

השלמות של העבר נתפסת כקדושה גם ברומן "כאישון עין". כאן מפגיש אפלפלד לאחר מותה את הדמות המרכזית מן העבר, הסבתא, עם הדמויות המלוכלכות וחסרות חוט השדרה של ההווה. הספר נפתח עם מותה של הסבתא במילים מן הקודש: "ויתרומם ויתנשא ויתהדר". עם מותה של הסבתא הולך הכל ומתדרדר, והקדושה, שעוד שהתה מדי פעם בהווה, חלפה ונעלמה. החגים הבאים למשפחה חסרי משמעות לחלוטין ובמובן חסרים קדושה כלשהי. בארמן היהודי דרוקא המשרתת

---

1. אהרן אפלפלד/"בגיא הפורה", "שוחט", עמוד 39.
2. אהרן אפלפלד/שם, שם, שם.
3. אהרן אפלפלד/ שם, שם, עמ' 40.
4. אהרן אפלפלד/ שם, שם, עמוד 42.

הגוצרית הארולה, היא היהודיה יותר אודות החגים מאשר בני המשפחה. היא גם זו שמביעה במילים את השינוי שחל לאחר מות הסבתא: "סבתא היתה אשה גדולה, אשה קדושה אך בהתקדשה מסתלקת ביים הסדים במקומה"(1). הקדושה הגוהרת, העלובה במקצה, שהגלים בדמותם של הקרובים העירוניים אשר למרות עליבותם ועילגותם יש מהם קודש בתאור הפילמם: "בבוקר בבוקר עורכים קרוביגו העירוניים את התפלה... קולותיהם הולכים ומשבימים כאילו לא היה בכוונתם להשפיע אלא לקלוט את אור הבוקר ולהשמיעו. האור בראה והם הולכים וקטבים. פניהם מעוספים בטליתות. לא צורם אדם להם... דומים הם עלי לשבט מבורך שסודותיו התגוללו עמו, ואף על פי כן איזו בערה "(2). הגבורים, האב האם והילד, הסגורים כל אחד בעולמו שלו, אינם זוכים עוד לשוב ולהגיע אל השלמות - הם הולכים ואובדים בעולם עוין.

דמות הדיין או הרב הזקן המופיעה באחדים מן הסיפורים (בדומה לדמות הסבתא ב"כאישון העין") היא דמות בעלה משקע של קדושה, שמצליחה להשפיע מאורה אף על האחרים בגון העקרות החדריות המשותפות הבאות אל בית הדיין רק לחודש ימים. הכהנים המודרנים מסוגו של דוקטור פריכובסקי ב"הנוער והכותרגה" חסרים את עומק הקדושה של הדיין, ועל כן השקט שבו מבטוספות הנשים לפני פרפאטור הוא יותר שקט מבאני משטר מאשר שהקדושה שורה בו. דוקטור פריכובסקי איבד כהן קדוש בשם שהדיין היה, כי קדושה זו חלפה ועברה מן העולם.

בספור "בהגוכה 1946" וכן ב"1946" מופיעה הקדושה לא בדבר שחלף ללא שוב כי אם בהווה. המיגוק שבולד לזוג פרידל הוא קדוש - עיבץ השמאלית הגדולה והכחולה מבטאת קדושה זו. עין זו עוברת בירושה מדורי דורות. המוהל, שריד אחרון של כלי-קודש שבוהר,

---

1. אהרן אפלפלד/"כאישון העין", עמוד 51.
2. אהרן אפלפלד/ שם, עמוד 67.

איננו מגיע לדרגת הקדושה של המיצוק, שהקדושה עברה אליו מדורות קדומים. "הוא המגרבן במיגרק ואמרו לא אני, לא אני, לא אני האיש הראוי - והלך"[1]. אם כן יש גם מימד של קדושה בהווה, אבל מימד זה קיים רק על ידי גם ודווקא בדמות עיבוד של המיצוק שאינו יודע על מהותו מאומה.

אחדים מספוריו של אפלפלד נושאים מעמד של המעלה בסיומם. בעוד העלילה רחוקה מכל קדושה והמעלה רוחנית, מתגלית זו באופן פתאומי דווקא בסיום. במעמד כזה זוכים גבורי הספר "באדנהיים, עיר נופש" שמהם נשללה הקדושה עוד לפני פתיחת העלילה. הגבורים נתונים במציאות שבה אין מקום לקדוש. רק כאשר הם נתונים בהסגר וחוסר התקוה שבמצב ניכר רק אז יוצא הרב הזקן ממסתורו. באותו אופן רק כאשר הגבורים עומדים על סף הגרדום לפני עלותם על הרכבת שתובילם לפולין רק אז מתגלה לפתע מעמד שמימי וקדוש: "ולפתע בפקוע השמים ואור הפציע מתוך הרקיע העליון. והעמק, כל הדרו, והגבעות המזוררות מסביב במלאו מן הכסף, וגם האילנות הבשורים, הרועדים, שעמדו מרודים בקצה המחנה, כמו נשמו לרווחה"[2]. גם קיטי בספור "קיטי" זוכה למעמד זה בשל קדושה מעונה ההרגה על קידוש השם: "היא הובלה דרך השבילים הצרים אל מאחורי הגדר. מה מופלא נראה לה המעמד, כרחיפה במרחבים, עתה לא היו אלה אנשים. מלאכים חבקו את זרועותיה. ובשבשמעה הירייה עוד עמדה רגע במשתאה לפלא הגלוי"[3].

<u>האנשי - קדושה</u>

לעומת הקדושה ההולכת ובעלמת עם העבר, ההווה מכיל מצבים של חלול הקודש ואפילו אנטי-קדושה. הגבורים, שאבדו מכבר את מימד

---

1. אהרן אפלפלד/"אדני הנהר", "בחברנות 1946", עמוד 107.
2. אהרן אפלפלד/"באדנהיים עיר נופש", עמוד 103.
3. אהרן אפלפלד/"בגיא הפורה", "קיטי", עמוד 58.

הקודש שהיה שייך לאבותיהם, מהריסים בגד כל הקדוש. בספור "חילופי סכמרוה" דבר זה מתבטא בחלול יום הכפורים. "בערב יום הכפורים היו השותפים מחלקים ביניהם את ההכנות. שמחה היה קונה ארבע קופסאות סרדינים, שתי חלות, חמוצים ופחים שמן. ברוך היה קונה בהבוק וודקה מזוקקה ובקבוקון של ברנדי שחור... ביום הכפורים לא היו יוצאים מן החדר. היו מסירים את הבגדים ואת הקסקטים ולובשים את הפיג'מות המפוספסות ויושבים"(1). זהו הסיון לבריחה מן המציאות וחלול הקודש. השותפים, שנראה להם כי ברחו ממעמד היום הקדוש ומכלל ישראל, בעצם כולאים את עצמם כאסירים. הם לובשים בגדים מפוספסים כלאסירים ונסגרים מאחורי סורג ובריח - בחדרם האפל. באותו אופן רגיל גם גרוזמן ב"העור והכותונת" לחלל את הקודש ביום הכפורים, מכיון שהקודש קשור בכל מהותו לעבר, על כן גם הזכרון והנאמנות לזכרון אבות מתעטפים באיצטלה של קדושה. כאשר מגיעה החבורה היוצאת מן הבונקר ב"אביב קר" למנזר, מוכן ברל להשליך את יהדותו ללא ניד עפעף, עבור מקלט במנזר ללילה אחד ולהכריז "אני נוצרי". התכחשותו של ברל לעברו אף אם באמרה ללא כוונה תחילה הרי שיש בה מחלול הקודש של כל אותם יהודים שהסתתרו בבונקרים וביערות בגלל יהדותם עליה נרדפו הם ונרצחו אחרים.

גם ברומן "כאישון העין" יש התחפשות של יהודי לגוי וחלול הקודש על ידי כך. האב, שאינו יכול עוד לעמוד בהוכחה שמבשרת גויותם של קרוביו, העירוניים, לובש איצטלה של גוי, ומתכחש לזכרון אבותיו ולקרוביו: "וברגע שנדמה היה כי לא ירפו מאתנו עוד, לבש אבא את מכנסי הרכיבה, את מעיל העור, חגר למתניו את האקדח, ועמד בפתח וקראו הסמלקר"(2).

---

1. אהרן אפלפלד/"אדני הנהר", "חילופי סכמרוה", עמוד 55.
2. אהרן אפלפלד/"כאישון העין", עמוד 83.

ברם, כל זה איננו מונע את הסוף שבו על היהודי לעזוב את הרומן, הוא מגורש עם הרכוש היחיד שנותר לו - הספרים.

בספור האלגורי "במחסה האחרון" נענה חלול הקודש בסוג עונש המזכיר את המקורות הקדומים של היהדות. היהודי שבקלט למגדר מוכן לקבל את דבריו של הכומר: "השבחה והבאמבונה... גתבעים כאן, בשלב ראשון מן המספס אל מלכות השמים"[1]. היהודי משלים אם כך, הוא משתף פעולה בסחיטת המיץ, הוא מתוודה, הוא מסתגל במעט בשלמות למקום. העונש על בגידתו לא מאחר לבוא - הוא שותה מן המיץ, ומשקה זה מביא לסופו. התקבלה בין שתיה זו לבין שתיית הסוטה מנחשדת בבגידה מן המים המאוררים ברורה. (הלל ברזל עומד על גף בספרו "סיפורת עבריה מיטאריאליסטית").

ה ח ו ל

לטומת האנטי-קודש שבו הגבורים מחללים במודע את הקודש ישנה הויה של חולין גמורים בספורים אחרים. הסרטה של הקדושה מביאה בעקבותיה חולין. הגבורים הרים אחר הקדוש אך אין שיבה אל מה שהיה. אפילו בהגיעם בחזרה אל המקור שיבתם היא שיבה מאוחרת.

ב"עיר "הנעזבת" מתוארת עיר לאחר עזיבת הרב. הרב עוזב בשל כורחו ומצפה כשיפתו ימנע בעדו מללכה. עזיבת הרב היא הסתלקות הקדושה והסתלקות הקדושה מביאה בעקבותיה לא רק חולין אלא אף אימה. (רעיון דומה ניתן למצוא ברומן "כאישון העין"). מלה זו - אימה - היא מלת המוטו של הספור "הנעזבת". האימה יורדת על העירן אימת הארמירה, אימת עולם-הבא, אימת התרחקותו של הרב, אימת הבצורת, אימת הגשים ואימת האור יורדים על אבני העיר.

---

1. אהרן אפלפלד/"בגיא הפורה", "המחסה האחרון", עמוד 30.

הז'בררסים מעידים לבטא את האמת במילים: "החגים מתקרבים בשארתם בלא אלוקים"[1]. כאשר מחליטים אנשי העיר להחזיר את הקודש בדמותו של הרב כבר מאוחר מדי - הם יוצאים אל האחוזה אך אינם חוזרים לעולם. העיר הופכה למקום שחולין שולט בו: 'הימים הנוראים עברו בלא שאיש ידע שעברו. בשוממות רצו הנשים לדעת את המועד, לא היה לוח בכל העיר"[2].

השיבה המאוחרת אל הקודש מופיעה גם בספור "העליה לקאצאבסק". החיל המשוחרר, גבור הספור, חוזר לעירו אך איננו מוצא את מקומו. הוא מחפש אחר משהו בעלם, ומתוך שיברי דברים מתברר שזוהי הקדושה האבודה. הקטע המתאר את הגבור בבית הכנסת יש בו משום מעמד של קדושה בזעירים: "ובשבת עמדתי בבית הכנסת. איזו שירת רעמה בי. הקצב שהיה בוקע מתוך הכנסיה המסגורה הדהד בי. רציתי לכרוע ברך, להשקיע את הרצפה תחתי"[3]. השנים בסיביר נתקו אותו מן הקדושה היהודית, אך הוא כמהה אליה. גם השתדלן הבא להפרד ממנו מביא לו צידה לדרך - סידור ותפילין. אפלפלד מביא בספור זה תמונה סימלית של החיפוש אחר האמונה והמקודש. השוחט, שאף הוא רוצה להגיע לקאצאבסק, מקום בו ישב הרב הקדוש מספר לסיביריאק: "אתה מבין... לפני הרבה שנים כשהייתי צעיר ורעב כבד בא על עירנו יצאתי וראיתי נהר וסברתי שזהו הנהר המיועד לי. היה זה נהר רוחש בעוז. בשנים האחרונות נידלדל זרמו, לעיתים הכפור מקפיאו. איני יודע, לפעמים עולה בי מחשבה כי היתה זו, איך נאמר, הזיה. לפני שנתיים הייתי אצל הרב וספרתי לו. טוב אליבו אמר, מאז איני מעז לבוא אליו"[4].

---

1. אהרן אפלפלד/"בקומת הקרקע", "העזובה", עמוד 101.
2. אהרן אפלפלד/ שם, שם, עמוד 106.
3. אהרן אפלפלד/שם, "העליה לקאצאבסק", עמוד 113.
4. אהרן אפלפלד/ שם, שם, עמוד 119.

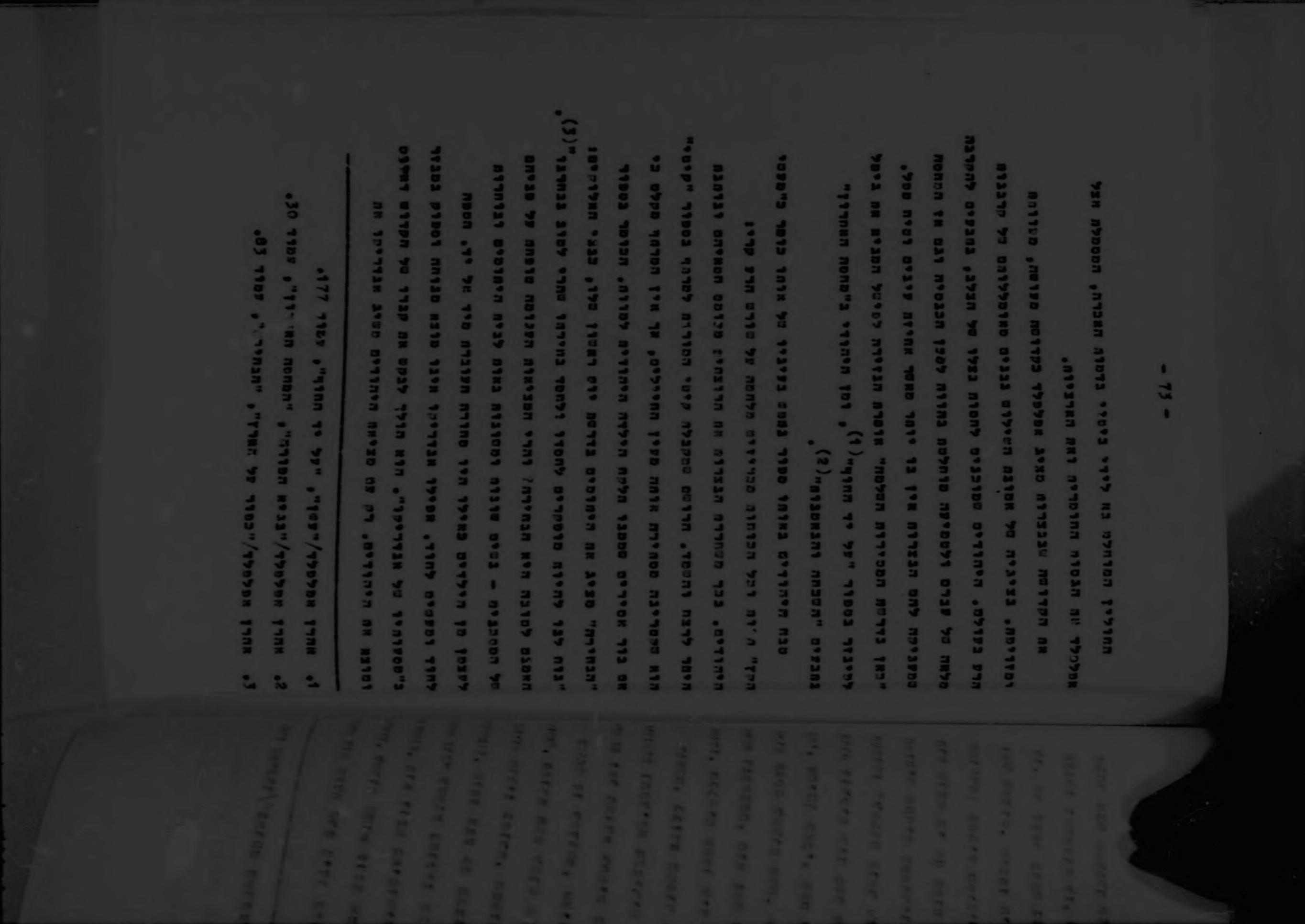
הנהר אצל אפלפלד מסמל את זרם החיים. הסוחר, ששאף לבער את הרצבך מעברו ומהקדוש לו, סבר כי הנהר הגועש מסמל את החיים המיועדים לו, אך כאשר נוכח בטעותו ורצה לחזור אל צור מחצבתו, אל הרב ואל הקדוש, שיבתו היתה מאוחרת מדי. עצם העליה לקאזבגסק היא שיבה מאוחרת; בהגיע הסיבירניאק לקאזבגסק, מקום מושבו לשעבר של הקדוש הוא מוצא כי את מקום הקדושה תפס החולין. בבחון החולין והדימויים, המזכיר אחדים מספוריו של ש"י עגנון ב"ספר המעשים", תואם את הסגנון: "לפנות בוקר ראיתי פתח, איש זקן יושב ליד השולחן. שני נרות דולקים ליד ספר פתוח. ידעתיו זה גבו בכורו. אמרתי לו מי אני, מהיכן באתי. עשה אזניו כאפרכסת ועיניו נגהו. ניכר היה שהוא מבקש לקלוט מלה. אמרתי לו מי אני ומהיכן באתי. התפילה בחוץ הלכה ונתעצמה. הוא בקש להרים קולו לומר לי משהו, להשתות אותי בחדרו. הגבאים עמדו ליד הדלת ולא הניחו לו להוציא מלה מפיו"[1].

דומקה, גבורת הספור בשם זה, שואפת לחזור לעיר. הריח, הצמחים הירוקים והקליפה מעבירים אותה של דעתה. גם היא כמהה אל מסתר ללא שם ועל הקורא להסיק כי היא שואפת אל השלם, הרוחני והקדוש.

כמיהה זו לקדושה, שאיננה ניתנת להשגה בולטת בספור "בגיא הפורה". האורח הנ: לפרוש אצל המכרה שוכח את מטרתו ושותה מצלת באוירה חולין גמורה. הספור כולו רווי בצבע הצהוב, צבע הבטלות והריקנות. אותו צבע גם מבצבץ בעיני הצלוב באיקונין. בעוד האורח עומד לשקוע בחולין בבית המכרה מזכיר לו דווקא הצלוב את הקדוש. הוא יוצא בחיפושים אחר הצייר האלמוני שהצביע קדושה במכחולו. למרות שהוא עוזב את בית המכרה ויוצא לחפש אחר הקדוש והנעלם הוא מעלה חרס בידו כיון שהצייר האלמוני חומק ואין להשיגו.

---

1. אהרן אפלפלד/"בקומת הקרקע", "העליה לקאזבגסק", עמוד 130.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(1)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

מרגישים שהם נתונים למעשה בהסגר. אם בתחילת העלילה נטו האורחים לתלות את קולר הלחץ שבו נתנו בצווארם של ה"אוסטיודן" הרי שבמהלכה מבינים הכל שאין ממש בטענה זו ויהודי המזרח והמערב חברו יחד לשאת את הגרוש לפולין, למזרח.

הצורניות של העלילה

אהרן אפלפלד מזמן את גבוריו לעיר נופש ומשכן אותם במלון ועוד בטרם בודד אותם מן העולם החיצוני מבחינה פיסית על ידי הצבת מחסום בשער העיר כבר בודד אותם על ידי כך שריכז יחד יהודים או צאצאי-יהודים.

טכניקה זו של בנית עלילה ידועה לנו גם מספרו של אלבר קאמי "הדבר" אשר גם בו מנתק הסופר את גבוריו מן העולם החיצוני על מנת לראות ולבדוק את התנהגותם בהסגר. הסופר עצמו עומד מחוץ לעלילה ואף-על-פי שהוא יודע-כל איננו רומז בתחילת העלילה על העומד להתחולל בסיומה.

תומאס מאן, שהשפעתו על א. אפלפלד איננה מוטלת בספק, עוד מרחיב את היריעה של הטכניקה הנדונה בספרו The Magic Mountain(1) ("הר הקסמים"). "הר הקסמים" הוא סנטוריום לחולי שחפת (T.B.) בשוויץ והמקום הוא כפי שכותב המחבר: ...charmed circle of isolation and invalidation, המקום מכונה בשם הר הקסמים לאו דווקא בגלל המרפא, שהחולים זוכים בו אלא בגלל המיטאמורפוזים שמתחוללת בנפשם.

עצם הניתוק של האנס קאסטורפ, של קלודיאה שושה, של סטמבריני ואחרים ועובדת היותם bei uns hier oben (אצלנו כאן למעלה) לעומת שפלי העולם המצויים ב-flatland, כבר מחוללת שינויי בנפשות הפועלות. הגבור נמצא במקום בזה שכל המעלות והחסרונות שבו בולטים יותר והוא עושה מעשים שלעולם לא היה מעיז לעשות

---

1. Thomas Mann / The Magic Mountain, Vintage Books, New York עמוד 719.

בחיין הרגילים כדוגמת הגיבור הראשי של הרומן המהנדס הצעיר האנס קאסטורפ שמביע את אהבתו למאדם שושה (Chauchat). הוא מצליח לעשות זאת בגלל שתי סיבות: א) בגלל הבידוד שבו כל המבריאים נמצאים ו-ב) בגלל שהמהנדס הביישן אומר את הדברים בצרפתית, שאיננה שפת אמו.

גם ב"באדנהיים, עיר נופש" בשל הבידוד וההסגר מתגלים לנו מעלומיהם וחסרונותיהם של הגיבורים שייתכן ולא היינו מודעים להם אילמלא ההסגר.

בשתי היצירות קיימת "העלאה" (Steigerung) של הגיבורים כתוצאה של הניתוק מן העולם החיצוני. המחלות של הגיבורים משמשות בשתי היצירות "ירידה לצורך עליה". אנשי באדנהיים נחשבים לחולים בכל היותם יהודים הם נגועים ב"מגיפה יהודים"(1) ובמובן ב"הר הקסמים" הגיבורים הם חולי שחפת. החולים ב"באדנהיים עיר נופש" וב"הר "קסמים" הם תוצר של עולם חולה.

מיפגש נוסף של שתי היצירות הוא שבשתיהן יצירות סימבוליות היות ודמויותיהן הן דמויות מיצגות, שהיו יכולות לתפוס מקום בכל מקום ובכל זמן ולכל עם.

לעלילה שני סוגי רקע: רקע קדמי ורקע אחורי. ברקע הקדמי הבולט והגלוי לעיני הקורא מתנועעים הגיבורים כשבולטת מבחינת רגשותיהם ויחסיהם ההדדיים.

ברקע האחורי של העלילה מצויה אותה "מחלקה סניטרית" המורכבת בחוסים האמוציונאליים, הכלכליים והחברתיים המניעים את גיבורינו כבתיאטרון מריונטות.

העלילה מתחילה באידיליה - נוף מרהיב עין ונופשים עליזים ומעלת על הדעת את פתיחת המחזה "וילהלם-טל" לפרידריך שילר. כמו שם אף כאן אין הגבורים מעלים על דעתם את העומד להתחולל בשתי היצירות זהו שקט שלפני הסערה, אך כל זאת רק בפתח העלילה.

---

1. "באדנהיים, עיר נופש", עמוד 53.

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [

הדרש המזמי - גבורי העלילה

מהלכם של הגבורים

"ז'אן הקהה אמר על־שבועה, כי בת "כל דבר שאינו בוגע בי ה הוא בחזקת אסבוה דקוראסיביה בלבד". הדברים חללו יפים לכל האמבוה "האסבוה" פה איבבה אסוכה דמיה דוקא, או איבבה ה־ מקוראים עמה חוך סיבדה לשוביה בשם "האסבוה באדם".

האסבוה של האמן (של המספר, בסקרה שלבו) צריכה להיות אסובה בקסר הבלחי־בפרד בין המלה הבכתבה לבין המסטעות המבלמה בשלה הזאת"(1).

אהרן אפלפלד הוא בעל אסובה בזו. כאשר הוא משתמש בשלת "מחלה" יש למלה זו משטעות כפולה: המסטעות המילולית של "מחלת" (דיבוטציה) ומסטעות סמלית (קוביוטציה). אפלפלד, לא זו בלבד שמאפין בעצמו בקסר הבלחי־בפרד שבין המלת "מחלה" לבין המסטעות המפולת שלה, אלא מצליח לבסוס אף בקורא את אמובתו חזו.

אך סיבבו של ברטון מקד ב"אבחבו רק עיפים" שעל פיה "קיימת שלוש חוויות יכוד לבלל סיפורי "עטן" קשרי האבטים אל השבר, חרדתם בשבי העתיד וחייהם התולבים בחווה", תקסה גם ברומן שלפביבו אף־על־פי שהוא רומן של מרום־טוחה. תשבר לבביהם אינו בהכרת שלילי, היוה וזהו סמוך של מרום־טוחה, אך אין שסק שתחווה של רבים מהם הוא חולבי של פי המסטעות המילולית והוא חולבי לגבי חבל של פי המסטעות המיטבית. אין בם שסק שהם מלאי חרדה ושסק באשר לעתיד.

מיד עם מחיחת העלילה אבו מוצאים בסרודה, אשתו החולבית של סרטין, בעל בית המרקחת. היא שרואה את הבוסטים הראשובים שבגיעים להבדשת ובעיבותו "בדמה תיו כאילו לא חיו הבוסטים המוכרים אלא חולים טבאו אל המבמוריום"(2).

---

1. לאח גולדברג/"אסבות הסיפור", שמריח העופל ח, עמוד 177.
2. אהרן אפלפלד/ "באדבהיים, עיר בוסף", עמוד 8.

חוליה של טרודה מחדד את מבטה וכח הראיה שלה נעשה למיסטריאליסטי ועל כן היא רואה דברים אשר בעלה איננו מסוגל לראות. כאשר היא שואלת: "מיהו האיש ההולך לצדה של גברת צאורבליס האין זה אחיה"(1) עונה בעלה: "לא יקירתי אחיה מת, לפני שנים מת"(2).

הקורא שואל את עצמו מיהו אותו "איש גבוה" שהוליך את גברת צאורבלים המסכנה היה זה אחיה המת אשר טרודה הצליחה לראותו ובעלה הבריא לא הצליח?

נביא דוגמא למצב דומה מן הקובץ "עשן". בספור "נסיון רציני" מתאר אפלפלד את הדברים הבאים: "בערב פסע ציטר לאיטו ברחוב פוגל רחוב פוגל עטף מגולה מאד ודמותו של דריטר (השם!) במטפחת אל ציטר מהלך כמהום שקוע בערפילים של הערב ובתנה מפשט הרוח המערבית"(3).

המגמה מיסטריאליסטית זו של החי והמת המתלבטים יחד חוזרת, כאמור בעלילה שלפנינו. גם ב"נסיון רציני" וגם כאן מבקש הסופר לרמוז על המאמר המפורסם למלך שאול על-ידי שמואל, הנביא המת כאשר רוחו של האחרון מופיעה באובו: "...ומחר אתה ובניך עמי..."(4) אלא שב"נסיון רציני" הסופר הוא שחוזה את העתיד לקרות ובעלילתנו טרודה היא שחוזה,בבוסר זה עקב מחלתה.

---

1. "באדנהיים, עיר נופש", עמוד 10.
2. שם, עמוד 10.
3. אהרן אפלפלד/"עשן", הוצאת י. מרכוס, ירושלים, עמוד 108.
4. שמואל א', כ"ח, י"ט.

במקום אחר מסביר לנו הסופר מדוע קסטו שני התאומים קוראי רילקה לדוקטור פאפנהיים. הוא: "...הם מיד כי בקולם רוחשת מלודיה חולה..."(1) זמן קצר לאחר בואם של התאומים מתבשר האמרגן כי: "טברלבאום חלה ולא יופיע במועד"(2).

בדוגמאות שהבאנו לעיל המונח "מחלה" מובן לנו על פי משמעותו המילולית אך נראה כיד שאפלפלד משתמש במונח "מחלה" גם על-פי משמעות הלוואי שלו.

"האנשים הלכו ובהוודעו זה אל זה כאילו משיחים היו במחלת יסבה שעתה שוב אין טעם להסתיר אותה והתגובות סובבות היו גאות ובושה"(3). כאן ההתוודעות של האנשים היא התוודעות של יהודי ליהודי. היהדות בהפסח כאן כמחלה שהמתוודעים נגועים בה. אין זו מחלת גוף או מחלת נפש אלא בטוי אנטי-יהודי של סלידה, שאם בפש ובוז כלפי היהדות והיהודים שהיהודים היו תמיד מודעים לו ועל כן ההתוודעות של איש לרעהו מתוארת כשיחה על מחלה ישנה.

שני המישורים הדנוטטיבי והקונוטטיבי נפגשים כאשר אומר רב-סרן פוגש בדוקטור פאפנהיים ושואל מדוע סגור בית הדואר, דוקטור פאפנהיים משיב כי העיר נתונה בהסגר.

"איננו מבין, אמר הרב סרן, יש כאן מגיפה"

"מגיפה יהודית".

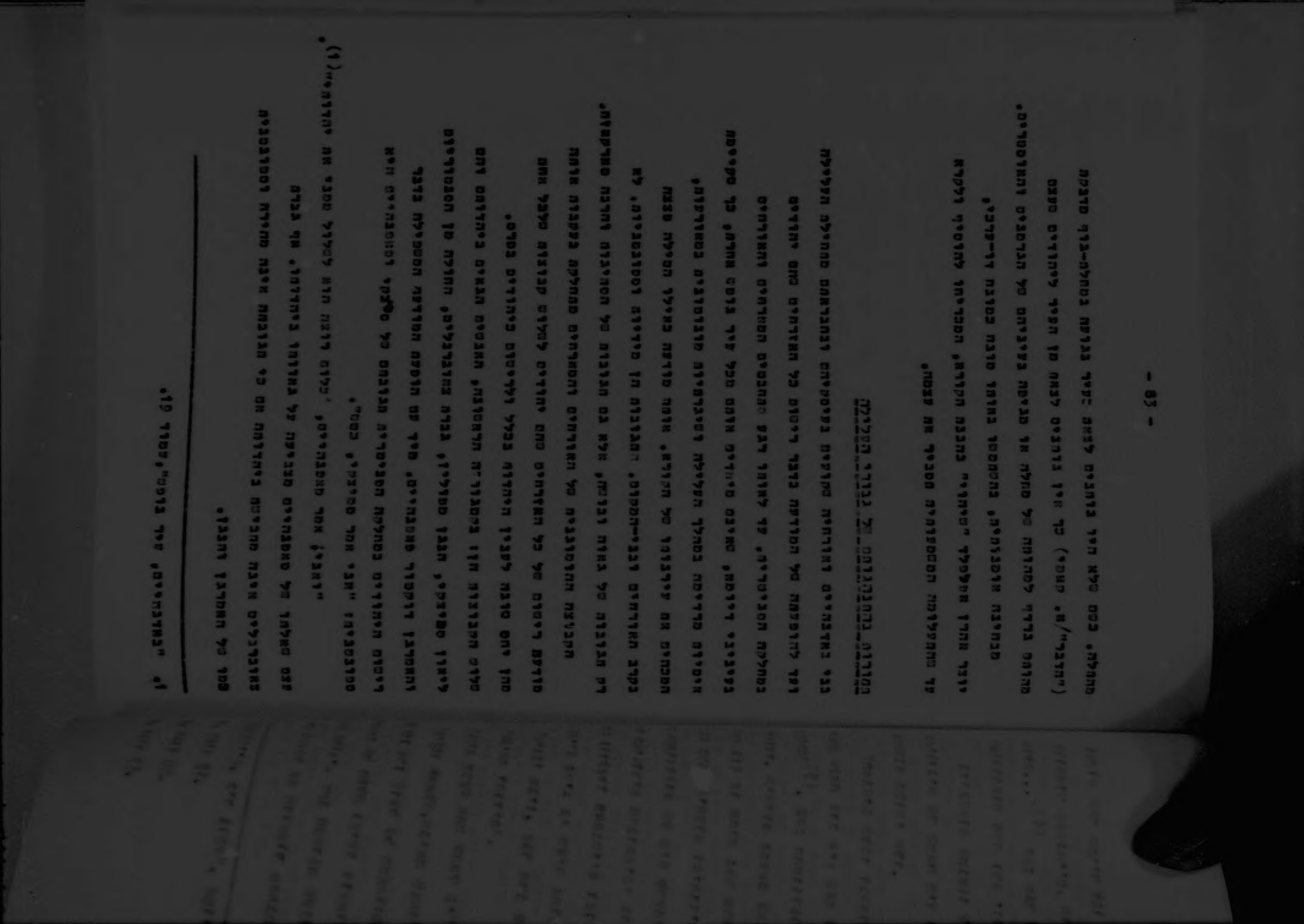
"כלום מבקש אתה להתל בי".

"אין/זו מחלה,מגיפה לבאה"(4).

כאשר הרב סרן שואל על המצאותה של מגפה הוא מתכוון למשמעות המילולית של המלה ואילו דוקטור פאפנהיים עונה לו בטיעור של משמעות הלוואי. עקב התשובה שקבל במישור הקונוטטיבי רוגז אותו רב סרן ושואל את הדוקטור פאפנהיים מבקש להתל בו ואכן אין זו

---

1. "באדנהיים, עיר נופש", עמוד 18.
2. שם, עמוד 19.
3. שם, עמוד 20.
4. שם, עמוד 53.

בקטגוריה השניה, האנשים שווי הנפש שהם, אפשר לומר, אפילו פאסיביים במידה רבה. על קבוצה זו נימנים רוב רובם של שאר גבורי העלילה ביניהם דוקטור שרץ אשר ספיצקי מודיע לו שעליו להרשם ובנוקש לשון סרקסטית: "עליך להירשם. לא טעית. על פי המקבות של המחלקה הסניטרית. מחלקה יפה, מחלקה ממשלתית, מחלקה שסמכויותיה הורחבו בחדשים האחרונים, מחלקה מכובדת זו שבקשה את דוקטור שרץ בכל לשון של בקשה להירשם"(1). לדוקטור שרץ אין שום שרץ (מחסה, הצלה) ועליו להרשם.

גם אוהד גבץ שמועין: "הרי אנו אורחים, לא כן, האם גם עלינו להירשם"(2), אף הוא נכלל בין שווי הנפש וכן הסנבח, שמעודה הטבילה של הוריו מצויה בכיסו, אך אין בכוחה להצילו מן הרישום.

דוקטור סאמפהיים מעמידו על מקומו הנכון:-

"יכול היא, אם רצונו בכך, להצטרף אל הסדר היהודי, מסדר באה בתחלם", אמר מאמפהיים.

"איני מאמין ברליגיה".

"יכול הוא, אם רצונו, להיות יהודי בלא רליגיה".

"מי קבע זאת, המחלקה הסניטרית"(3).

אכן המחלקה הסניטרית אינה מתחשבת ברליגיה. הדבר שקובע עבורה הוא האם האיש הוא בוא יהודים או לא.

בקטגוריה השלישית, המתנכרים ליהדותם והמנסים לברוח ממנה. בניגוד של קבוצה זו הם פרופסור פושהולם ההסטוריון אשר מחקיף מושגים כמו: "אמנות יהודית" ו"תרבות יהודית".

דוקטור לנגסן, שרואה עצמו אזרח אוסטרי כל עוד הוא חי ובאמצף לאוסטרידן הנ"ל טוען: "...את יהודי פולין צריך לשלוח לפולין הם באים לארצנו"(4) אומר דבריו ל"נסיכה": "מחר אני יוצא מכאן"(5)

---

1. "באדנהיים, עיר נופש", עמוד 21.
2. שם, שם.
3. שם, עמוד 28.
4. שם, עמוד 36.
5. שם, שם.

הם מטאלה שלא תסומם לצערו.

ארסיה לא פתוח ממנו היא הנסיכה סילבנים, שבוהבת מכתבים ארוכים ועקרים על ה"אוסטינדן" המשתלם על באדנהיים דמזהמים כל פיסה הרבות"(1).

אם בתחילה העלילה היתה באדבהיים עיר נופש ואנשים יצאו לטיל בסביבת רגיעתה, הרי שבהמשך מוטל התסגר על העיר ובכל שמתקרב הסוף מתרכזים החיים יותר ויותר בבית המלון, שאף בו פסקו להגיש ארוחות ואנשים עומדים בתור ליד השולחן לקבל את ארוחת הצהריים, ספל קפה בריסים ולחם יבש. האוירה הופכת בהדרגה מאוירה בופש ומרגוע לאוירת מחנה הסגר, שבו הלחץ הפיזי מצטרף ללחץ הרוחני. כאן מגיעה העלילה לאנטי-קליימקס שלה כאשר "לפתע הופיע ברחוב הרב הזקן"(2). עד כה לא היה בו צורך ביון שאנשים התעלמו מיהדותם, אך ברוב השתדלותה של המחלקה הסניטרים נתסיבה את היהודים ליהדות שוב צץ ושוב... המנהיג שילך עם עמו בגולה.

יהודים בעלי מקצועות שונים שואלים שאלות על המקום החדש. האם משלם לנים הפנסיה גם שם, האם יוכלו להמשיך לנגן גם בכנרים והאם יוכלו להרצות במוסדות האקדמיים שם. הכל מקבלים תשובות מרגיעות. בהיבחן האות ביצבים של גבורינגר בשורות (דוק"ר לבגמן יסר בשורה לעצמו - הוא לא יתערב עם ה"אריסטוקרטן").

כאשר מגיעים האנשים ומלויהם לתחנת הרכבת הם עדים להתרחשות אפוקליפטית כאשר השמים נפתחים ואור מפציע מתוך הרקיע השמימי וכל הארץ בהבית מן השפע השמימי. לגבורינגר וכן לקורא גורמת הופעה זו כלא מעלמא-הדין להעלאה ולקטארסיס. אחרי שהגיעים הללו הגיעו לשפל שלא ידעו כמוהו, בוקש הסופר בטכסים ספרותי זה, שגורם להרגשת רווחה בקרב הגדולים, אך לא לזמן רב. התרוממות הרוח והזיכוך הופעלו כאן על ידי הסופר רק על מנת להטיל את הגיבורים

---

1. "באדנהיים, עיר נופש", עמוד 59.
2. שם, עמוד 72.

לבירא עמיקתא בתנופה עזה, הם "נספגו בקלות בגרעיני חטה"(1) לתוך ארבעה קרונות המשא המזוהמים.

<u>הרקע האחורי - המחלקה הסניטרית</u>

מ.ה. אברמס בספרו A Glossary of Literary Terms כותב תחת המונח Understatement, את הדברים הבאים:- The contrary figure is understatement, which deliberately represents something as much less in magnitude or importance than it really is.[2]

בעלילה שלפנינו משמש אפלפלד בסממן ספרותי זה בכל שהדברים נוגעים למחלקה הסניטרית. אם נעקוב אחר פעולותיה של מחלקה זו נגלה שהיא מנסה שלא להתבלט בפעולותיה. המחלקה נכנסת לעלילה בהדרגתיות ומעורבותה גדלה והולכת עם התפתחות העלילה עד אשר בסופו של דבר כוחה מורגש בכל תחומי החיים.

כבר בתחילת העלילה אנו קוראים ש"שני פקחים עברו בסמטה ובדקו את זרימת הביוב בצינורות"(3). אנו מתייחסים לפסוק זה כפי שמתייחסים לכל הפסוקים התיאוריים שקדמו לו. אמנם אין המחלקה מוזכרת במפורש, אך ברור לנו ששני הפקחים שעוסקים בבדיקת הזרימה בביוב הם אותם אנשי המחלקה הסניטרית. בהמשך כבר מוזכרת המחלקה בשם: "בשעה עשר בקירוב הופיע פקח מהמחלקה הסניטרית וביקש לבדוק את המקום. הפקח שאל פרטים מוזרים הבעלות, אם קיבלו בירושה, ממי ומתי ביקש מה טיבה של התבואה. טרמין, מופתע, הסביר כי הכל סדיר ועבר דסאינפקציה יסודית. הפקיד שלף את הספר המתקפל ושרטט, לא התבצל, לא הודה, ופנה יהר אל הרחוב"(4).

מה מוזר הדבר שהפקח הסניטרי שואל שאלות שכלל אינן נוגעות לסניטציה.

אחרי התרחבות פעולותיה של המחלקה הסניטרית (פרק ג') ואנשיה פושטים על פני העיר ועורכים את חקירותיהם מתחילה מעורבותה

---

1. "באדנהיים, עיר נופש", עמוד 103.
2. עמוד 75.
3. עמוד 7.
4. עמוד 12.

הגדלה והדלכה של המחלקה בעיני העיר לעורר דאגה בקרב המארחים ובאי-בית המלון מה גם, שלא ידוע מה בעצם תוקרת המחלקה הזו ("מה רוצים מאתנו")(1).

בעיקבות וחקירות האלה מתחילות לפרוח שמועות. חלקן על מסבע סנימארי !"אחרים סברו שייתכן שאין זו אלא מחלקה מס-הכנסה שנתחפשה הפעם בדמות המחלקה הסניטרית"(2).

מנקודה זו ואילך מגירה המחלקה הסניטרית את גבורי העלילה כאילו היו תיאטרון גרוטסקות.

מרכז הכובד של העלילה היא "מודעה צבועה" שמפרסמת המחלקה הסניטרית ואשר נאמר בה: "כי כל האזרחים שהם יהודים חייבים להירשם במחלקה הסניטרית לא יאוחר מסוף החודש"(3).

המודעה הזו מעוררת סערה בקרב בני באדנהיים לגבי השאלה "מי הוא יהודי"? אפלפלד מטיל את השאלה הזו לחלל באדנהיים בגלל שתי סיבות: א) סיבה אסתטית. ב)סיבה הגזעית. באשר לסיבה האסתטית הוא עונה זאת היות והאורחים ואף הקורא מוקעים לתוך אוירה סוגסטיבית מרדימה והנה השאלה הזו נוחתת בצוארם ומטלטלת אותם טלטלה שמבערת את כל הסוגסטיביות והתרדמה שאחזו בהם. מן הסיבה הגזעית אפלפלד רוצה לבחון את גובהם של האנשים ולהראות לנו שאין זה משנה כלל מה שהם חושבים ולמה שהם שואפים — יהודי איננו יכול לברוח מיהדותו אפילו אם הוא אורח במקום, אזרח אוסטרי או שהוריו נטבלו לנצרות. כשם השמן יצוף תמיד על פני המים כן תצוף יהדותו של היהודי על פני כל מסווה או התחפשות אחרת שלו.

על יחסי האורחים בינם לבין עצמם עמדנו בפרק הקודם. מכל מקום "במחלקה הסניטרית בעקבות החקירות בעקם. זהו עתה המרכז והמתרכז הזה מתעסקים החושים במחלקה הסניטרית יודעים מתחת הכל"(4).

1. "באדנהיים, עיר נופש", עמוד 54.
2. שם, עמוד 14.
3. שם, עמוד 19.
4. שם, עמוד 31.

(1) "Ведомости Санкт-Петербургской городской думы" за 1913 год, стр. 1-2.

פרק ו'

"1946" - "לא ככל הגויים בית ישראל" (1)

1. אהרן אפלפלד/"שנים ושעות", הוצא. הקבוץ המאוחד, תשל"ה.

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [

.143 1105 ,"1946 .1

.164 1105 ,"1946 .2

[illegible] [illegible] [illegible] [

יידיש הלא הוא מר ברונפמן.

בטרם בצרפו בכור המורה לא ראה רובו הגדול של קהל הנופשים חובה לעצמו להזדהות עם השפה המיוחדת ליהודים בלבד, אך אחרי כנצרפו ובצרפו אין הם רואים עוד ביידיש שפה ממדרה שיש להתעלם ממנה ולבוז לה, אלא רואים בה את שפתם הריטמית המיוחדת להם.

יהודים אלה שבאוסף ב"באדנהיים, עיר נופש" כוללים בתוכם את המורדים והפושעים בה' שעמם הוא אומר לברות מקרב בני-ישראל על פי נבואתו של יחזקאל הנביא (יחזקאל כ', ל"ח) ואילו אלה ב"1946" הם שארית הפליטה אחרי הביעור הנורא. בשני המקומות ובשני הסיפורים קיימים יהודים שמנסים להמלט מן הבחירה האלוקית, אך אין הדבר עולה בידם. הן ב"באדנהיים, עיר נופש" והן ב"1946" קיימים יהודים שמנסים להמלט אל מחנה הגויים אף ה' ממשיך למלוך עליהם בעל כורחם "...ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה" (יחזקאל כ', ל"ד).

באדנהיים הופכת מעיר נופש לעיר הסגר, למחנה שאין יוצא ממנו לחופש ואילו מחנה העקורים של"1946"הופך לכל המחוז בעיבית של הרמיבה משמש מחנה עקורים לעיר נופש וזאת רק בגלל אתר קטן ולכאורה חסר חשיבות - הקיוסק של פרידהן, הסימפטיה שלו וכמובן הגלידה הוורודה ("הרמיבה הכריזה בקול יש גלידה, יש גראמופון עיר הנופש עולם הבא")(1).

לא רק התמורה העלילה היא שמקשרת בין שני הסיפורים, אלא גם האוירה שיש בה מעין המשך ורצף מעניין. בבאדנהיים לפני המלחמה היתה אוירה נופש ומרגוע, שהופכת להיות אוירת מחנק ומעיקה, ואילו במחנה העקורים ב-"1946" האוירה היא של טקס שלאחר הסערה ומאוחר יותר של תקווה לעתיד טוב יותר.

---

1. "1946", עמוד 121.

כשנודע בבאדנהיים שיש להכין הלי-גלום המטרה היא פולין, (זאת גם בעידודה של המחלקה הסניטרית), שהיא שוב גלות נוספת. ב"1946" נזכרת פלשתינה לראשונה כמקלט ליהודים וכפי שבליימן הסוחר אומר: "כל הדרכים מוליכות לפלשתינה"(1).

החיזיון האפוקליפטי שמתגלה לעיניהם של גיבורי באדנהיים, וכוונתי לאור שמפציע מן הרקיע העליון, הופך ב"1946" למסורת ארצית, לאור זרקוריה של הספינה שמעלה את עקורי המחנה ארצה.

עלילתם של שני הסיפורים מסתיימת בנקודת אחר-העלילה, אשר ארעיותו בשני הספורים מודגשת על ידי אפלפלד בכך שהאחד הוא מלון אורחים בעיר נופש ("באדנהיים, עיר נופש") והשני חריפותו מבחינת הארעיות עוד גדולה יותר - מחנה עקורים על חוף ימה של נאפולי.

ההבדל בעזיבת אתר העלילה הוא בכך שבבאדנהיים תהליך העזיבת הוא ממושך, תחילתו בהופעת המודעה על רישום האזרחים שהם יהודים במחלקת הסניטריה וקיימת הפגיה חריפה בין ההתחלה הרוגעת של העלילה לסוף מעיק בעוד שב"1946" הופעתה של האניה היא פתאומית והעזיבה של האנשים את מחנה המעבר מהירה.

בעוד שאורחי באדנהיים מקוים בכל משך העלילה מזמן הופעת המודעה בדבר רישום היהודים, שהסוף המר לא יגיע הרי שב"1946" הנגשים, פליטי השואה, יודעים ומצפים לעזיבת המחנה הארעי מתחילת העלילה ממש.

לרכבת המודה במחנה באדנהיים נספגים האנשים כמו חטה, ומחוף נאפולי עולים הפליטים על ספינת המעפילים בבטחון שיש בו "הרמת ראש וזקיפות קומה"(2).

---

1. "1946", עמוד 160.
2. שם, עמוד 177.

פלוגת הסער של פראנק

על שאלת השאלות: "אילו"

לא בכדי מקים אפלפלד את מחנה העקורים ליד מחנה צבאי בשטח של הצבא האיטלקי ולא בקרה הוא שאחד מתושביו של המחנה הוא פראנק. בכך רוצה אפלפלד לעורר את שאלת ה"אילו" כפי שעוד נראה. אפלפלד מתאר את פראנק במילים הבאות: "איש גבוה וגופו יצוק מהכם חומה"(1). זהו מסוס זר ליהודים ולא פלא שעורר בתחילה תסיסה בקרב אנשי המחנה. האיש מיצג את הכח הפיזי, את הברזל. הוא בוחר לעצמו נערים למחזור הראשון על מנת לחשל אותם ולהפכם לאנשי צבא.

כבר בספרו על חיי החילים הוא מעירו "היהודים אינם אוהבים אותי אמר מצביע על עצמו אבל גם אני אינני אוהב אותם"(2).

אנשי המחנה בהתגבנם באימונים שפראנק מאמן את הגיבין מעירים: "אילו היה עמנו פראנק בזמן המלחמה לא היו מובילים אותנו כצאן לטבח. היינו בלתמים"(3). ועודו "אילו היו לנו בזמן המלחמה נערים באלה לא היו מובילים אותנו כצאן לטבח"(4).

החזרה על הרעיון הזה באה להדגיש את רצונם של העקורים להאמין בו, אך זוהי משאלת-שוא היות ואפילו אם היה לנו נוער לוחם בזמן השואה אחריתם של יהודי אירופה לא היתה טובה יותר. אותם ששה מיליונים שהובלו אל הטבח היו מובלים לטבח גם אם היה לנו נוער לוחם. איש לא יכול היה לעמוד מול הצבא הגרמני לא הנוער הסובייטי ולא הנוער של שאר עמי אירופה. לכל העמים היה צבא סדיר ומאומן ומדינות משלהן ואף-על-פי-כן נפלו שדודים לפני הצבא הגרמני כך שאין ספק שאפילו אם היה לנו נוער לוחם הוא לא יכול היה להפסיק או אפילו להאט את ההליך ההשמדה.

---

1. "1946", עמוד 129.
2. שם, עמוד 130.
3. שם, עמוד 131.
4. שם, עמוד 131.

٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠٠ (٤)
٠٠٠٠٠ ٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠
٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠
٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠
٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠
٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠

٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠:

٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠ ٠٠ ٠٠٠٠٠

٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠ ٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠-٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠-٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠٠٠

٠٠ ٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠ ٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠

٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠ ٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠

٠٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠ ٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠

٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠

על דברים אלה של הנביא חוזרת סטלה בספרה שלה כשהיא אומרת: "היהודים הם עם סגולה אין היתכן לעולם בלא יהודים"(1). ואותו רעיון נמצא אף בדבריו של בלומברג: "אבל צריכים כנראה להתבסס ביהל"(2). בין אם יעבירו היהודים "בבדודיהם לא רק סחורת אלא רעיונות נעלים"(3). ובין אם יחיו זמרות במועדונים כמו לוצי וחרמיצה, הרי שגם לאלה וגם לאלה יש תעודה והכליה והיא, להמשיך, להרבית ולהעיד על מציאותו של ה' בעולם. כל זמן שהעדים קיימים קיומו של ה' מובטח וכשם שלא ייתכן לעולם בלא יהודים כך לא ייתכן הוייתו של הקב"ה בלב הבריות בלא עדיו. עצם הוייתו של העם היהודי היא ההוכחה שהאלוקים חי וקיים. הרב אחרי שהוכיח את עדתו בזמן היערות ובזמן שלאחר מכן, מגיע להבנה יתר בימיו האחרונים. הרוחניות שלו מתעצמת ומתבהרת עקב מחלתו וזוהי הסיבה שהוא דן את הכל לכף זכות ורואה בצאן מרעיתו רק "ישראל עם קדושים" ואת אלה שעזבו את המחנה הוא רואה "כתינוקות שנשבו לבין הגויים":-

"גם את המבריחים זכר ודיבר עליהם בחיבה לבבית ואמר לא ידענו כמה טובים היו, כמה מסורים היו. צריכים לחוס ולהתפלל עליהם שלא יאונה להם כל רע חס ושלום. גם את לוצי ואת חרמיצה זכר. וקרא להם בנות ישראל, ואמר: הן מעבודה קשה וצריכים לגאול אותן משבין. יש לפעול מהר וחיש מהר.

וגם את אלה שיצאו לאוסטרליה זכר. עליהם דיבר ברכות כעל חולים מסוכנים. וציוה במפורש להתגעגע עליהם ולמסור אותם מהר.

אחר כך דיבר על כץ ועל דרוקמן שעזבו את המחנה והשתקעו יחד עם נשותיהם הנכריות בריגה. הוא דיבר עליהם ועל אבותיהם הצדיקים"(1).

---

1. "1946", עמוד 170.
2. שם, עמוד 160.
3. שם, עמוד 113.
4. שם, עמוד 162.

רק לומר שנכנס לפרדס זה איננו מבין ושעצמו "כי הסבל איננו מזכך, מזרבת, מכער ומפורר"(1) איננה רלוונטית לעצם מציאותו של העם היהודי. הוא איננו מבין שסבלו של העם היהודי וחיי הצער שלו בין הגויים לא נועדו להיטיב את אופיו או ליפות את בניו ובנותיו. כפי שאמרנו לעיל התפקיד הוא נכבד יותר ואיננו בחינת רשות. הוא נעוץ בעצם הווייתו של העם. זהו חוק טבעי של העם היהודי ולא יעבור. דבריו של בלומברג שעליהם נבראה להתבססה בכל מעוררים את השאלה: למה כוונתו? כיון שדבריו נאמרו בהקשר לעזיבתן של לוצי והרמיונה את המחנה מתוך כוונה להיות לזמרות, מסתבר שדבריו של בלומברג רומזים למקרה הניצול של ילדה הפלא המזמרת עמליה, שבני המדחנים אשר מצאו אותה והתעוררו ' השגחה ניצלו את בשרונה למטרותיהם בלבד. האם מקרה דומה יארע אף את לוצי והרמיונה? לוצי מסבירה את הרעיון הזה כאשר היא אומרת: "מתה זוכר את הזקן, היה אומר תמיד קיי אונן שפיי. מה פירוש קיי אין שפיי"(2). פירושן של המילים האלה הוא: לעס והקא או לעס וירוק. המרגן, מעידים, אחרי שינצל אותן ייתכן שישליכן בבלי אין חפץ בו בדיוק כפי שקרה מאוחר יותר לעמליה, זמרת הפלא, שאותם סוחרים במשך אותה בנאפולי אחרי שאבד לה קולה. הם לעסו אותה ובאשר מיצו אותה עד הדם הקיאו אותה.

אך בגורל זה על בני עמנו להתבסס, זאת כוונתו של בלומברג.

---

1. "1946", עמוד 166.
2. שם, עמוד 161.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

מבדיל בין המושג "חורבן" שמתחיל תקופה חדשה ואין למנוע אותו, לבין המושג "גזרה" שניתן למנוע ("ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה"). דווקא החורבן נובע מהתערבותו של האל בהסטוריה. התגובה היא אקט הסטורי שיש ליחס לאל שכן האל הבורא תקופה וממית תקופה חדשה על-ידי החורבן הזה. על היהודי, לפי טייבאום, להמשיך ולדבוק בעבר ולא קיימת לגבי הוגה הדעות הזה השאלה כיצד יכול יהודי להתייחס לאל אחרי מעשה כזה.

ביצירה שלפנינו מתגלית מסכת חדשה של ערכי מוסר, שנוצרו אחרי תקופת היטלר והבונקרים, שעברה על האנשים בזמן השואה. חוקי המוסר הישנים אבדו "הצוים העתיקים של טוהר ואסור לא הועילו עוד".[1] ו"האנשים למדו כי אפשר להתגרש גם בלא גיטין, להינשא בלא חופה וקידושין".[2]

האנשים אינם מודרכים יותר על פי האמונה. "האריגה פגה"[3] ואתה פקעה מסכותו של הרב ברשא דגלה ומובן שכל זעקותיו ותחינותיו לא נשאו פרי ולא הביאו תוצאה.

הערך המוסרי החדש שנוצר עקב מאורעות העבר ותוצאותיו הוא ה ק ש י ב ה. הערך המוסרי הזה מחזיק בתוכו רגש עמוק של סולידריות עם צרכיו של הזולת, מצוקותיו ושאיפותיו ועל כן נכללים בקשיבה מידות מוסריות כמו חסד וצדקה.

תשומת לב כמו זו, שנותן עורך הדין בלומברג לריטה בהגישו לה עם בקר את כוס המשקה החם שהיא כה משתוקקת לו, המתאר המיוסרלי ("אי-אפשר לה בלא מעט מיאסראלינום")[4] של חבבת כוס המשקה, חיים בן קורשוב עומד ושם התגשמה אף הם בכללים בקשיבה. מעשהו של האגם ויבר, ששלח לריטה חבילה המרוקים גדולה אף זוהי קשיבה של חסד.

---

1. "1946" עמוד 114.
2. שם, עמוד 128.
3. שם, עמוד 114.
4. שם, עמוד 117.

על אף חילוקי הדעות בין האנשים קיימת הרגשה עזה של שייכות
הדדית כמו זו שקיימת בקרב משפחה גדולה. לאור זאת מעשהו של
חיים המכונה ביצירה הולי, שקונה ומחלק גלידה לילדים יש אף
בו מן התקטיבה וגם מרגש האחדות שמפעם בליבותיהם של העקורים.

אף את מוסריותם של האלובקאים אין למדוד בקנה-מידה שיהיה
מנותק מן העבר שלהם. כפי שסבר צייגר לעיל מידותיהם של
הגיבורים הם תוצאה של אותו עבר והנה אותם אלובקאים שנאמר
עליהם: "אוהבים טיפה מרה וחטא אם אף יזדמן..."(1) שומרים על
הרב מכל משמר. מהו הדבר הגורם להם [illegible] את ברמה דגל המסורת
ספגה והמסורתיות העתיקה מחלפת? הם רואים ברב שריד מאותו עולם
שחרב ולא יקום עוד, עולמם הם. העמים בטחנו והמוסר בשמנה אף
על הרב שריד העבר יש להגן ולשמור כאוד מוצל מאש.

התפגנותם של הדרדרות המידות ושל שבירת מוסכמות מתוך
נעשה בחזקת "יהרג ואל יעבור" כגון האנשים שמפרידים מנשותיהם
ונישאים לנשים אחרות בלא חופה וקידושין, הזמרת שמתפרשלה
נתגנה לפני קהל שוכבי המסבאה או השחיה ביום שבת משממה אותה
עסה בלורדיה גבוהה בהלוא מערומיה, הרצח של רבינה, כל אלה
באים להדגיש את ההתפרקות ושבירת המסגרות שלאחר הלחץ של סבר
הפחד המתמיד מפני המוות.

לבעיה המוסר והמידות נוספה בעיה מסובכת: להתפלל או לא
להתפלל? העלילה פורחת בתפילה, אך מילות התפילה גוססות
כ"גרגרי הפה אל הדף שקיים צריס"(2). לתפילה ידם במוד בענה
פרידמן, בעל הקיוסק, לעבור בשליח צבור רק אחרי מאמצים רבים.
עבור האנשים האלה שחדלו להאמין אין התפלה אלא גוף בלא נשמה,
שריד מן העולם שעבר.

---

1. "1946", עמוד 129.
2. שם, עמוד 107.

כאשר הם המתפללים הם גומלים חסד, הם קרובים לטיהור מחבריהם. הנה בדו־שיח קצר בין שני סוחרים אנו יכולים להווכח שאמנם כך הם פני הדברים: -

"הייתי מתפלל לו ידעתי, ולו למען הרב..........

....

אני מוכן לעשות הכל למענו רק לא להתפלל"(1).

הסוחר הראשון מוכן היה לגמול לרב טובה על-ידי תפילה לו ידע להתפלל. הסוחר השני מוכן לעשות כל דבר אחר למען הרב רק לא להתפלל כיון שבעצם העובדה שהוא מתפלל יש הודאה בקיומו של האלוקים השומע תפלה, אשר הסוחר הזה אינו מאמין בו או שמטיל ספק ביכולתו של האלוקים לשמוע תפלה.

אפלפלד מצביע כאן על בעיה משבר האמונה שהיא בעיה מרכזית שנדונה בספרות המודרנית. ההווה של חיי המחנה, שבירת מסגרות המוסר - הם תוצאה הלחץ של חוית העבר. להתנהגותם שלוחת הרסן של הגבורים שייכת גם הכפירה באלוקים שמודגשת ביצירה זו יותר מביצירות אחרות של הסופר.

---

1. "1946", עמוד 140.

מ ב ו א

בטרם אגש לניתוח התוכני של הרומן "כאישון העין", זה ספורו הארוך השני של אהרן אפלפלד, יש ברצוני לעמוד על צורתו.

מאור העלילה והבפעות הפועלות בו ניתן כאן במין של הנער, נכו של מבפרד, ואש המשפחה היהודית. כל המאורעות בעלילה עוברים דרך התרשמותו הסובייקטיבית של הילד-המספר והולה נעים, חגים סביב החוות היהודיה המסמשת מרכז לעלילה כשם שהאישון הוא מרכז העין.

לאה גולדברג בספרה "אמנות הסיפור" כותבת: -

"המספר בלשון 'אני' יכול להשתתף בסיפור בשלושה דרכים:
א- כמיכתו המעיד על מעשים שנתרחשו לעיניו בלי שהוא עצמו לקח בהם חלק כלשהו. ב- במתן המעורב באיזו דרך שהיא - מעשית או אמוציונאלית - בכל מה שנתרחש, אך תפקידו איננו עיקרי.
ג- כמיכתו המספר על עצמו, על מה שעבר עליו והוא הגיבור הראשי".

במקרה שלנו ה"אני" המספר מתאים להגדרה השניה, הוא מעורב הן מעשית והן אמוציונאלית ואכן תפקידו איננו עיקרי.

גרשון שקד בהארה שלו "אנחנו רק עדים" טוען:-
"שלוש תורות-יסוד אופייניות לכלל סיפורי "עשן": קשרי הנגשים של העבר, חרדתם בפני העתיד וחייהם החולניים בהווה. מרביתם קשורים בצורה זו או אחרת אל עברם האירופי ואל תקופת השואה". בשלוש התורות יסוד מעין אלו אנו פוגשים בעלילה שלפנינו.

---

1. אהרן אפלפלד/"כאישון העין", הוצאת הקבוץ המאוחד, תשל"ג.
2. לאה גולדברג/אמנות הספור, ספרית הפועלים, תשכ"ז, עמוד 127.
3. גרשון שקד/גל חדש בסיפורת העברית, ספרית פועלים, תשל"א.

מבחינתה של הנובלה שלפגינבר עברם של גבורי העלילה מתגלם בדמותה של הסבתא הכמה והרזה היהודיה שטרפה בבית בזכוכה. עברם היה יציב ומבוסס היות ונשען על הבסיס האיתן של האמונה ששלטה את חייה, אך במותה של הסבתא נותרו בני-אוהל מן האמונה, מהעבר. על אבדן אמונתם של בני החווה אעמוד בהמשך.

לגבי העתיד אין בני המשפחה חרדים אמנם, אך אין הם יודעים מה ילכו ומה ילד יום.

באשר להווה חייהם אמנם תוכניים הם. לא חולי פיזי היא מחלתם אלא חולי חברתי. הם מלוטים מן הסביבה בה הם חיים כיוון שאין ביתם לבין הטבע אלא זאת שהם מתגוררים בכפר וזהו לא וכפי שהזכרתי לעיל הם מלוטים גם מיהדותם. דמויותיהם מזכירות את דמויות המלוטים של י. ד. ברד´ביץ כמו למשל דוקטור ויניק בספור "מלוט" אשר אף הוא עומד ותלוי בין שתי רשויות.

למרות שהביה צריך לשמש כמחסה מפני הטבע ובגיר מסתבר שאין הדבר כן ובני האוהל נעקרים מן המקום סופית.

על-פי הגדרתה של גבס, שאף היא מובאת בספרה של לאה גולדברג הנזכר לעיל[1]: "הנובלה :יא קו בצורת עגול, הנע סביב ליחודה קבועה אחת אשר עלינו לא להסיח דעתנו ממנה - מן המרכז הזה - כל עוד לא הושלם המעגל". הקו בצורת עגול של הנובלה שלפגינבר מתחיל ב"קדיש" לזכרה של זקנתו של הנער המספר ומשלים את המעגל "קדיש" לזכרו של דוקטור פרבשר, הרופא היהודי. הספור פותח במותה וגומר במותו. הראשון הוא מוות טבעי והאחרון - מוות כתוצאה מרצח. מותו של דוקטור מובשר הוא אות מבשר לגאות ושפיכה הדרמה הן"א סנוגיה ראשונה המבשרת את העתיד להתרחש באם לא יעקרו היהודים מן המקום.

---

1. לאה גולדברג/"אמנות הסיפור", ספריה פועלים, תשכ"ד, עמוד 160.

בפלילה, הציפית לעתיד שישבור את הרצף של חיי ההווה היא שעוברת לכל אורכה של העלילה "עמדנו ליד החלונות כמצפים".(1) מבפרד ובני משפחתו הם שנתונים בציפיה זו ובעת ובאותה שעה אף הקורא. כמו בפתיחתו של בקש "מחכים לגודו" גם כאן הציפיה היא לדבר בלתי ידוע שצריך להתרחש, אולם בקש הוא איננו מתרחש אך כאן הבלתי ידוע הרעף לבסוף לידוע - עקירה מן ההווה.

שלא כברוב ספוריו הקצרים של ההרן אפלפלד הרומן הזה מסתיים בלא חוסר למחשבה עבור הקורא ובלא כר נרחב לדמיונו - הכל מסופר לקורא ובעלמים חסובים איגם קיימים. עקירתה של המשפחה היא לויבת וזמן קצר לאחר מכן צו גרוש גם ליהודים אלה.

---

1. "כאישון העין", עמוד 17.

ה ד ר ד ר ו ת

משפחה יהודית בודדת מתגוררת בחווה בקרב איכרים ואריסים נוצרים בחבל גליציה גבול אוסטריה. הזמן - סוף מלחמת העולם הראשונה.

העלילה: מתחילה עם מותה של זקנתו של המספר ופותחת בסיום ה"קדיש": "ויתרומם ויתנשא ויתהדר". במילים אלה בא גם תרגום, לסיום.

עם פתיחת העלילה מתחילה הדרדרותם הכלכלית של מנפרד ובני - ביתו.

מנפרד הוא איש עסקים בעל בית חרושת לסוכר ובית משרפה וזאת בנוסף לחווה ולשדה הנטוע הסמוך לה ולמסחר העצים.

אחרי מותה של הסבתא הורעו עסקיו של מנפרד. אספסוריות אבדו נבחר, הרכבת שאמורה היתה להגיע לדאבציג לא הגיעה, המסבירים עוקרים את היער על שורשיו והסופה עקרה מדורן שלם, עצים של זורום. בית החרושת לסוכר נסגר והמכונות בבית המשרפה התקלקלו. כל המאורעות שפוקדים את מנפרד יש בהם קורטוב איובי של "עוד זה מדבר וזה בא". על כל המסובכות האלה נוספת גם זרותו וזרותם של בני הבית בסביבתם. מנפרד תלוש מעסקיו, תלוש מסביבתו ותלוש ממסורת אבותיו. תלישותו היא כה קיצונית עד שגובלת באפטיה מוחלטת לכל המתרחש.

מנפרד הוא איש גבוה וחזק ונראה כפריץ פולני כך שהוסר התוצים שלו עם תלישותו מודגש עוד יותר, מה גם שהוא איננו מקלל או מכה את ואסיל מנהל העבודה שלו, או את טובניר כפי שהקורא היה מצפה, או לכל הפחות כועס על בית מלון ולא זאת בלבד אלא שעוד נדמה לגבי המספר "כי אבא יקום ויאמר להם מלה ביהודית"(1).

הנגוד של מנפרד לכל האסונות ולתלישותו המודגשת כל כך היא שתיקה. מנפרד איננו מספר ואיננו שואל מדוע. הוא אסבע המחוויר והדיה אך סופג את כל המסובכות בשלוה גמה. מנפרד בעקבות כל המסובכות מדביק מהם, הנגב, אסובות סבל, מאמץ לעצמו בקורת תשקה

---

1. "כאיטורי העין", עמוד 15.

אליהם תהיה כקול קורא במדבר: "ואמא קוראת בפרצבץ ירסל, מקופת היא מאד בקריאה, אפילו אני עומד לידה וקורא לה אמא. אבא אני אומר וקולי נשרף בדממה. לא מגיע אליו, אפילו אני צועק. מחיצה דקה, שקופה אך אטומה מאד, מפרידה בינך וביני"(1).

בעשית של חוסר האחדות ובחוק אמצעי התקשורת הרי שמסכת היחסים בין בני אוהל לבין עצמם תלויה על בלימה או כפי שהנער המספר מגדיר זאת: "הכל בחיה שביר אצלנו כחרסינה שחבים אבא מדאבציב"(2) והוא מוסיף: "דקות כזו לא תאריך ימים". הפחד מפני שבירת הכלים והתוצאה שאין איש אשר יעזרבה מסית פחד מפני זר אשר עלול להכנס ולקרוע את מסכת היחסים השבירה אשר בני הבית עדיין תלויים בה. את התעצמה של הפחד הזה אנו מוצאים גם [illegible] שנושא אמו של המספר עקב המריקה שבפחד הזה: "אמא לא יכלה עוד, היא מסמה את צלחות החרסינה הדקות כאילו מישהו עומד להכנס. לא נכנס איש"(3). צלחות החרסינה הן התעצמות של היחסים הרופפים בין האנשים בבית הזה. האם מנסה להגן על המסך הזה שביחסים על ידי הסרת צלחות החרסינה כלומר המהרס האמת. קיים כאן ממש Angst שבאקזיסטנציאנס של אנשי החורה. האקזיסטנציאליזם האתאיסטי שם בתחילה את מקומו של האקזיסטנציאליזם הנוצרי היהודי ובבחירה הדתית שלו עצם הוית האדם שמפסח מעבר לעצמו כלומר קיים קשר הדוק בין האנשים. מצד שני האקזיסטנציאליזם האתאיסטי מסיר מן האדם את הדבק החברתי שעליו וקובע שההוויה האנושית מופשטת מכל קשר שהוא. הפחד כאן מפני המספרת שיכנס אדם וינפץ את היחסים הרקים והקלושים בין בני הבית, מראה את המימד של הפילוסוף הדני סרן קירקגרד שיסד האסכולה האקזיסטנציאליסטית הנ"ל. הפילוסוף מרטין בובר, ס. קירקגרד טוען שבאקזיסטנציאליזם קיים פחד מתמיד מפני המסתורי.

---

1. "ראשון העין", עמוד 10.
2. שם, עמוד 11.
3. שם, עמוד 17.

9° [illegible]

5° [illegible]

4° [illegible]

5° [illegible]

2° [illegible]

1° [illegible]

[illegible]

[illegible]

(1) "[illegible]

(2) "[illegible]

(3) "[illegible]

(4) "[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"

הזאב או "עיט" ב"עיט עיט על הדרך". בספרות העולם מופיעים עופות מבשרי רע אצל א.א. פו The Raven אצל ?, שילר Die Kranische רק אצל דפני די-מוריה בספורה המו... The Birds הציפורים האלה מזכירים את העופות של אפלפלד, אך ה[illegible] היא בספרות העברית.

הכלב הבא הוא כלל הסובבים של אבא: "תפסים המסופר והם נזעקו לבוא"[1]. הילד המספר מעיר בנקודה זו: "מה בשמחה הבית מאז מות סבתא, בכל פנה עגמה ואיבה"[2].

דמות מעניינת היא זו של דוקטור פבלאוס, שהיה מרכבו הראשי של מנפרד. אין ספק שכמרכז היה לא-יוצלח גמור כיון שמכיר הקדימו אותו אחרים ו"את בוחו של ההון לא ידע להעריך"[3]. הוא איש התיאוריה ולא איש המעשה, דמות - דמות היהודי המתבולל, אפיקורס אסימי. הוא אומר: "צריכים הייבו להיעלם מזמן אבל משום מה נשכחה העלמותנו. בטבע אין לנו מושג קלוש מההיסטוריה מזמן נעקרנו ובכן מה נשאר. המסחר, המסחר המרקיע שחקים. אבל גם למסחר נחוצה אמונה. בלא אמונה אפילו המסחר פגום, מבוער"[4].

דבריו של דוקטור פבלאוס על האמונה במסחר מעמידים אותו עצמו באור מגוחך, עבוד ונחסר מקוה חיים והוא עצמו חסר כל אמונה ונכשל כשלון חרוץ. דוקטור פבלאוס הוא מצד אחד, בעל תואר אקדמי מכובד, הגאה שהחברה מעניקה לבחירי בניה, אך מצד שני הוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, כיון שלא נשאר בידיו אפילו המסחר. מכאן, שהוא המספיד עצמו, בעל כורחו, מחוץ לציוויליזציה, שהוא בה מסתפק להשתייך אליה.

דמות נוספת, שאף היא מבשרת הידלון ועקירות היא זו של הדוד פאול - יהודי שנסף לטבע, בנה את קלריסה בת האיכרים הגויה. שלא תפסה את הטבע במותו כיון ש"הוא שכן בה"[5]. פאול איננו מצליח

---

1. "כאישון העין", עמוד 50.
2. שם, עמוד 51.
3. שם, עמוד 52.
4. שם, עמוד 53.
5. שם, עמוד 56.

לרסן את הטבע. הטבע חזק מסבו ועל כן סביב ביתו אין ערוגות ירק או פרחים, אלא רק סוף וסרפדים. אמנם דוד פאול עטה על עצמו בגדי אכר והשמש והרוח אף הם שיבנו את מראהו, אך מסתבר, שאין בכל אלה די "מגול איכר היה רק בדימיונותיו"(1) ו"הערוגות לא הפיבו"(2).

אל המאבק הזה שבין החומר לבין הרוח מסתפחת דמות בדמותו, זו של סרופיץ המסורף, שאמרו עליו שנולד מזווגם של רוכל יהודי ובת כפר גוצרית. ראשו קטן על גוף ענקי ומן השאלות והמשובות הבאות בדרכה לדעתו, שגם הוא יודע לחלק בין בני הרוח היהודים לבין בני הטבע הנוכריים:-

"בחורף יסע סרופיץ העירה".

"ומה יעשה סרופיץ בעיר".

"מה שראשו היהודי יאמר לו לעשות".

"ומה יעשה עם הגוף".

"את הגוף יוציא למרעה"(3)

ובמקום אחר במסכת השיחות:-

"הראש יביא לבן מהבית. גרבים שקופים ומחשופיות ורודות פודרה ובושם".

"אסור לראש שלא ישכח".

"הראש ראש הוא ולא ישכח אבל אתן מבוללות אל המבחר את הגוף. אם יבוא בלילה אל הגרטש אומר גוף גוצרי הוא ראוי לחסד לילה"(4).

ראשו של יעקב המאוחד עם גופו של עשו והם דוחים זה את זה. הטיפוס שסרופיץ עושה כאן בשיליםו "ראש" ו"גוף" מדגישים במיוחד את המאבק של הרוח בחומר היות ו"ראש" ו"גוף" באים כאן כסינקדוכה (חפרס במקום של הכליל). הראש היהודי מלא תחבולות ורעיונות

---

1. "כאילון הסין", עמוד 56.
2. שם, שם, עמוד 57.
3. שם, עמוד 71.
4. שם, עמוד 72.

.27 ...

1. ...

2. ... 36 ...

3. ... 47 ...

4. ... 35 ...

5. ... 40 ...

---

(5) ...

... ...

מתכל תרומם. טיוחר טמחשמ
מאדיך כל מנפיך בחליפה חלב
מחילה המאה הנוכחים. כ
כך גרמה מנסיך גם לבני בפרי
התורים מלו עוד סרגישים ב
ליצרה מנסיך מחורג מן ר
משמע רמחסיג היסב נסביה.
את ראסיל המחסיג את המחיבר
לאחר" נסוף פרק ב"ת גסה ה
"חוג רחשבן חיך לאחר". סבר
הסביה.

מלבד תפקיד התספר, סביר
תסופר גם את תפקיד התקהלה ב
חיים התעסר להתחולל רהגדתם
כך נפרק ב"א חוג אוסרי "הס
סמה מסבי" רנסבים אחר הוא ה
התסיסו את תפירה על פגליה
רהמלים נרקלים. דומה, כך ז
במן"(1).

היה הנפטלין של בנדיים.
"לאן עוכדים אנר לפנרך"? ה
אלא לאן עוכדים אנר לפנרך.
תרדיה הספחה סנספסנה.
סניחה לכך ס"ראסיל המחלק ב
חנרפנים סקימים את תניח
לאם התספר את התואר "עדיפים
תרומם סחביה נסם גימן ס

---

1. "בחיפון העיון", עמוד 96.
2. שם, עמוד 134.

הספרים שעל המצבה "ויד לא נוגעה בהם", האבק שאוכל אותם ואין מי שיסירו, ההתראות האדומות והסממנים שבשארי המזמים.

המהלומה האחרונה והסופית ניחתה על קיומה של משפחת היהודים עם מותם של טרופיץ המשוגע ודוקטור מונטר. ה"קדיש" על הרופא הנרצח משלים את מסגרת הספור, שמתחיל בזכור ו"קדיש" והסתיים בו.

כך בא לידי סיום המאבק המרי בין הטבע ובניו לבין בני-אוהל באשר בני הטבע יודעים, שבמוקדם או במאוחר יעקרו בני-אוהל מקרבם ובני-אוהל יודעים זאת אף הם, אך אין בידם לשנות את סדרי העולם. הטבע נלחם בהם ולא נותר להם אלא להחריש. בני-אוהל חסרי אונים. עמדנו על הסיבות החיצוניות להידרדרות המשפחה, אך היו גם סיבות פנימיות.

<u>אבדן אמונתם של בני-אוהל</u>

הסבתא שבספרה היתה אשה יראת שמים שאמנם לא היתה קיצונית באמונתה "אמונתה לא הרקיעה שחקים"(1), אך בכל זאת היתה אמונתה בלתי מעורערת ועמידה בפני לחצים מבחוץ. היא מלאה את הבית באוירה יהודית, היא הכניסה את "המילים העתיקות" בעל מקורא לתוך הילד - המספר, סבתא מלאה תפקיד של דטיורגוס, מעין איש ביניים בין בני הבית לבין הקדוש-ברוך-הוא ובכלל בינם לבין "הזכרון הקדום": "ידענו: בזכותה מחוברים אנו אל עולם האצילות"(2). כעת אחרי מות סבתא חדל השפע לרדת אל הבית, זה השפע מעולם האצילות. הצינורות נסתמו.

בני הבית ממשיכים לשמור על הקליפה החיצונית של המסורת היהודית, אך נראה שהם עושים זאת בכח האינרציה וההרגל ועל כן "הניגון היה מגושם עילג וביהגו הכפרי... הלך וגמרוקן"(3). למילים המקובלות הקדושות אין יותר שום משקל ושום דבק הידה וחן באמרת בלא אמונה ובלא קדושה, כך גם הקדיש בתחילת העלילה ובסיומה נאמר בלא שיבין ובלא שיאמין ועל כן "המילים העתיקות, המילים

1. "באישון הלין", עמוד 6.
2. שם, עמוד 7.
3. שם, עמוד 8.

האימגרות, הבקיעו בסחוף סמכת אצילה, רגע נמדד סעליבו והמצודדר"(1). המילים המליצה והעתיקות לא נוצרו, אלא בשביל סיגבנו ויאמגו, והנה עבור בני-אוהל הם איבדו כל משמעם והחלל שנוצר בין המילים העתיקות ומשמעותן לבין שפתם המדוברת של האבטים אלה, המאיר את בני-אוהל עובדי עצרה וחסרי ארגים ,"מה אומרים איך עונים איך מצמידים את המילים העתיקות אל המילים שלנו"(2). האמונה שמגשר בין העמיק לבין החדש איננה קיימת ולפיכך בני-אוהל מנותקים מן העבר, ממסורתם.

למעשה קיימת קנאה בדבריו של הילד-המספר באברים הנוכרים כיוון שאוכרים, מסורת אבותיהם בידם והילד אומר: "אבל כשאבר מת מיד קמים המעטובים ומריעים ומכים את המכה. האיכרים עולים מתוך מבמם התורפית כחיות בר אסלות, מתנפטים בסרורה ויוצאים אחר קולם של המעטובים המאספים אותם על הכנסיה. ומיד בתידום הקוללות הם טבית וממחסרים לתוך שבמם הארוכה. אבל מה נאמר, מה נעשה"(3). לאכרים הפרימיטיבים מסורה פרימיטיבית, אך קיימת ומה נומר ליהודים הללו שאמונתם? מאומה.

בני-אוהל אמנם ממשיכים לעסוק בדות, אך האמונה נדחקה וחלכה וחדלה זה כבר מהיות אזור הלציהם "אפילו סבא נשה יזמר אל התקירה מאחר אל האמונה..."(4). אבא קורא את ספרו הגדול של לאזרוס, אמא קוראת את פרנץ וורפל המטורף, והילד המספר עוסק במטמטיקה. לאמונה ולליטורדי הקודש אין דורש.

בכל זאת נראה לילד שיש מי-שהם, שעוסקים באמונה ובקודש: - "חפצים סוכרים-לא-סוכרים מונחים על השולחן. דומה יד נעלמה הניחה אותם. סידורים ישנים, בקבוקי יי"ש, גרום ספורח לבגים. ימים עוברים ואיש לו נוגע. צללים דקים מזדחלים על הקירות ובספגים

---

1. "כאישון העין", עמוד 9.
2. שם, עמוד 6.
3. שם, עמוד 7.
4. שם, עמוד 8.

במרבדים. איש אינו מושיט יד לנגוע בספרים המונחים על השולחן. קארולה פוסעת חרש שלא לצער את הצללים ההולכים ונספגים בתוך המרבדים. ובלילה מתהלכים הצללים בצבים על השולחן פוההים את בקבוקי היי"ש ומזמרים בלא קול ויתרומם ויתנשא ויתהדר"[1].

הלל ברזל בספרו "סיפורת עברית מיטאריאליסטית" הוצאת מסדה בע"מ, אומר את הדברים הבאים לגבי המיטאריאליזם והספרות המיטאריאליסטית: "מיטאריאליזם - ספרות שהיא צירוף של "מציאות" ו"אגדה"[2].

ביצירות המיטאריאליסטיות יש לחפש את המופש המוסתר מחוץ ליצירה...[3] לא עצם העיסוק במיטאריליזם מקנה ליצירה את הגוון המיטאריליסטי. העמדה המיטאריאליזם כרובד בעלם, שלרובד הגלוי שיח וסיג ממניף עמר היא הקובעת"[4].

בקטע שנובאם לעיל מעמוד 14 אכן יש אגדתיות רבה בתאורו של הילד ודו מצטרפת למציאות, לריאליסטיות של העלילה. באשר לצללים עליהם מדבר המספר ייתכן שהם רוחותיהם של בני המשפחה מדורי דורות אותם שהאשכנה בסיס הייאם היפה, הם שבאים לבית להמשיך את תפלתה שנזעקת עם מותה של הסבתא. הם אומרים את ה"קדיש" בלא קול, אך עדיף הוא על פני קדיש שכל כולו נאמר מן השפה ולחוץ.

הצללים האלה הם המופש הנסתר מחוץ ליצירה, מעל לריאלית. זהו הרובד הנעלם שמחוץ ליצירה, שנבנ ליצירה בעד הדלת המחוררת ובאישון לילה.

דגימה דמויה סובעת דווקא על ידי קארולה, המשרתת הנוכריה. היא מחשה בחוסר האוירה היהודית בבית ובהימצאותם של אותם צללים אשר מסתיבים את דרכה של סבתא. קארולה חוששת מן הצללים האלה ועל-כן "ערב אחד, בלא לשאול, משכה קארולה את שמיעי הקדושות מעל השולחן, הניחה אותם בזהירות בתוך שקית לבנה, פרשה מטה אחרת ובקול יבש במקצב אמרה, עכשיו את יכולה לישון בשקט, קארובה, אין איש"[5].

---

1. "באישון העין", עמוד 14.
2. הלל ברזל/"סיפורת עברית מיטאריליסטית", בשער הספר.
3. הלל ברזל/שם, עמוד 15.
4. הלל ברזל/ שם, עמוד 20.
5. "באישון העין", עמוד 15.

מארולה, בגלל שפע האוירה היהודית שהיתה בבית לפני מותה של סבתא, מנסה לשוב ולהחזיר את אותה אוירה על-ידי הוצאת המחזורים בכל חג ומועד. ייתכן שגם היא מבינה שלא יהיה בזה מעשה רב ועושה היא את הפעולה הזו על דרך ההרגל או מתוך נסיון להחיות שוב את "הזכרון הקדוש".

כל מסביביה של המשפחה הם ברובם חיצוניים והנה מופיע אויב - רבא, שמתקיפים מכספים. זהו מר הארפסטון, הגרמני הגר. הוא מכין דרשה לראש השנה ומסיים אותה במילים: "בלא הורמבר אין אנו יהודים..."(1). אכן אין בסיום זה שיחית בבחינת סטירת לחי מצלצלת לבני-אוהל בכרם עקירה. בעמוד 12 מכריזה אמו של הילד-המספר באזניו של אותו יהודי שלקח על עצמו להזכיר ליהודים דבר בוא חג ומועד "ודאי שיהודים אנו". האם, יודעת לדאבונה שכל יהדותה של המשפחה היא מן השפה ולחוץ. והנה מופיע גרשבי-גר, שאין לו לא מורשת ולא מסורת כלבני המשפחה ומטיף להם מוסר. איזה לעג, איזו בושה גלומים בסיטואציה זו. אדם שזה מקרוב בא להסתופף בצל המסורת היהודית ישיף אמונה לבני-אוהל אשר אבדוה.

<u>מנהגם של בני הטבע</u>

הסברים הנזכרים בעלילה מהווים חלק אינטגרלי מן הטבע עצמו. הם משתלבים שלוב מלא במחזוריות הטבע ואף-על-פי, שלפראים שין ברמה שהם בלתי-מרוסנים, למרות זאת שמחה לאותה שבנה של פראים ופרימיטיביות קיימת הדירה במעשיהם.

עם בוא החורף הם שוקעים בתרדמה "האכרים ישבו עמה עם שנת החורף"(2). כל הוייתם אומרת שבת, תרמיה, אמירת "אף המשרתים שלגר פרסיים במהוך בשגרם אין הם יכולים להינתק מהחוור אבותיהם,

---

1. "במיסוף הסין", עמוד 113.
2. שם, עמוד 7.

הנוסף בתם בערגה זו שיבה"(1). בחורף גראפות הגשים כך היה, הווה וכך יהיה.

עם בוא האביב מסתיימת עבת החורף והאפרים יוצאים ממקומותיהם ו"באביב גוסלים המעטים ונובטים לעיני כל"(2). בגרם הטבע הרום ומעטים רבות הרגה לזבובים ועל כל הנך פנים העברים את נשותיהם. הנה אבר מכה את אשתו ליד הנהר. הוא מכה מתמתמתלצת והיא צורחת כמזירה, "בכל אביב הוא מכה מופת"(3).

אף היהודים היו פעם בני הטבע ואף נשותיהם ילדו בקלות כמו העבריות (פרק כ"ח) עד שנאמר עליהן "כי חיות הנה"(4). אך העבר הזה פסק ולא נתקיימה בידם מסורת אבותיהם. הטבע אימץ לו ילדים חדשים. אבר שאיננו מכה את אשתו איננו גבר. אף הגבינה מן הארון היא חלק מסתרו ואין הוא יכול שלא לגנוב משם שלא יוכל להספיק ללכת לכנסיה ביום ראשון. אף בעיני נשותיהם של האיכרים היה הדבר משונה ומוכיח על אזלת יד וחוסר אונים אלמלי נהגו כמו בעליהן כפי שנהגו.

התמזגותם של הגויים בטבע והתאמת עצמם לחוקיו אין דומה לה. הנה פיסולה בת אמונו הצעירה של ואסיל. אורח דבורה "גרובי הים, כאילו קראת לעופות הרוחות. אך בנהר המים חימה וקלה כמחר מיציריי הטים... ואני רמימי אותה לרמשובה על עץ הדובדבן. עצמים איך גומשין עצם לרגליה כאילו היתה זיקית"(5). אין במאור הזה להדגיש התמזגותם, אחדות והתאמתם של הגויים עם הטבע. מצויים במאור זה שלומה מרביבים הקיימים בטבעו הרוחות, יצירי המים משמע, הדגים והזיקים, שבמאור זה מיצגת את הטרצים שעל פני האדמה. כל אלה המאחד בפיסולה בת הטבע. בהמשך אומר הילד המספר, שיצורים

---

1. "כאישון העין", עמוד 13.
2. שם, עמוד 18.
3. שם, עמוד 19.
4. שמות, א', י"ט.
3. "כאישון העין", עמוד 31.

אדריים כמו פיסולת קולטים את הכמתם מן העצים ו"צחוקה כמו יובע מנהלת העופרת המטים את מעופם..." (1) הנער עוד מוסיף לתאר את פראיותה של בת אחותו של ואסיל כאשר רצה אחרי עוף לבן שלית את ראשו "ובזריזות של טורף נועצה אותו על הסיפור ולאחר מכן ישבה ואכלה בתמזון כאילו עומדים לחטוף את בלעה מפיה"(2). אין תואר קרוב מזה להאורת על חיה.

האיכרים הם זן מיוחד של בני-אדם והיהודים זן שרנה. עם האיכרים כרת הטבע ברית ואת היהודים יוצגי המוחלים דמה.

מועד תאסיף מזכיר פולחנים קדומים. "מועד האסיף הגיע. בבניים הרחוקים האפלוליים, התקיבו במות"(3). עריפת הפרות והחזירים היבבות והצריחות "כאילו עומד היקום ללדת או להיכחד"(4). מופגם זה מעלה בזכרונבו הבאת קרבנות לאלה הטטע והפיריון אצל הכנענים. גם בפולחן זה לא חסר האספקט הסקסואלי, היין ושטיבות חדשים: "הגברים מפטים און בשרן הסיבור (של הנשים)... איזו סבריות בפלאת, אם חילף הסכין לא תרשב ריקם"(5). הפאגאניות העתיקה שולטת בחגיגות האלה.

את הכפרן הגורכריה, הארצים מסמיעות בעלילה כאי הספדות קאריבה וקארולה. ביסיון החייט הוא מדובר מתוך גרונו. אין ספק שבפטן פסוק והודר ואמת רבה הן משמיעות לנו. לדוגמה השיחה הבאה:-

"הפרת השחורה של היהודים שרצה היא מסלבו".

"במה שרבת" שואלת קארולה בסקרנות.

"לא עליבו הפרת השוורה שלהם".

"ולא יתרפאו עוד".

"תאמינו לי בחיי למלחמה אין ארוכה".(1)

---

1. "כאיכון ועין", עמוד 31.
2. שם, עמוד 32.
3. שם, עמוד 78.
4. שם, שם.
5. שם, שם.
6. שם, עמוד 87.

*

מ ב ו א

ברומן "העור והכותונת" מעלה אפלפלד את מוטיב "העבר המכלה"(1) בכל עוצמתו ועל יריעה רחבה. הספור עומד על יסודות ריאליסטיים, אולם קוי הטרפוס הריאליסטיים כה דקים עד כי הקורא מוצא עצמו במרחב סוריאליסטי. שפע המטאפורות ותחושה המיוחדת מרמזים לכך שברומן רב לעיג.ם הנסתר מן הגלוי. מבחינה כרונולוגית מתרחש ספור זה במרחק זמן מן השואה, בירושלים. אולם המוטיב המרכזי מחזיר את הקורא לטראומת הגורל היהודי, שהשואה היא חלק ממנה, המכרסמת בגיבורים על אף מרחק שנים גדול זה.

העלילה מצומצמת: היא מכסה פרק זמן של שנה, מאביב אחד ועד משנהו. זוג הגבורים הם גרוזמן ובסי, בעל ואשה שלמעשה לא היו יחדיו מכיון שנפרדו בעקבות המלחמה מיד לאחר נשואיהם. גרוזמן עלה ארצה לאחר שעברו עליו המלחמה, נדודים וסבל רב, ואילו בסי הוגלתה לסיביר. היא שוחררה כעבור עשרים וחמש שנה ומצאה את בעלה בירושלים.

היחסים שבין בני הזוג והסיבוכיים המתוחיים שחלים בחייהם מתפרשים על פני העלילה כולה.

---

1. הלל ברזל/"בוסתן של אהרן אפלפלד", גזית, כרך כ"ט, חוברת ט-י"ב, עמוד 22.

בעל כורחו פוסט גרוזמן מפיסת חייו הצרה, ודרך יסודייו בהזכרותו מתחילה. העיבדי שבהזכרוה בולט בגליל המסובבת המעולה לגבי עיניו של גרוזמן - החל מתאור הפוגרום בעירו דרך אביו הרוכל, של זכרונותיו הקשורים בבטי ואל מבית הדיין. מראות אלה, אם בנקוב בלטון, כורח על פי אפלפלד, מביאים את גרוזמן לידי באב שבתחיאם העבר מחד, ולזכוך ובעור האדיסות מאידך. תגובתו היא בכי. יש בבכי לא מבוחם זה משום ממן פרץ לרגשות שעד כה היו סגורים על בריח: "כל הבכי שנצטבר בגופו עלה ושטף אותו"(1).

גרוזמן של תחילת הספור הוא אטום ואף את הוא מנסה ליצור קשר עם האחרים הוא נכשל. הוא טופע ברחוב האטל שתגובתה היחידה בו היא שלו ושל האיש עם המטריה והאשה. גרוזמן מנסה ליצור קשר: "'ערב טוב' קרא בלא לשלוט עוד על קולו'. התגובה היא התכנסות ונסיגה מידים של האחרים: "האשה נסוגה אל הפרוזדור ובעל המטריה ירד מן המדרכה וקרא: הס"(2)

בסופו של הספר, חש גרוזמן כי בעתה נסירן על ידי בטי לדבר אליו, להתקשר עמו: "הוא ידע עתה: פיטתו קרא אליו, הושיט לו יד"(3). על כן חש הוא רגשי גאוה כאדם שהועלה מן היד המושטת אליו לעזרה מחד גיסא, ולבקשה הצלה מאידך גיסא.

מסע הזכרונות של בטי מורכב הרבה יותר, וקשה יותר, עד כי בסופו הוא מותיר את בטי המוצקה סחוטה ושוכבת לחלופין מזו של תחילת העלילה. אפלפלד מתיחס לסבתה של בטי כאל אפטרות בדירה של סבתה טבעית ומבריאה. אפילו אם סביה הקורא כי שבת השתום בסיביר

---

1. "העור והכותונת", עמוד 108.
2. שם, עמוד 9.
3. שם, עמוד 164.

נאמר מבעד למסך דק של אירוניה, אין לכך חשיבות מכרעת.העובדות הן כי נשי מגיעה אל גרוזמן הבודד בשיא במלא אונה, בריאה, פורחת, איכרה לכל דבר. יש בה איזו שלווה והשלמה כשל חיה. גרוזמן איננו מבין ואף איננו מאמין כי תתכן שכחה טבעית בזו:

"'את זוכרת?' שאל לפתע כאילו בגירון אחר.

'לא הרבה, בסמוסות סלגד לא מרבים בזכרונות,

לספר זכרונות נחשב לחטא, גידונים על כך

במעצר. כיוון שאין מספרים זכרונות אדם נרגע"(1).

נשי מנסה לבטל את ישותה הבריאה מפני הדויאר החולה והמכולת של גרוזמן, אך איננה מצליחה. היא עובדת קשה והביאה והגיעה בעבים לה בבריחה. היא מנסה להעביר את סיביר לירושלים. נשי הופלגה לסיביר בעל כורחה אולם עשרים וחמש שנה הפכו גלות זו לגלות מרצון. כמתנצלת היא אומרת לגרוזמן: "'שחררו אותנו, מה יכולתי לעשות, פרקו את הצריפים', אלא שלפתע חש שהיא מדברת על עולמה שחרב עליה"(2).

הלל ברזל במאמרו "בוטחו של אהרן אפלפלד" עומד על שלוש סכבות של "זמן" של נשי: ההווה, העבר בסיביר והעבר הרחוק בבית אביה. גרוזמן שבכה לדובן את נשי לספר על עברה אולם לנשי אין מה לומר. האחווה, הבריאות שנבראו בארץ הקור אי-אפשר לספרן, ואת אשר רצה היה לספר ("בסיביר אין אשה אשה, אשה חייבת למצוא לה גבר לפני כדי שהוא יתמוך אותה..."(3)) איננה יכולה לספר לבעלה.

כאשר מנסה גרוזמן לפתוח בגלוי על העבר ולברר את טיב היחסים ביניהם נשי איננה מבינה כלל את כוונתו: "וכי אין אשה רוצה בית"(4)

---

1. "העור והכתונת", עמוד 24.
2. שם, עמוד 25.
3. שם, עמוד 140.
4. שם, עמוד 36.

היא שואלת. תגובתה על שתיקתו המבשרת רעה של גרוזמן היא בכי והתרפקות כמעט ילדותית על העבר, על הדברים הספורים שהביאה עמה מסיביר. ככל שמעמיק הקיץ ועמו החום כן פגה הסיביריות של בטי שהביאה עמה מארצות הקור, היא חשה כי אין פני הדברים עוד כתמול שלשום: "כך אולי יביט העץ בשבשולי היער מחדדים את המסורים..."(1) לפתע היא זוכרת את הבומר הסיבירי שהיה מכה את הנשים ובכך מביאן לזכור מי הן ומי היו אבותיהם. זהו תחילת הקץ של בטי. בטי איננה עוצרת במסע הזכרונות ברובד העבר הראשון של סיביר, היא מספיקה לחדור ומנסה להתחבר אל אבותיה, מנסה להחיות את עברה בבית אביה. עם אובדן רוח סיביר עוברת בטי מטאמורפוזה. היא איננה עוד בטי האכרה החסונה, תחת פני האיכרה מסיביר, עוטים פניה סבר פני אמה; תחת שערה החזק כפשתן שערותיה הופכות "יהודיים ודליליים"(2); היא איננה דוברת עוד רוסית אלא דוברת אידיש "בניגון רחוק"(3) - השינוי מחלט. בטי הגיעה במסע הזכרונות לאיזור שלמות הרחוקה מגרוזמן: "ישרות ביבשה פתה מתוך עיניה. עלה בדעתו שרק אדם המחובר לאיזור אדמה יכול לדבר כך. כך היו האבות מדברים"(4).
מצויה כאן תמורה אמביוולנטית: בטי הגיעה אל שלמות מסוימת בזוכרת את העבר, אולם בד בבד היא נאכלת על ידי זכרונותיה אלה. בטי מגיעה להבנה של התהליך העובר עליה ומשלימה עמו. היא מבינה כי איננה יכולה להתעלם ולהסתר מן העבר, שלא כעצים המתערטלים מענפיהם באופן טבעי, האדם איננו יכול להתפשט מעברו ללא יסורים. בטי בשלל החופש במשך מגורה שהותה בסיביר. כאשר הוחזר לה החופש הוא איננו מהווה ברכה כשלעצמו.

---

1. "העור והכותונת", עמוד 66.
2. שם, עמוד 118.
3. שם, שם.
4. שם, עמוד 129.

הגבורים, בעיפות, נלכדים ואינם יכולים להמלט מן העבר. בסי יודעת כי "אין כנפים להרקיע, הבוצה גברו, זה הורסים שבויה ביד זכרונותיה..."(1).

מטאפורה אחרת החוזרת אף היא פעמים רבות ברומן היא הרכבת העץ, בעיקר עץ עקור. בסי מגיעה לירושלים והיא כעץ עקור על שורשיו. אפלפלד משתמש בהרכבה זו בהספרו: "דומה היתה לעץ כרות שעלה בגוף חדש וצעיר"(2). בסי מבקשת להשתרש במקום החדש, ושפתה איננה אלא הקליפה שהעץ עוטה על עצמו. המשמעות העמוקה של הרכבת העץ מתגלית באופן ברור בחלומה של בסי, שהוא החלום היחיד שהמספר מביא בספר זה. "אותו הלילה דברו אליה החלומות. בשפה פשוטה דברו החלומות. עץ הראו לה החלומות והוא הולך ונשרף בלא להבה. הענפים בוערים מעליו, הגזע דועך. היא הביטה ולא שאלה מה זה"(3). הרכבת "עץ עקור" קשור גם אל היותה של בסי עקרה. הדימוי איבר הריון של סטט ווייסבך והוא קיים רק בדמיונו של גרויסמן. באופן מקביל לבסי, חושב גרויסמן כי לא יגיע עוד המשך משבר והוא הוא כעקור ושמר.

הזמן החולף אצל אפלפלד הוא "נהר הזמן", זרם שאין לעצור בו והוא סוחף את הכל. הרכבה המפתיעה של "העור והכותונת" שלמה בה טרמינולוגיה זו של סחף ושל גרגלו סוף החורף זורם בראשונה, תאופל בדרך אל התחנה, גרויסמן הולך כמסתת מעפה של גוולים בלילות, ובעורקי האבן זורמת אפילה. גרויסמן בתוך בזרם אין שופי זה של זמן שאין לעצור בעדו, והוא נסחף עד אשר בראת של בסי עוצר לרגע את הסחף ומזעזע את גרויסמן.

---

1. "העור והכותונת", עמוד 140.
2. שם, עמוד 29.
3. שם, עמוד 79.

הצבע הכחול בולט ברומן והוא בעל תפקיד כפול: הוא הכחול הקר של ארץ הקרח, הוא הכחול של הלילה, אך הוא גם הכחול האקזוטי של שמים לוהטים ללא כל צל. בסופו של הרומן גומר שאול רץ אחר כחול, אחר אחר אשר כילה אותה.

הסמלים והצלילים הם בעלי משמעות רחבה בספורי אפלפלד. הפעמון הוא סמל הזרות, הבדידות, סמל הקבר. כאשר שומע גרוסמן צליל זה, באופן אסוציאטיבי עובר סיד הקבר באוזניו: "כך היו פעמוני הכנסיה של ילדותו נעורים בלילה ומושטים על הגגות הכפריים; או לפעמים, בשבת בצהרים, כשבקש המוסר הכפרי לעורר רחמי שמים. לא בטוב נפתחים אזעקות אלו, האכרים היו פורצים אל תוך הבתים היהודיים ובוזזים"[1]. מענין לציין כי הופעת הפעמונים ברומן מהווה מעין מסגרת, אפשר סמלית. בפתיחת העלילה הם מריעים: "הם שבים, הם שבים"[2]. הכוונה ברורה - בשי שבה, האנשים החוזרים שבים, הזכרונות שבים. בסוף הרומן, בלשון מקבילה מצלצלים הפעמונים: "אבד בעולם, אבד בעולם"[3]. הכוונה היא לבטי.

המטאפוריקה השופעת של הרומן פושטת לכל התחומים. המטאפורה של גרוסמן וחבריו הן "בריות לילה", הן "אורח בית עיפוש", האוניברסים דומים ל"הפושעים חלקית". המגבת המרקים חוזרת עוד מספר פעמים. הרוכל ההולך בדרכים איבד אלא השרשים שהוטח, הסובייתו הן "צרעות לחוג". מטאפורות צילוייות מסוג "כפופים אורבי צואר בלא קרקע לרגליהם בהרי הענבים"[4] נדירות אצל אפלפלד - הוא מרבה יותר להשתמש במטאפורות מיבוריות מן הפשוט והלא-יומרני.

---

1. "העור והכותונת", עמוד 11.
2. שם, עמוד 15.
3. שם, עמוד 165.
4. שם, עמוד 128.

שמו של הרומן "העור והכותונת" הוא סמלי. ה"עור" איננו העבר הדבק לגופו של האדם ואין אפשרות להסירו. ואילו ה"כותונת" היא ההווה, הצלם החדש שגיבוריו של אפלפלד מנסים ללבוש, אך זהו צלם ארעי שאין לו אחיזה של ממש בגבור. בספוריו של אפלפלד "העור מבצה תמיד את הכותונת"(1). אורצה מתעלם מאמת זו כאשר הוא מיעץ לגרוזמן הגבוה כדלהלן: "הסיר את הקליפה הזו. קליפה זו מסירים כפי שמסירים בגד. רוקעים ברגלים ואומרים: קליפה, קליפה, אני דורך עליך בשתי רגלי שלא תהיה לך תקומה, כי את קליפה"(2). העבר איננו רק קליפה או ה"כותונת" בלבד, העבר הוא חלק בלתי נפרד מן האדם עצמו ואין אפשרות להסירו ולהרחיקו.

ברבים מסיפוריו של אפלפלד לובשים אוביקטים ריאליים משמעות שהיא הרבה מעבר לריאלי. כך קורה גם ברומן זה. רקמותיה של בטי אינם מלכתחילה אלא תעסוקה שבטי מבליעה עצמה לתוכה, לכאורה תעסוקה טבעית לחלוטין. אבל הרקמות לובשות משמעות סמלית עם התפתחות העלילה: "שוב התחילה רוקמת, רקמה מסובכת על בדים רחבים. דומה היה זה לריקמה, למה שהיתה עושה קודם לכן, ואף על פי כן שונה לחלוטין. דומה היה זה משום מה למעין כתיבה חפוזה. אותיות גדולות."(3) גרוזמן עומד חש בשינויי המהותי שחל בריקמה. אין זו ריקמה עוד, אלא סמלו סמל לבטי ההולכת ונמוגה, כעין מכתב פרידה של מאבד עצמו שבו הוא מסביר את מעשיו. הסמל מתבהר עוד יותר בצורת הריקמה: "חוט בסה לראותו: היו אלה יערות אבל גם לא יערות, שומרים אבל גם לא שומרים, שונה ומעורבל לחלוטין;

---

1. הלל ברזל/"סיפורת עברית מיסטריאליסטית", עמוד 128.
2. אהרן אפלפלד/"העור והכותונת", עמוד 108.
3. שם, עמוד 159.

ובבדים אחרים: גוונים של ורוד וחום, כמו אברים פנימיים של האדם המשורחים לאור, עד שנדמים לחיצוניים"[1]. בתי רוקמת את עצמה בבדים, את כל כולה, מחשבותיה, עברה היא מכניסה לתוכם. רקימת ספורה של בתי בבדים מעלה אסוציאציה מן המיתולוגיה היוונית. מלך יווני בקש למנוע גילויו של סוד על ידי בת משפחתו ומשום כך חתך את לשונה. הפילומלה רקמה אותו סוד על שטיח ונתנה אותו במתנה לאחותה וכך נתגלה הסוד. גרוזמן מוטרד ממהות ריקמה זו ומנסה לפרש כפעולה טבעית, אבל הוא איננו יכול להתעלם מכך שהחוטים "כאילו לא מתוך פקעות בסבך אלא מתוך עצמה"[2]. גרוזמן מגלה את המשמעות העמוקה של הרקמות מאוחר מדי, זהו ספורה של בתי, זהו וידויה. "עתה הבין: רק בשפה זו יכולה היתה לדבר אליו"[3]. ברור, אם כן, שגרוזמן, שחש רגשות אשמה, מנסה להכחיד את ריקמותיה של בתי. במשך העלילה כולה הוא ייסר אותה כדי שתספר לו את עברה, אך כאשר עשתה זאת באופן סמלי על ידי הריקמה, והיא פרשה את עצמה בתחליף, הוא איננו יכול לעמוד בפני הריקמה המאשימה, בפני סיפורה של בתי הניבט מתוך הבדים. על כן הוא נושא את החבילה - השריד האחרון שנותר מבתי - אל מחוץ לעיר ומפקיר אותה שם.

<u>מקומו של הטבע ברומן</u>

העונות והתחלפותן בעלילת הרומן משמשות יותר מאשר אך רקע. "במהות העונות, וחילופי קור וחום - סוד החזרות"[4].

---

1. "העור והכותונת", עמוד 160.
2. שם, עמוד 161.
3. שם, עמוד 165.
4. הלל ברזל/"בוסתן של אהרן אפלפלד", גזית, כרך כ"ט, חוברות ט-י"ב, עמוד 23.

ההבנה הבסיסית של אחדים מן הגבורים היא כי ארצות הקור ואקלימן הן מיטיבים להם מירושלים ובחשולי החום שלה גורמים להם זרות והזכרות מכאיבים. הרומן פותח בסוף חורף, וכשבשי מגיעה אל ביתו של גרוזמן אחד הדברים הראשונים שהיא חשה בהם הוא החום: "לא תיארתי לעצמי', אמרה כמשיחה לעצמה, 'שהאביב חם כל כך, כל השנה חם כל כך'"(1). בשי באה ממקום שהוא מבריא מבחינת אובדן הזכרון, הקרה הסיבירית יכולה להבהיר זכרונו של אדם. בשי מנסה להביא את הקור. הגוף שלה והצמחים שלה אינם הקוצים האופייניים לירושלים ולחצרו של גרוזמן. היא שותלה פרחים והגינה פורחת בפריחתה של בשי. באופן מקביל כאשר בשי נובלה גם הפרחים שלה מפסיקים צמיחתם: "הפרחים נבלו והקוצים פרחו"(2). הוורדים התגברו על בסירובה של בשי להשתרש במקום.

במיוחד מודגשים חילופי העונות בדמותו של שפיגלמייסטר. שמו הוא סמלי – אמן הראי – והוא משמש בבבואה הפוכה לגיבורים. למרות דמותו הקריקטורית במקצת, שם המחבר מספר אמיתות בפיו. שפיגלמייסטר חש כי "החורף הוא האקלים שלגבי מדורות, וקיץ מגרסם בגו"(3). הוא מרגיש כי השמש הירושלמית פורצת לכל פנה ואין מנוס מפניה ומפגעי בוהקה החודר. שפיגלמייסטר מיצג אספקלריה הפוכה. בחום הוא מתעלם מן המציאות ומן ההווה ונוהג אל הקור שבו ואך ורק הוא מסוגל לחיות את העבר. הוא שואף לשכוח את ההווה ולהחיות את העבר בעוד הגבורים נאחזים בכל עוז נפשם בם בפיסת הווה צרה ומנסים לשכוח את העבר.

---

1. "העיר והבתרובה", עמוד 25.
2. שם, עמוד 113.
3. שם, עמוד 57.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

אביו היה ממנהיגי השמאל, דעמד בטרפה עליו אך לבו המשיך למרוד. ההתמבוה העוברת על הגיבורים איבה פוסחת אף על סיז'אקו דמות אביו המר והסרדן ביבטה מסביר לקראת סופה של העלילה - גם הוא נושא את ירושת אביו.

בלוטר, החיבוק שביצל על ידי גרוזמן וחבריו, מעורר בספר זה את מוטיב הילד שביסטר לשמירה ושאיבו רצוי לאפוטרופסיו. מוטיב זה מופיע בסיפורים רבים של אפלפלד, כדוגמת "על יד החוף"; "ברמה"; "מוכר". אף כאן רוצים הגבורים להפטר מעולו של הילד הבלתי רצוי, אולם מאוחר יותר הם משלימים עם הצטרפותו אליהם ואף דואגים לו ומטפחים אותו. מעניין לציין כי בלוטר, היחיד מבין הגיבורים שאינו זוכר מאומה מן העבר, כי אין לו עבר, קורוי על שם הקבר - על שמו של הרב הזקן שעם פטירתו ניתן שמו לילד העזוב.

דמותו של טרובונסקי, רופא הבטים, היבו דמות ההן מודרבית, המקבילה לדמויותיהן של אבית הדיין של בטי, הבוטר הסיבירי אשר מיסר את הבטים. תפקיד כל השלושה הוא להביא לידי שיבוי ולהביא את הבטים לידי זכרון.

חבריה של בטי קשורים עמה בברית הקור, ברית שלא מוסר אף בארץ החום. בטי היא זרה ועקורה בבואה לגרוזמן, והשייכות הכבת כלה היא לחבריה אלה. חבריה של בטי באים לבקרה, ובבקורם ושהותם יחד מורגשת שלפות והבבה הבוגדרת באופן מוחלט את חוסר הקשר והיכור של בטי מגרוזמן וסביבתו. "בטי שרה והאיש עם הבלליקה קלט את קולה על הסימרים. מביה אבדו את הבטים. קולה דפריתמת מלאו את החדר. קולה הלך והתחבר עם צליל המיתרים וכל גופה חשה עצמו על הבלי"(1).

---

1. "העור והכותונת", עמוד 44.

לילדיהם: "ולפתע מין תרועה: אדון עולם. כה עז היה הקול כאילו נחצב מתוך האבן והוטל. הגוש הגטי הריע בגעית ממושכה... אור אדום ירד מן הרקיעים והציף את החומה. בשי מסדר לזרם החם והגואה. הושיעה-נא הושיעה-נא פרצו העוורים מתוך מפילותיהן... הנשים נדחקו אל הפתח ונרות בידיהן. ריח הקדום של שעווה שרופה ועשן פתילות מלא את החלל. האור החשמלי היה זר כאן"[1]. האווירה המיסטית הארכאית איננה ,תחליף לעומק החוויה שהצליחה לשבור את העקרות ההרדידות בבית הדיין. יש כאן אקסטזה המוביל אך היא איננה מביאה לפורקן, הבקשות לא נענות, הכל מכזיב: הנסיון בהווה להחיות את אווירת העבר ללא אותה קדושה שבעבר נוחל כשלון.

נוכחנו לדעת, איפוא, שחיי ההווה של שמי וגרוזמן לא יכולים להתקיים. זכרונה של סיביר כבש את כל ישותה של בשי והיא אף מתגעגעת לאותו עבר למרות בוקשתו היזה ואין לה ולגרוזמן כל סכנה מסוכה בהווה. היות שאין חזרה לאותו עבר הרי שחיית של בשי בירושלים איננם מאריכים ימים.

1. "העור והכותונת", עמוד 76.

העלילה. השוחט שבמעשה שליבינגר יכול היה להיות כל שוחט במזרח אירופה. אף הזמן איננו מוגבל - הסיפור מתאים לתקופת ימי הביניים או לעת החדשה. מי הוא אותו שוחט אין אנו יודעים אולם הרושם המתקבל מקריאת הסורנות הראשונה הוא שהאיש מסתתר כיון שסכנה מאיימת על חייו: -

"הרוח חלפה והשאירה אותו באוויר היבש, בין גבעולי הגומא הגבוהים, הגבוהים, עד כי יכול לשמוע את פעימותם למרחקים. בכל שהיה קרב למקום הסכנה היתה היא מפרת-את מצבו, הרמקם"(1).

השוחט משמש ציר לעלילה שסובבת סביבו וסביב סכינו, מחשבותיו ודבוריו הספקים. אנו מגיחים שהוא נמצא כדרך שמוגרש שפגש בתחילת עליה הסיפור. בהמשך הדברים הוא פוגש בגויים: -

"אינני שוחט לכם דבר" - אמר ושלף את החלף.

'אבל לא שניבו, לא שניבו' - גוחכו.

'ובכן מי?' - אמר.

'גויים אחרים' - אמרו.

הוא השיב את החלף לנרתיק ועמד"(2).

היחס ממשיך להיות אנונימי. הוא השוחט יהודי והם הרוצחים הגויים. העלילה איננה מסתיימת במילים האחרונות: -

"להקות גויים בראש יורדות מן ההר, ברק החרמשים על כתפיהם"(3).

דמיונינגר ממשיך את העניין. "המראבנות... מכוונת להמשך שאינו

---

1. אהרן אפלפלד/"בגיא הפורה", עמוד 29.
2. שם, עמוד 41.
3. שם, עמוד 42.

כתוב, אבל שהוא רב משמעות"(1) אומר ה. ברזל ואכן דמיונבר אומר לבו שלהקות הגויים יוצאות לצוד, להשמיד ולהרוג את אותו הטוחס ואולי עוד שרחשים כמותו המסתתרים בין בצעולי הגומא הגבוהים.

אף בספור "שלושה" אגו עדים למבנה דומה לזה של הספור "שוחס" אף השלושה שלשגיבו במלטו מתשמדה ואגו פוגשים בהם מיד אחרי ההתלפות בשהם מחפשים מחסה ביער. אף שלושה אלה מסמנים ציר העלילה. שלושתם הם גבורים אנונימיים - הסופר מכנה אותם: "המבוגר", "הבינוני" ו"הצעיר". כלומר ההבחנה היא ענין של גיל והמיקום הוא אנונימי גם כן - יער, שלא נאמר לגו דבר אודות מיקומו הגיאוגרפי. הטוחס פגש בגויים אף השלושה פוגשים בגויי ויילד והורגים אותם. גם סופם מוביל לחדלון ומוות: -

"לפגות ערב כבר היו מרוחקים באופן שטוב לא יכלו למצוא זה את זה"(2).

דמיונבר ממשיך את הרעיון שפרידם יביא בחברה למפיסתם ולמותם.

בספורים אחרים של אפלפלד מהשוב הסופר ומכוון את מחשבותיבו. לדוגמה בספור "פיצויים" הסופר שואל ומציע באירוניה:-

"האם עוד יושב דוהמוד סרוס לפסת ומצפה להקלה, אולי ירד אל המגזר וסנהל שם משא ומתן לקבלתה של גברת פרצום. הרי זה הפיתרון הטוב ביותר"(3).

וכן:-

"אל נשבח את יוהנה. אף היא שייכת אל התמונה"(4).

---

1. הלל ברזל/"בבחינות עלומות", הבוקר, 14 בפברואר, 1964.
2. אהרן אפלפלד/"עשן", עמוד 13.
3. אהרן אפלפלד/"עשן", עמוד 46.
4. שם, שם.

הסופר במתערב ומסביר סובר את מהלך העלילה גם בספור "הרדיפה"-
"תכיעור העשוי הוא כורח. בבקודת מעבר סבודדת זו
חייב האב לשמור על בחו. עין סלאה, צואר באה, רגל
מוגבהת - די בהם כדי להביא לתמידהן החטיפה היא
לאחר מכן בלתי נמבעת"(1).

גם כאן מדובר ביהודים וגויים ומלבד בתו החטופה של היהודי,
רייזל הדמויות הן אנונימיות והמקומות בני-בלי-שם ללמד
שחטופים היו מקרב עמנו מזמנו של יעקב אבינו.

מבנם של כל הספורים שהוזכרו דומה. בכולם קיים ציר מרכזי
שהעלילה סובבת עליו, בכולם קיימת אפיזודה שנוגעת ביחיד או
ביחידים וסוף העלילה ניתן לדמיונם של הקוראים. אין אנו פוגשים
בספוריו של אפלפלד עלילות הקדמה או ספור מסגרת העוטר את
המעשה המרכזי, אך אנו נתקלים בספורים שמבנם מרמז על רבדים
שמתחת לפני השטח כגון: "המחסה האחרון" ("בגיא הפורה"),
"במקומות הנמוכים" ("כפור על הארץ"), "באבן" ("כפור על
הארץ") ובן "בקומה הקרקע" ("עשן").

<u>סגנון נמוך וסגנון גבוה</u>

שלום קרמר, בספרו "ריאליזם ושבירתו" פוסק ש"בספוריו
של אפלפלד נשבר הריאליזם גם בתפיסת המציאות וגם בדרך הספור
וסגנונו"(2). כבר ציינתי לעיל שסגנון כתיבתו של אפלפלד
איננו חוזר על עצמו בתכרח והוא פונקציה של המציאות ושל
תוכן הדברים.

נעיין בשיחתם של ליפא ושריי נר דמויות בספור "בסיון רציני".

---

1. אהרן אפלפלד/"בגיא הפורה", עמוד 61.
2. שלום קרמר/"ריאליזם ושבירתו", על מספרים עברים מגנסין עד
אפלפלד, ספרית מקור.

הוא נהג בשורה המובילה "סדיר" ו"רייבר הוא אחד ממנהלי השיחה:-

"מי נסע ב-'2762 - פתח סרייבר.

'אני יודע מי נוסע, הסתכל ברשימות'.

'חסר הרגז' - אמר סרייבר בקול ברור.

'אז חסר' - אמר ליפא כאדם שאינו מתרגש.

'לא עושה עליך רושם - מה'.

'ואם עושה עלי רושם - אז מה'"(1).

סגנונו של אפלפלד אינו מאופק כאן. הוא מוסר את שיחתם של שני אנשי השורה בצורה הראלית ביותר. אין ספק שהריאליזם נשבר במהלך השלילה כשסופרו של דרימר המת מצטרפת אל צימר החי בטיולו לסבוה ערב ברחוב סוגל, אך שבירת סגנון אינה קיימת. אמנם למה התכוון שלום קרמר בדבריו המצוטטים לעיל. אפלפלד התאים את הסגנון לשיחתם של נהגי מוניות היות ואילו נקט בסגנון גבוה היה תוכן הדברים מאד בלתי משכנע ומלאכותי ולפיכך לא מציאותי.

לעומת שפה הרחוב הזו אנו שומעים סגנון אחר של דברים כאשר צימר, הנהג שזה מקרוב שב לעבודה, שואל את חברו מגדלו:-

"'מה אתה קורא' - קרע צימר את השתיקה.

מגדל הרים את ראשו ואמר:

'אני קורא בהכנסת כלה' ושתקו."(2)

העברית שבפיו של מגדל, אף על פי מאמר משפט אחד, ניכר בה שהיא פעולה של הפגת של חבריו הנהגים ולא זו בלבד אלא היא כבר מושפעת מספרו של עגנון. אין מגדל עונה "אני קורא את 'הכנסת כלה'" אלא מגדל עונה לצימר "אני קורא בהכנסת כלה". וזהו לכון ידעים שעגנון משתמש בה לרוב. יותר מאוחר מסביר מגדל בצימר:-

---

1. אהרן אפלפלד/"כפן , עמוד 98.
2. שם, שם, עמוד 97.

"צימר, עשה עמי חסד והתפלל תפילת הדרך, קח סידור ובמפלל תפילה הדרך' - אך צימר בחפז להדליק את המוטור"(1).

אפלפלד גם מצמיד סגנון דבור גבוה יותר לעבדל. אין הבדל אומר: "עשה לי טובה" כפי שמקובל לומר בשפת הרחוב, אלא הוא אומר "עשה עמי חסד" שהיא שפה מקראית שנלקחה מפי דברי יעקב המקוריים: "...ועשית עמדי חסד ואמת אל-נא תקברני במצרים"(2). סגנון כמו זה אנו מוצאים גם בדבריהם של ספקי הבשר בספור "עשן" בקובץ "עשן".

מקס הקצב שמית לעזרה הספקים שהופיעו מאוחר עם סחורתם:-

"תמיד אני אחרון, אחרי שכבר חילקו את הכל,

ומשאירים לי את הזיפת, את השאריות".

על כך משיב לו הספק השמן: "יוסל, בוא הנה תוריד כאן את השק ותראה לו את הבשר, שלא יחשוב כן, כן, עכשיו אתה מפסיד, עכשיו אתה רואה שבחבר לא מסדרים אותך"(3).

סגנון של ספרי חסידים וקבלה אף הוא מצוי ביצירותיו של אפלפלד וניכר בו מיד שטבוע בעלילה. משפטים כגון: "והיי"ם מוצא מן האמונה - להעיר את הלב ולהביאו למידת הרחמנות"(4), מינם חלק אינטגרלי מן הסגנון המקובל על אפלפלד. המלה "המאורות" לקוחה מן המקרא "מים בפי אבנת המים"(5) ופירוש ההשתמשות לקוח מן הקבלה.

---

1. אהרן אפלפלד/"עשן", עמוד 108.
2. בראשית, מ"ז, כ"ט.
3. אהרן אפלפלד/"עשן", עמוד 132.
4. אהרן אפלפלד/"כפור על הארץ", עמוד [illegible].
5. בראשית, מ"ד, ג.

סגנון מיוחד זה מצליח אפלפלד להשיג כאשר הוא מצמיד פעלים לא מקובלים לשמות עצם כגון:-

"הרכבות זרמו אל הבטלים אל השערים הכחולים שהעולם פתח"(1).

קשר בין שמות עצם מופשטים לבין פעלים: -

"דממה זרמה מבחוץ ובאחזה בטעם החצבים בבשמיירי"(2).

"מההלובנה זרם הארפל ובשפך אל תוך האורנה כמו פחם קל וגרבץ"(3).

האנשה: -

"באל הדך ביקמה חטה מכבס אותגר החורף, משיר מאיחגר את הסירדה"(4).

"אותה שעה התפרד בתוך הגוסהן שמי הסטאיות שמפולי"(5).

בלילה במחנה הריקה שר לי הגלגל את שירי האבדון"(6).

"בחוץ המאבק הלילה על נפשו, רוח אפלה סוטטה ברחובות"(7).

כאשר אפלפלד משלב משפטים מן הסוג שהזכרתי לעיל בספור הריאלי הוא שובר בזה מיד את הגוון הריאלי של העלילה ומשווה לה סגנון שירי, שיש בו מן החלומיות והמסובכות שבשירה. אל הדברים האלה יש להוסיף את הסימבוליזם ב...ורייו של אפלפלד שהלל ברזל אומר עליו "תעמדת הסימבוליזם כרובד בעלם, שלרובד

---

1. אהרן אפלפלד . . . הפרוח", עמוד 116.
2. אהרן אפלפלד/"אדבי הנהר", עמוד 111.
3. אהרן אפלפלד/"העיר והבוהוגה", עמוד 7.
4. אהר אפלפלד/"כפור על הארץ", עמוד 20.
5. אהרן אפלפלד/"אדבי הנהר", עמוד 115.
6. אהרן אפלפלד/"בקופסת הקרקע", עמוד 115.
7. אהרן אפלפלד/"עשן", עמוד 28.

מצד אחד אנו מגלים אצל אפלפלד משפטים רבים מאד שיש בהם מאמרים מופגרים כגון: -

"היבדמה של בויסום בפרעה סלמעלה וכך, עד כמה שהדבר יישמע מוזר, אפשר היה ליזון במנוחה"(1).

או: -

"אין ספק, דאגה קטנה זו מאריכה חייך"(2).

וכן: -

"מובן, לא בי ראו את המופמר"(3).

אנו פוגשים בכל יצירתו של אפלפלד גם משפטים בעלי חלקים טפלים אחרים כגון: -

"את הסוסים הוא מטלח בדמא ולשמע שריקתו הקלה, שדומה לרמיזה, הם שבים אליו כעבדים כבושים"(4).

או: -

"והמילים הבתולות, שנולדו במחברת רכבת בורגליות, סרב בצר"(5).

גם משפטי התיאור תופסים מקום נכבד בסגנונו של אפלפלד: -

"אדם איבד שלום על עסקיו"(6).

"אם אין אתה מכה אתה נוכה"(7).

---

1. אהרן אפלפלד/"בגיא הפורה", עמוד 121.
2. אהרן אפלפלד/"שרבי הנהר", עמוד 186.
3. אהרן אפלפלד/"כפור על הארץ", עמוד 14.
4. אהרן אפלפלד/"כאישון העין", עמוד 29.
5. אהרן אפלפלד/"1946", עמוד 136.
6. אהרן אפלפלד/"כפור על הארץ", עמוד 38.
7. אהרן אפלפלד/"בקומה הקרקע", עמוד 93.

"אשה לעולם אשה ומועדה לחטא"(1).

"אין תיקון לעולם בלא יהודים"(2).

מצד שני אגב פוגשים במשפטים קצרצרים בלא חלקים שפלים מתומצת'
עד ההכרחי ביותר: -

"ילדים לא היו להם. עובדה זו לא הטרידה את
מנוחתו. עיסקי הסוסים מילאו את חייו"(3).

וכן: -

"מריה הוציאה את השטיחים ואת המזוודות. עזרתי
לה להסיר את החלונות המפולים. בערב ירדתי
אל המרתף"(4).

ואף: -

"בגופו הכבד איבד את כבודו. הוא סר מתוך עצמו אל
עצמו. כה קרוב בלשפתותיה של באר הומה"(5).

המילים הלועזיות שאפלפלד מרבה להשתמש בהן מגרות את האסוציאציה ועוצרות בשטף הלשון. אין ספק שקיימת כאן השפעה של עגנון על סגנונו של אפלפלד. הלועזיות אף היא גורמת להיסוס ולפקפוק. הפקפוק העצור אף הוא גורם לנחבאות אל הכלים של תוכן הדברים. כך אנו נתקלים במילים כמו: טרנספורט, רוקזקים ("עשן") הבוילר, פרפום ("אדני הנהר"), אקספרימנט ("כפור על הארץ") וכן פרוצדורה ("בשרבנתיים, עיר נופש").

אין סגנון אחד לספוריו של אהרן אפלפלד. סגנונו הוא "אנטי-סגנון". הוא שואף להתבטאות בכל צורה שהיא, שמאיר את דבריו

---

1. אהרן אפלפלד/"בקומת הקרקע", עמוד 93.
2. אהרן אפלפלד/"1946", עמוד 170.
3. אהרן אפלפלד/"בקומת הקרקע", עמוד 24.
4. אהרן אפלפלד/"כפור על הארץ", עמוד 79.
5. אהרן אפלפלד/"העור והכותונת", עמוד 39.

(1)

אהרן אפלפלד הוא אמן הגישה הלא-מקובלה לסיפורת. הוא הפלה את האמירה המתפשטת, הפושטת על פני הסעיפים ואת אי-האמירה לגבהים טרם נודעו בספרות העברית. ביצירותיו משתדל הסופר להמנע בכל האפשר מעימות ישיר עם השואה עצמה, להבדיל מסופרים כאלי ויזל, נתן שחם, אורי אורלב ואחרים, היות ולדעתו של אפלפלד הטרגדיה גדולה מדי מכדי שתובע בשפה אנוש. מחיקתם של גבוריו היא צורת הבעה כפני עצמה.

גבורי אפלפלד הם תמיד גבורים של בטרם שואה, מסביב לה ואחרית. אין ספק שביצירתו יש קורטוב של רעיונות ברנריים עם כל אי-הספוק שבהם והאימפוטנטיות השולטת בהם.

אפלפלד איננו מתייחס אך ורק לשואה בעקיפין, אלא לכל הטראומה של הגורל היהודי, אף הוא, כאורי צבי גרינברג, בעל ראית טיבאופטית הרואה את אסונו של העם היהודי מקדמת דנא ועד ימינו. אלא כמו אורי צבי גרינברג אין הוא קורא לנקמה. השלמה עם הגורל והאוילית שבנסיונות הנפל לשנותו הם המיחדים את אפלפלד מסופרי שואה כמו ח. גר-טוב ואצ"ג. גבוריו של אפלפלד אינם יכולים לנער את העבר מעל עצמם. העבר תופס מקום רב מדי בחיי ההווה שלהם מכדי שיהיו חיים נורמליים. "הטראמה", אומר גרשון שקד, "הטביעה בו חבל על מצחם של הניצולים וזה יקבע מעתה ועד עולם את אורח חייהם ואת מעשיהם"(1).

---

1. ג. שקד/"גל חדש בסיפורת העברית", ספרית פועלים, עמוד 82.

חוסר מנוחה, ארעיות ונדודים הם מנת חלקם של הגבורים. זכרונות העבר וחוויותיו עומדים להם לרועץ. בנסיון לשנות גורל זה ובנסיונותיהם לשכוח את העבר מביאים אתם בהכרח כליה נפשית או פיזית. הערתו של ג. שקד שכביכול "היהודי הבודד" ימצא אולי גאולתו בחסות המגזר הבורגני"(1), היא, איפוא, מוטעית. האם היורה "המחסה האחרון" מקלט ליהודי הנרדף ("המחסה האחרון") או האם הצילה קיי, הילדה היהודיה, את חייה בהמלטה אל המגזר? ("קיסטי") לא ולא הכליה השיגה אף את הניצולים המדומים האלה.

גבוריו של אפלפלד שונים במהותם מגבורים של סופרי שואה אחרים כמו גבורו של דן בן-אמוץ למשל, בכך שצימר ומקס וקובה ואפילו ברוזמן הם יותר יהודים מאשר ישראליים. לעומתם אורי לם ב"לזכור ולשכוח" למרות היותו יליד גרמניה הוא צבר בכל הוויתו וחזרתו אל גרמניה איננה גורלית כפי שהיא גורלית לגבי הגברת פראום. עבור יואל ב"לא מעכשיו ולא מכאן" לחזור לוייבנברג היפה מספר להבהיר את ה"אני" המגוע והלא-מושלם שלו לחיים בריאים יותר מכאן והלאה. עבור גברת פראום פרושה של רוזנברג הוא אבוד שפיותה, שלא לדבר על הזרות הגורמת בה מקדמת עיר הולדתה את מבקשת הפיצויים.

יהודיותו של אפלפלד מתבטאת גם במצור גבורים שעוברת עליהם השמדה. יתר פומבם קפקאי מובהק, שאפלפלד נאחז בו. המיטאמורפוזיס מדביקה את הגבורים היהודים, שלפני שהם הצליחו להשלים ולהעריך נשבע או השתפחו אל ה"גויות". המטמורפוזה היא לא רק פיזית, אלא אף רוחנית.

---

1. ג. שקד/"גל חדש בסיפורת העברית", ספרית פועלים, עמוד 19.

המעבר ממחנה היהודים למחנה הגויים איננו פותר למעשה את בעיותיהם של העוברים את המתרס הזה והגיבור היהודי לא בנה בהם עדיין והוא במוסר כליוה על מצפונם של היהודים-גויים.

אין סופר בואה, שאבו מוגשים ביצירתו השתתפות רבה כל כך של הגוף, המביע את הרגשותיו וצמידו של הגבור, כמו אפלפלד. ציוריותם של המראות: בדי חלב ובבגבוה פלק ("בגיא הפורח") עוגום חות ויין מפוחים ("במדבחיים, זיר גופש"), מקבלים אצל אפלפלד משמעות גדולה יותר, שים להפסה מנחה לפני תשמח.

אין אפלפלד רק אמן הרישום כדוגריו של יונה דוד[1]. הוא גם אמן הצבעים העזים ובכך בצב אפלפלד על פני הגסר המאחר פרוזה ושירה. הצהוב, הכחול והאדסם טולטים ברבים מספוריו ומשמעותם העמוקה משפיעה על אוירת הספורים. הצהוב מסמל הגבלות עד רקבון, הכחול מסמל החולבי והכזאב והאדום מסמל המוות הקרב ובא.

בוסף על האימפרסיוניזם הבולט ספוריו הריאליים אינם נסמכים על מיכור אחד באצל רוב סופרי השואה. ברוב ספוריו נבנסים אספקטים של סיטאריאליזם, אלגוריה וסמל. המשלבותם בסתור הריאלי היא כה מושלמת עד שהקורא לומד להכיר שטבירת הסיכור הריאלי ביצירות היא מן האופיני לאפלפלד. אווירת זו ממלאת את אותה הפונקציה כמו מאמריו המוסגרים והמשלים של הסופר המשע, בלימת המרוץ של העלילה, האטת הריתמוס הגובר והולך וגרון מירבי בתבעה. מספים של סופר-משורר זה אינם פונקציונליים, הבונים מורכבה מריתמוס וסלטון מראות רבגוניים.

---

1. יונה דוד/"סיפורי אהרן אפלפלד", האומה, ג' אוגוסט, 1962.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Author Zinner D
Name of thesis The experiences of the Past in the Works of Aaron Appelfeld 01162

PUBLISHER:
University of the Witwatersrand, Johannesburg
©2013

LEGAL NOTICES:

Copyright Notice: All materials on the University of the Witwatersrand, Johannesburg Library website are protected by South African copyright law and may not be distributed, transmitted, displayed, or otherwise published in any format, without the prior written permission of the copyright owner.

Disclaimer and Terms of Use: Provided that you maintain all copyright and other notices contained therein, you may download material (one machine readable copy and one print copy per page) for your personal and/or educational non-commercial use only.

The University of the Witwatersrand, Johannesburg, is not responsible for any errors or omissions and excludes any and all liability for any errors in or omissions from the information on the Library website.